

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Χ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τῆς Διευθύνσεως	
'Επὶ τῇ ἐθνικῇ ἐπετείῳ	Σελ. 169
Σπυρ. Μ. Καλλιᾶφα. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν	
Τὸ Πειραματικὸν Σχολεῖον καὶ ὁ Καθηγητὴς κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος	» 175
Γεωργίου Ν. Παλαιολόγου. Γεν. Διτοῦ Μαρ. Παιδ. Ἀκαδημίας	
Ἰωάννης Ἑρρίκος Πεσταλότσης (Β')	» 177
Χ. Σκαλισιάνου.	
Ἡ διδασκαλία τῆς Ἀριθμητικῆς ἐν τῇ Β' τάξει τοῦ Δημοτικού	» 183
Ἐλευθερίου Κ. Πλατάκι, Καθηγητοῦ τῶν Φυσικῶν	
Τὰ Βιολογικὰ μαθήματα.	» 187
Rudolf Dreikurs. Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σικάγου. (Κατὰ μετάφρασιν Δημ. Γ. Μωραΐτου)	
Τὰ ἀπρόσάρμοστα παιδιὰ	» 189
Γεωρ. Ἀγγελοπούλου. Ἐπιθεωρητοῦ δημ. σχολείων	
Ἡ μεταπολεμικὴ ἐγκληματικότης τῶν ἀνηλίκων (τέλος)	» 195
Γεωργίου Κουρμούλη. Ὑφηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου	
Ζητήματα ἐπιστημονικοῦ ῥήθους (τέλος)	» 200
Ἡ διεθνὴς ἐκπαιδευτικὴ κίνησις	» 208

ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΧ. 2.500

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΧΑΡ. ΣΚΑΛΙΣΙΑΝΟΣ

Γραμματεὺς Διευθύνσεως : ΠΑΝ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΥΝΤΑΞΙΣ : Ἐπιτροπὴ ἐξ ἐγκρίτων παιδαγωγικῶν καὶ λογοτεχνῶν ἐποπτεύει ἐπὶ τῆς ὕλης τοῦ περιοδικοῦ.

Τὴν προεδρίαν τῆς ἀνωτέρω Ἐπιτροπῆς εὐηρεστήθη νὰ δεχθῇ ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. Ν. Ἐξαρχόπουλος.

ΟΡΟΙ ΣΥΝΔΡΟΜΩΝ

Αἱ συνδρομαὶ εἶναι προπληρωτέαι καὶ καταβάλλονται μαζὶ μετὰ τὴν δὴλῶσιν ἐγγραφῆς. Δι' ἐμβάσματα καὶ ἐν γένει διὰ πᾶν ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν διαχείρισιν τοῦ περιοδικοῦ ἀπευθυντέον : Πρὸς τὸν Ἐκδοτικὸν Οἶκον Πέτρου Δημητράκου, ὁδὸς Πεσμαζόγλου 9—Ἀθῆνας.

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

(Σχολικῶν Ἐφορειῶν κ.λπ.)

Ἔτησίαι (10 τεύχη) Δρχ. 25.000
Ἐξάμηνος (5 τεύχη) > 15.000

ΔΙΑ ΤΟΥΣ κ.κ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥΣ

Ἔτησίαι (10 τεύχη) Δρχ. 20.000
Ἐξάμηνος (5 τεύχη) > 10.000

ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΑΣ ΕΟΡΤΑΣ

Ἀρμένη Ἀρ. Τὸ Σοῦλι καὶ τὸ Ζάλογγο, Παιδικὸ δρᾶμα	>	2.000
Ἀνθία Τ. Ἡρωϊκὸ Ἐμβατήριον, δρᾶμα σὲ πράξεις 3	>	4.000
Γκατσοπούλου. Μελῶν Λαβέ, ποιήματα καὶ διάλογοι	>	2.000
Δημητράκου—Δόντου Εὐφρ. Τὰ «Ἀπαντα τοῦ Παιδικοῦ καὶ Ἐφηβικοῦ Θεάτρου»	>	15.000
Μπασιάκου Εὐαγ. Γιὰ τὴν Πατρίδα μονάχα—Ἡ Θυσία, 2 μόνόπρακτα	>	2.000
Παπαμιχαλοπούλου Ζ. Σχολικὸ θέατρο	>	10.000
Ρώτα Β. Νὰ ζῇ τὸ Μεσολόγγι, δρᾶμα	>	5.000
Φλέγκα Δ. Ἐθνικὴ Φλογέρα	>	1.250
» Γενιά τοῦ Εἰκοσιένα	>	1.200
» Ἐθνικὴ Λύτρωσις	>	1.200
Χασούλα Γ. Ἡ Σκλαβωμένη Ἑλλάδα 1941—144	>	4.500
Ἀργυριάδου Ν. Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821	>	3.000
Καζαντζάκη Γαλάτεια. Παιδικὸν Θεάτρον	>	3.000
Δημητράκου Εὐφρ. Λάμπρος Τζαβέλλας	>	2.000
Μυστρά Ι. Γιὰ σένα Ἑλλάδα ! Ποιήματα. (25 Μαρτ.—25 Ὀκτωβρ.)	>	3.000
Οἰκονομίδου Ι. ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΟΡΤΕΣ	>	6.000
Παπαμιχαλοπούλου Ζ. Βασιλικὲς μαργαρίτες (σχολικὴ ὁπερέτα)	>	1.500
Σπεράντζα Στ.—Ἀδ. Παπαδήμα. Θεάτρο γιὰ μεγάλαις παιδίαις (κωμωδίες, ποιήματα, μόνολογοί, δραματάκια)	>	3.000

ΔΥΟ ΜΟΝΑΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΑΣ ΕΟΡΤΑΣ

ΣΥΛΛΟΓΗ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ

ΓΙΑ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ

Ἡ Ἑορτὴ τῆς Σημαίας—28 Ὀκτωβρίου—Χριστούγεννα—Πρωτοχρονιά—Θεοφάνεια—Τριῶν Τερασῶν—25 Μαρτίου—Γιὰ τὸ στεφάνωμα, τῶν Ἀνδριάντων—Μεγάλῃ Ἑβδομάδα—Ἀνάστασις—Πρωτομαγιά—Τὸ πάσιμον τῆς Πόλης—Μνημόσυνα—Ἐπέτειοι διαφόρων ἱστορικῶν γεγονότων—Στὴ Νέα Γενεά—Γυμναστικὴ—Οἰκογένεια—Στὴν Ἀθάνατι Ἑλλάδα.

Ἐπιμελημένη ἀπὸ τὸ Λογοτέχνη
ΓΙΑΝΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗ

Καθηγητὴ στὴ Βαρβάκειο Πρότυπο
Σχολὴ τοῦ Διδασκαλείου Μ. Ἐκπαιδεύσεως
Τιμὴ 6.000

ΙΩΝ ΜΥΣΤΡΑΣ

ΣΤΗΝ

ΕΛΛΑΔΑ!

(25 Μαρτίου, 28 Ὀκτωβρίου...)

Τιμὴ 3.000

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΠΙ ΤΗ, ΕΘΝΙΚΗ, ΕΠΕΤΕΙΩ,

Ο ΚΥΡΙΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΗΜΩΝ ΠΑΛΙΓΓΕΝΕΣΙΑΣ

Ὁ μελετῶν ἀπλῶς τὰς συνθήκας, ὅφ' ἃς ἐξεργάγη κατὰ τὸ 1821 ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας τὴν ἑκατοστὴν εἰκοστὴν ἐβδόμην ἐπέτειον ἑορτάζομεν σήμερον, καὶ μὴ ἐμβαθύνας συγχρόνως εἰς τὰ ψυχολογικὰ αὐτῆς αἰτία ἐκπλήσσεται πρὸ τοῦ μεγέθους τῆς τόλμης καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος τῶν συλλαβόντων καὶ ἐπιχειρησάντων τὸ ἄπελπι ἐκεῖνο ἐγχείρημα ἀναλογιζόμενος ὅτι οὔτε αἱ ἐξωτερικαὶ οὔτε αἱ ἐσωτερικαὶ συνθήκαι ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς ἐπιχειρήσαντας αὐτό.

Ὅτε ἐξεργάγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, ἡ ἐν Εὐρώπῃ κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δύνανται νὰ ἐλπίζουν οἱ Ἕλληνες εἰς ἐξωτερικὴν βοήθειαν ἐκ μέρους χριστιανικοῦ τινος κράτους. Ἡ μόλις πρὸ τινῶν ἐτῶν, κατὰ τὸ 1815, διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης ἰδρυθεῖσα ἱερὰ συμμαχία ὑπὸ τῶν τριῶν τότε ἰσχυροτέρων μοναρχῶν τῆς Εὐρώπης ἦτο ἀποφασισμένη νὰ πνίξῃ εἰς τὸ αἷμα πᾶσαν διατάραξιν τῆς καθεστηκυίας τάξεως, ἀφοῦ εἶχε καταβληθῇ ὁ τοσάκις διαταράξας αὐτὴν μέγας Κορσικανός, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἄνεμος συντηρητικὸς, δυσμενὴς πρὸς οἰανδήποτε ἐπαναστατικὴν κίνησιν, ἔπνεε καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην. Ἐσωτερικῶς ἐξ ἄλλου τὸ δουλεῖον τότε ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἔθνος ἦτο ἐντελῶς ἀπαράσκευον καὶ ἀνοργάνωτον διὰ τοιοῦτον ἐγχείρημα. Ἡ περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἰδρυθεῖσα Φίλική Ἐταιρεία συνετέλεσε μὲν εἰς τὴν ἀναρρίπισιν τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος, ἀλλ' οὔτε σχέδιον δράσεως εἶχε καταστρώσει οὔτε τὰ ἀναγκαῖα μέσα διέθετε οὔτε ἡδυνήθη νὰ συνάγει, καθορίσῃ καὶ ὁργανώσῃ τὰς εἰς ἀνθρώπινον ὕλικὸν δυνάμεις, αἵτινες θὰ ἔπρεπε νὰ κινήθουν καὶ νὰ δράσουν ραγδαίως. Δι' αὐτό, ὅτε τὸ πρῶτον ἐξεργάγη τὸ κίνημα ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ὑπὸ τὸν ὕπ' αὐτῆς προχείρως χειροτονηθέντα Ἀρχηγόν, τὰ διάφορα τμήματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος, εἵθα πρὸ πάντων ἐπρόκειτο νὰ δράσῃ ἡ Ἐπανάστασις, δὲν εὐρίσκοντο ἐν συνοχῇ καὶ συνεννοήσει μετὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ οὐδὲ μετὰ τῶν ὑπῆρχε προσυεννοήσεως τις πρὸς κοινὴν δρᾶσιν. Οἱ κατὰ τόπους ἀρχηγοί, αὐτοχειροτόνητοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αὐτοσχεδιάζον ἄνευ προσυεννοήσεως καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν, ἄνευ μέσων, ἄνευ κοινοῦ σχεδίου οἱ δὲ περισσότεροι ἐκ τῶν προσελθόντων ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν ἦσαν σχεδὸν ἄοπλοι, τινὲς ἔφερον μαχαίρας, ἄλλοι σφενδόνας καὶ μερικοὶ ἐκράτουν ἀνὰ χεῖρας ἀντὶ ὀπλῶν ἀλωνιστικὰς ράβδους.

Ποῦ λοιπὸν εὗρε τὴν ἀδάμαστον ψυχικὴν ῥώμην τὸ περιφρονημένον γένος τῶν ῥαγιαδῶν, ὥστε νὰ ριφθῇ εὐέλπι εἰς πόλεμον κατὰ τῆς τότε πανισχύρου τουρκικῆς αὐτοκρατορίας; Πῶς οἱ ἄοπλοι καὶ εἰρηνικοὶ ἕως τότε ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου ἐτόλμησαν ν' ἀντιμετωπίσουν πολυαρίθμους ὁργανωμένους στρατιάς του καὶ νὰ πολιορκήσουν καὶ ἐκπορθήσουν ἰσχυρῶς κατεχόμενα ὑπ' αὐτῶν φρούρια; Ποῦ εὗρον τὸ ἀκράτητον πολεμικὸν μένος οἱ ναῦται τῶν Σπετσῶν, τῶν Ψαρῶν, τῆς Ὑδρας καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν νήσων, ὥστε νὰ καταναυμαχήσουν κραταιοὺς ἐχθρικοὺς στό-

λους και να κυριαρχήσουν των θαλασσών, όπως κατά τους Περσικούς πολέμους έθαλασσοκράτουν οι πρόγονοί των; Ποι έυρε τέλος την ψυχικήν καρτερίαν το όλον Γένος, ώστε παρά τον άπαγχονισμόν του Πατριάρχου του, παρά τας σφαγάς και τὰ μαρτύρια χιλιάδων άόπλων και άθών, παρά τὰ στρατιωτικά άτυχήματα των πρώτων έτών του άγώνος ούδεις ν' άποκατερήση, ούδεις να καμφθῇ, ούδεις να υποκύψη;

Όσοι εκ των ήμετέρων και ξένων ιστορικών έπεχείρησαν να έξηγήσουν το μοναδικόν τουτο εν τῇ ιστορίᾳ φαινόμενον, τόν άκατάσχετον δηλαδή πολεμικόν όργασμόν ύφ' ού κατελήφθη αίφνης το έλληνικόν έθνος κατά τας άρχάς του 1821 και την αυτόματον οίονει ως φυσικοῦ φαινομένου έκρηξιν της έλληνικής Έπανάστασεως, απέβλεψαν εις γεγονότα τινά προηγηθέντα αυτής, τὰ όποια και έθεώρησαν ως αίτια του φαινομένου. Ούτω το πολεμικόν μένος και την σχετικήν στρατιωτικήν πείραν, που επέδειξαν οι άποτελέσαντες τας πρώτας κατά ξηράν επαναστατικές δυνάμεις, έξηγοῦν οὔτοι εκ της εις τὰ όπλα οικειώσεως πολλών Έλλήνων άγροτών και άστών, ότε προσελάμβανον αυτούς οι Ένετοί ως συμπολεμιστάς εις τους κατά των Τούρκων άγώνάς των, έξ ών και προήλθον βραδύτερον οι άρματωλοί και οι κλέφται οι άποτελέσαντες τας πρώτας ένόπλους δυνάμεις, άς εύρεν έτοιμούς ή Έπανάστασις. Το πολεμικόν μένος έξ άλλου και την ναυτικήν πολεμικήν ικανότητα, που επέδειξαν οι Έλληνες ναυμάχοι κατά την Έπανάστασιν, έξηγοῦν οὔτοι εκ της ναυτικής πολεμικής πείρας ήν απέκτησαν πολλοί εκ των νησιωτών, ότε κατά τὰ έμπορικά των ταξίδια άνά την Μεσόγειον συνεκρούοντο πρός τους λυμαιομένους τότε την έμπορικὴν ναυτιλίαν Άλγερίνους πειρατάς. Ός πρός τὰ υλικά μέσα, τὰ χρήματα, τὰ πολεμεφόδια, τὰ πλοία, τὰ όποια ήσαν άπαραίτητα δια τὴν διεξαγωγήν του άγώνος, ήτο, λέγουν, κατ' άρχάς τουλάχιστον αὐτάρκης ή Έπανάστασις, διότι άκριβώς κατά τους χρόνους εκείνους το έλληνικόν έμπόριον και ή ναυτιλία ήκμαζον και ειχεν ως εκ τούτου αύξηθῇ σημαντικώς ή υλική ευημερία των Έλλήνων, τὰ δέ πολυάριθμα και έν μέρει έξωπλισμένα δια τους κατά των πειρατών άγώνας έμπορικά σκάφη των νησιωτών εύκόλως ήδύναντο να μετατραποῦν εις πολεμικά πλοία. Επί πᾶσι δέ τούτοις, ή από του 1814 ίδρυθείσα Φιλική Έταιρεία παρεσκεύασε, λέγουν, τὰ πνεύματα πρός επανάστασιν και ένεθάρρυνε δια τόν επικείμενον άγώνα το δουλεύον Έθνος.

Ότι τὰ άνωτέρω γεγονότα διηκούλυναν την Έπανάστασιν και συνέτελεσαν εις τας πρώτας αυτής έπιτυχίας, είναι άναντίρρητον. Άρκοῦν όμως τὰ γεγονότα αὐτά καθ' έαυτά να έξηγήσουν την του όλου Έθνους άπόφασιν, όπως θυσιάση τὰ πάντα υπέρ της έλευθερίας του, και την έγκαρτέρησιν και έμμονήν αὐτοῦ μέχρι τέλους εις τόν αναληφθέντα άπελπιν άγώνα; Δέν είναι δέ, τούναντίον, και τὰ γεγονότα αὐτά τὰ όποια προηγήθησαν του πολεμικοῦ όργασμοῦ ύφ' οῦ κατελήφθη το έλληνικόν Έθνος κατά τας άρχάς του 1821, ως και ο όργασμός αὐτός, άποτελέσματα ένός βαθυτέρου πρωταρχικοῦ αίτίου κυοφορηθέντος εις τας ψυχάς των άλλήλας διαδεχθεισών έλληνικών γενεών από της κατά το 1453 άλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων μέχρι της κατά το 1821 έκρήξεως της έλληνικής Έπανάστασεως;—Άς παρακολουθήσωμεν πρός τουτο την πνευματικήν και ήθικήν εξέλιξιν του έλληνικοῦ Έθνους κατά τους τέσσαρας περίπου αιώνας, καθ' οὓς διετέλεσε τουτο υπό τόν τουρκικόν ζυγόν, έχοντες κατά την εξέτασιν αὐτήν ως γνώμονα την αντίθετον πρός την του ιστορικοῦ υλισμοῦ άρχήν, την άρχήν καθ' ήν εν τῷ βίῳ των ανθρώπων ο πνευματικός και ήθικός παράγων είναι το κινούν αίτιον των φαινομένων και ο συντελεστής των πράξεων των ατόμων και των έθνών.

* * *

Όπως είναι γνωστόν, κατά το δεύτερον ήμισυ του 15ου αιώνος μετά

την άλωσιν της Βασιλευούσης και καθ' όλον τόν 16ον αιώνα πνευματικόν σκότος κατεκάλυψε την έλληνικήν Άνατολήν. Η μόλις κατά τας άρχάς του 15ου αιώνος άρξαμένη έν Πελοποννήσῳ έθνική Άναγέννησις υπό τους Παλαιολόγους έμαράνθη εις την πρώτην αυτής άνθισιν από την έπελθοῦσαν τουρκικήν λαίλαπα. Ηδη και πρό της άλώσεως πλείστοι λόγιοι Έλληνες και διδάσκαλοι προβλέποντες την επικείμενην καταστροφήν και έλκυόμενοι από την έν τῇ Δυτικῇ Εύρώπῃ ανατέλλουσαν τότε Άναγέννησιν κατέφυγον εις την Ιταλίαν. Μετά την άλωσιν κατέφυγον εκεί και όσοι άλλοι ειχον υπολειφθῇ και οὔτω το Έλληνικόν Έθνος παρέμεινεν άνευ πνευματικών ήγετών καθ' όλον τόν 16ον αιώνα, ο όποιος και θεωρεῖται δια τουτο ως ο μεσαίων του τουρκοκρατουμένου Έλληνισμού. Καθ' ολόκληρον τόν έλληνικόν τουτον μεσαίωνα οι μόνοι έναπομείναντες πνευματικοί όδηγοί εις το δοκιμαζόμενον έθνος ήσαν οι πτωχοί και μόλις δυνάμενοι ν' αναγινώσκουν ιερείς. Φέροντες υπό το ράσο το ψαλτήρι συνεκέντρωνον εις τόν νάρθηκα της εκκλησίας τὰ τέκνα των άθλίων ραγιάδων και υπό το τρεμοσβήνον φῶς της κανδήλας, ένῳ έδίδασκον εις τὰ παιδιὰ άνάγνωσιν, έψέλλιζον και ό,τι έγνώριζον εκ της ιστορίας του ένδόξου έλληνικοῦ παρελθόντος και τὰ ένουθέτουν και τὰ έφρονημάτιζον. Αὐτὰ ήσαν τὰ κρυφά σχολεία, τὰ όποια άπηθανάτισεν ή μοῦσα του Πολέμη και ο χρωστήρ του Γκύζη. Τὰ κρυφά σχολεία είναι εκείνα, τὰ όποια διετήρησαν τὴ σπιθα της έλευθερίας κρυμμένη στή στάχτη έτοιμη να πεταχτῇ και ν' άνάψῃ, όταν ευμενέστεραι συνθήκαι θά της επέτρεπον να μεταβληθῇ εις φλόγα. Και αι ευμενέστεραι συνθήκαι ήρχισαν να υποφώσκουν...

Ηδη από του τέλους του 16ου αιώνος άνέτελλεν ή χαραυγή της Άναγεννήσεως εις την τουρκοκρατουμένην Ελλάδα, άλλ' ο 17ος είναι ο κυρίως αῖών της Άναγεννήσεως, ο αῖών της αναβιώσεως της Έλληνικής παιδείας. Τότε, τῷ 1626, ίδρύεται κατά πρώτον έν Ένετίᾳ υπό της εκεί έλληνικής κοινότητος άνωτερον σχολεῖον, το *Φλαγγινεῖον* λεγούμενον *φροντιστήριον*, εις το όποῖον έδίδασαν όνομαστοί διδάσκαλοι, ο Κρης Νικόλαος Καλλιάρχης, ο Κερκυραῖος Θεόδωρος Κατάνης, ο πολὺς Κεφαλλην Ηλίας Μηνιάτης, οι Άθηναῖοι Ιωάννης και Γεώργιος Πατουσαι και άλλοι πάμπολλοι. Εκ του Φλαγγινείου τούτου φροντιστηρίου, έν ᾧ έδιδάσκοντο έπιστήμαι και γράμματα έλληνικά και λατινικά, μετεφυτεύθησαν ως εκ φυτωρίου άνώτερα σχολεία εις την τουρκοκρατουμένην Ελλάδα. Έλλην έξ Ένετίας ο Ηπειρώτης Επιδάμειος ίδρυσε κατόπιν τῷ 1647 δύο σχολεία, έν εις την πατρίδα αὐτοῦ Ιωάννινα και έτερον εις Αθήνας, έν οἷς παρεδίδοντο γραμματική, φιλολογία και έπιστήμαι. Ο επίσης έν Ένετίᾳ διαμένων Ιωαννίτης Μᾶνος ο Γιόνμας ίδρυσε τῷ 1676 έν τῇ γενεθλίῳ αὐτοῦ πόλει ιεροσπουδαστήριον, ο δέ ως αὐτως Ιωαννίτης Γεώργιος Ντήλιος έπροικοδότησεν αὐτό δια 5000 δουκάτων, ίνα προστεθῇ εις αὐτό καθέδρα ιερών και κοσμικῶν έπιστημῶν έλληνιστί τε και λατινιστί παραδιδομένων, ο δέ άδελφός αὐτοῦ Σίμων συνέστησε τῷ 1742 και έτερον σχολεῖον έν Ιωαννίνοις, εις το όποῖον έδίδασεν Ευγένιος ο Βούλγαρις. «Εις την πόλιν των Ιωαννίνων χρεώσται ή Ελλάς την αναγέννησιν της παιδείας», λέγει ο Κ. Κούμας, όστις και παραθέτων την μαρτυρίαν του Μελετίου προσθέτει ότι ο ιερεὺς Γεώργιος Σουγδουρής, ο έν τῇ σχολῇ του Γιόνμα διαδεχθείς τόν πρώτον αὐτῆς διδάσκαλον Βησσαρίωνα Μακρὴν «διέδωκε δια των μαθητῶν του την έλληνικήν γλῶσσαν εις την πρότερον καταβεβαραωμένην Εύρωπαϊκὴν Τουρκίαν» και έπιφέρει κατωτέρω «Μαθηταὶ των Ιωαννίνων υπήρξαν διδάσκαλοι εις Μέτσοβον, Τρίκκην, Λάρισαν, Τύρναβον. Θεσσαλονίκην, Άδριανούπολιν, όπου και συνεστήθησαν σχολεία μετά το των Ιωαννίνων» «Εκτοτε, ως λέγει ο έθνικός ήμῶν ιστορικός Κ. Παπαρηγόπουλος, συνεστήθησαν ή έτελειώθησαν

Αὐτὸ ἐνεφύσησε ζωὴν καὶ αὐτοπεποίθησιν εἰς τὸ πεπτωκὸς μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔθνος, αὐτὸ ἐνέπνευσε τὴν Φιλικὴν Ἑταιρείαν, αὐτὸ συνήγειρε τοὺς προμάχους τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπόφασιν τῆς αὐτοθυσίας διὰ τὴν ἐκ τοῦ ζυγοῦ ἀπολύτρωσιν. Αὐτὸ ἐνέπνευσε τὰ θούρια εἰς τὸν Ῥήγαν, αὐτὸ ὠδήγησε τὸ ἄνθος τῆς ἐλληνικῆς νεότητος εἰς τὴν αὐτοθυσίαν παρὰ τὸ Δραγατσάνι, αὐτὸ ἐνίσχυσεν εἰς τὸ μαρτύριον τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν Διάκον, αὐτὸ ἠκόνισε τὸ ξίφος τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Καραϊσκάκη, αὐτὸ ἐκράτυνε τὸν στολοκαύτην βραχίονα τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Μιαούλη τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν.

*
* *

Τὸ συμπέρασμα λοιπόν, εἰς τὸ ὁποῖον κατελήξαμεν ἐξετάσαντες καὶ σκιαγραφήσαντες διὰ βραχέων τὴν πνευματικὴν ἐξέλιξιν τῶν ὑπὸ τὸν ζυγὸν Ἑλλήνων, εἶναι ὅτι κύριος συντελεστής τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας ἐγένετο τὸ ἐλληνικὸν ἰδεώδες, τὸ ὁποῖον διὰ τῆς καλλιέργειας τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἐνεστερνίσθη τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ὅτε διετέλει ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πρώτης ἐθνικῆς ἐστίας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἰδεώδους ἐμφορούμεναι αἱ τρεῖς τελευταῖαι γενεαὶ τῶν Ἑλλήνων διεξήγαγον ὄχι ὀλιγώτερον ἡρωϊκοὺς τῶν τοῦ 21 ἀγῶνας καὶ συνεπλήρωσαν τὸ ἔργον ἐκείνων ἀποδώσασαι τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς ἄλλα τμήματα τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ἰδεώδους οἰστρολατουμένη καὶ ἡ σύγχρονος ἐλληνικὴ γενεὰ κατηγαγίσε τῷ 1940—41 μὲ νέαν ἄφθιτον δόξαν τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα καταγαγοῦσα τὴν πρώτην νίκην ἐν τῷ κοινῷ τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν ἀγῶνι ἐναντίον τῶν συνομοσάντων κατὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου πανισχύρων δικτατόρων, ἤρχισε δὲ πρώτη καὶ συνεχίζει μέχρι σήμερον μὲ τὴν αὐτὴν ψυχικὴν ῥώμην ἕνα νέον τιτάνειον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου ἀπειλομένης ὑπὸ νέου φοβερωτέρου καὶ σκληροτέρου ἐχθροῦ.

Εἴθε τὸ πνεῦμα τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Σαλαμίνας καὶ τῶν Πλαταιῶν, τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης ἐξιοπρεπείας, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς τιμῆς, τὸ ὁποῖον ἐνεψύχωσε κατὰ τὸ 1821 τοὺς προγόνους μας καὶ παρορμᾷ καὶ σήμερον ἡμᾶς εἰς τὴν ἀπόφασιν ἢ νὰ ζήσωμεν ἢ νὰ ἀποθάνωμεν ἐλεύθεροι, νὰ παρορμήσῃ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν καὶ τὰ ἐναπομείναντα εἰσέτι ἐλεύθερα ἀνὰ τὸν κόσμον ἔθνη, ἵνα ῥιπτόμενα μὲ ἀποφασιστικότητά εἰς τὸν ἀγῶνα ἐν ἀλληλεγγύῃ μὲ ἡμᾶς ἐξασφαλίσουν τὴν ἐλευθερίαν ἑαυτῶν καὶ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας προκινδυνεύει σήμερον μόνη ἡ ἐλληνικὴ ἀλκή.

Η ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ

ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΣΠΥΡ. Μ. ΚΑΛΛΙΑΦΑ

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤ. ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ Κ. ΝΙΚ. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΣ

Εἰς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 τεῦχος τοῦ Β' ἔτους, 1—31 Δεκεμβρίου 1947, τοῦ περιοδικοῦ τούτου, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Τὸ πειραματικὸν σχολεῖον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν» ὁμιλία τοῦ καθηγητοῦ κ. Νικ. Ἐξαρχοπούλου, γενομένη τῇ 17 Δεκεμβρίου 1947 ἐν τῷ πειραματικῷ τούτῳ σχολεῖῳ ἐπὶ τῇ ἐκχωρήσει τῆς ἐποπτείας αὐτοῦ εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Σπυρ. Μ. Καλλιᾶφαν. Οὗτος δὲ μετὰ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου λαβὼν τὸν λόγον ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῆς ἐποπτείας ἐξῆρε τὴν σημασίαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ πειραματικοῦ σχολείου, τὸ ὁποῖον παρέστησεν ὡς ἐν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων ἐργῶν τοῦ κ. Ἐξαρχοπούλου. Ἡ ὁμιλία αὕτη τοῦ κ. Καλλιᾶφα ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Σεβαστέ μοι Κύριε Καθηγητά,
Κυρίαί καὶ Κύριοι,

Εὐχαριστῶ, κύριε Καθηγητά, δι' ὅσα περὶ ἐμοῦ ἐπαινοῦντες εἶπετε. Ἦκουσα δὲ μετὰ προσοχῆς, ὅσα εἶπετε περὶ τοῦ πειραματικοῦ σχολείου. Ἐξ αὐτῶν, νομίζω, ἐπιτρέπεται νὰ συναγάγῃ τις, ὅτι ἐκ τῶν πολλῶν ἐργῶν, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν πολυετῇ δρασίῳ ὑμῶν ἔχετε δημιουργήσει ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Παιδαγωγικῆς, δικαίως κατέχων ἐν τῇ Πατρίδι ἡμῶν τὴν πρώτην θέσιν, τὴν ἰδρύσιν τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου θεωρεῖτε ἐν τῶν σπουδαιωτάτων.

Δὲν γνωρίζω, ἂν ἡ εἰκασία μου αὕτη εἶναι ἐπιτυχής. Πάντως ὅμως ἡ ἰδική μου γνώμη εἶναι, ὅτι ἡ εὐδόκιμος λειτουργία τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου ἐπὶ ἑτῇ εἴκοσι δύο, μαρτυρεῖ πόσον ὀρθῇ ὑπῆρξεν ἡ σκέψις ὑμῶν περὶ τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ. Ὡς γνωστόν, δὲν ὑπάρχει μᾶθησις, οὐδ' ἡ θεωρητικωτάτη, ἡ ὁποία ἐν τέλει νὰ μὴ ἀποβλέπῃ εἰς τὴν κοινωνικὴν πράξιν. Τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀφρημένα διανοήματα π.χ. τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Καντίου, τοῦ Νεύτωνος καὶ ἄλλων μεγάλων ἐπιστημόνων τελικὸν σκοπὸν ἔχουν τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ. Ἄν δὲ τοῦτο ἰσχύῃ περὶ πάσης ἄλλης θεωρητικῆς γνώσεως, ἰσχύει ὡσαύτως, καὶ διὰ κατὰ μείζονα λόγον, περὶ τῆς παιδαγωγικῆς θεωρίας. Διότι αὕτη ἀποβλέπει ἀμέσως, κατ' εὐθείαν, εἰς τὴν ὀρθὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν ἐξημέρωσιν καὶ τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἐποπὴν βελτίωσιν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς τοιαύτη ἡ παιδαγωγικὴ θεωρία ὀφείλει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ ἀφορμᾶται καὶ ἐκ τῆς πραγματικῆς ζωῆς τῆς νεολαίας καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν, ἵνα εἰς ὁρὰ καταλήγουσα διδάγματα ἐπιτυχῶς καθοδηγῇ εἰς τὸ ἔργον τῆς διαπαιδαγωγήσεως.

Ὁ στενὸς οὗτος δεσμὸς τῆς παιδαγωγικῆς θεωρίας μὲ τὴν παιδαγωγικὴν πράξιν ἐπετεύχθη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ἄριστα διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου. Τούτου δὲ ἡ μέχρι τοῦδε λειτουργία κατέδειξε τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας ὀφελείας, τὰς ὁποίας ἀποκομίζει ἡ ἐλληνικὴ παιδεία ἀπὸ σχολικὴν πράξιν, κατευθυνομένην ὑπὸ ἐπιστημονικῆς θεωρίας, καὶ ἀπὸ θεωρίαν, ἡ ὁποία μίαν τῶν κυρίων ἀφαιτηρίων ἔχει τὴν ἄμεσον σχολικὴν πράξιν.

Τὸ πειραματικὸν σχολεῖον, ἐπειδὴ κινεῖ εἰς ἐνέργειαν καὶ τὰς θεωρητικὰς καὶ τὰς πρακτικὰς διαθέσεις τοῦ ἀσχολουμένου μὲ τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς, ἱκανοποιεῖ αὐτὸν τόσον ὅσον οὐδέποτε ἠθέλει ικανοποιεῖ ἡ ἐνασχόλησις μὲ τὰ ἐκπαιδευτικὰ προβλήματα ἀπλῶς κατὰ θεωρίαν, μακρὰν πάσης ἐπικοινωνίας μὲ τὴν σχολικὴν πράξιν. Ἡ σχολικὴ ζωὴ τῆς νεολαίας μὲ τὰς ποικίλας αὐτῆς ἐκδη-

λώσεις διατηρεί πάντοτε ζωηρόν τὸ διαφέρον τοῦ ἐκ γνησίας παιδαγωγικῆς προδιαθέσεως ἀσχολουμένου μὲ τὰ ζητήματα τῆς ἀγωγῆς, ὑπενθυμίζει μὲ τὸν καλύτερον δυνατὸν τρόπον περὶ τῆς ὑπάρξεως προβλημάτων, τὰ ὁποῖα εὐκολον εἶναι νὰ παραβλέπωνται, ἂν τις ἤθελε διατρίβει περὶ τὰ παιδαγωγικὰ ἀνευ ἐπαφῆς τινος μὲ τὴν σχολικὴν ζωὴν. Καὶ γεννᾷ ἡ ἄμεσος παρακολούθησις τῆς σχολικῆς ζωῆς λίαν εὐχάριστα συναισθήματα. Εἶναι μία ἐκ τῶν εὐγενεστάτων τέρψεων τοῦ ἀληθινοῦ ἀνθρωπιστοῦ νὰ βλέπῃ ἀναπτυσσομένην ὁρῶς τὴν νεολαίαν καὶ νὰ ἔχῃ τὴν ἐπίγνωσιν, ὅτι καὶ αὐτὸς συντελεῖ εἰς τοῦτο.

Διὰ ταῦτα ὁρθὸν εἶναι, ὡς εἴπομεν, νὰ θεωρῇται ἡ ὕδρσις τοῦ πειραματικοῦ σχολείου ἐν τῶν σημαντικωτάτων, ἂν μὴ τὸ σημαντικώτατον ἐπίτευγμα τῆς πολυετοῦς παιδαγωγικῆς δράσεως τοῦ Σεβαστοῦ Κυρίου Καθηγητοῦ. Καὶ εὐλογον εἶναι, Σεβαστὲ Καθηγητά, νὰ κατέχεσθε ὑπὸ τόσον μεγάλῃς συγκινήσεως ἐπὶ τῇ ἐκχωρήσει τῆς ἐποπτείας τοῦ πνευματικοῦ τούτου τέκνου Σας εἰς ἐμέ. Ἐκ πλήρους δὲ κατανοήσεως τῆς συγκινήσεώς Σας ὁρμώμενος λέγω νῦν δημοσίᾳ τὰ ἀκόλουθα: Ἐφ' ὅσον ἡ ἐποπτεία τοῦ σχολείου τούτου θὰ εἶναι εἰς τὰς ἰδικὰς μου χεῖρας, αἱ πρὸς Ὑμᾶς σχέσεις αὐτοῦ θὰ παραμένουν σχέσεις ἀγαθαὶ τέκνου πρὸς τὸν πατέρα. Ὡς τοιοῦτον, ὡς ἀγαθὸν δηλαδὴ πατέρα, θὰ Σᾶς δεχόμεθα πάντες καὶ ὁσάκις θέλετε νὰ ἐρουνῆτε παιδαγωγικόν τι ζήτημα καὶ ὁσάκις ἀπλῶς ἐπιθυμεῖτε νὰ ἐπισκέπτεσθε τὸν δημιουργὸν Σας, διὰ νὰ ζῆτε ἐπὶ τινος στιγμᾶς ἐν τῇ μέσῃ τοῦ τέρποντος τὸν ἀγαθὸν παιδαγωγὸν ἰσορροπίας μαθητευούσης νεολαίας, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔχετε ἀφιερῶσαι τὴν ζωὴν Σας. Ἐλπίζομεν δὲ ὅτι καὶ τὰς πολυτίμους Ὑμῶν συμβουλὰς θὰ ἐξακολουθῆτε νὰ παρέχετε προθύμως.

Αἱ πύλαι τοῦ πειραματικοῦ σχολείου εἶναι εἰς Ὑμᾶς ἀνοικταί, ὡς καὶ πρότερον. Μόνῃ αἰσθητῇ διαφορᾷ τῆς ἀπὸ τοῦδε καταστάσεως ἀπὸ τὴν προτέραν εἶναι, ὅτι θὰ εἰσθε ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ ἀσχολίας νόμῳ ὑποχρεωτικᾷ. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἔχοντες διαθέσιμον χρόνον περισσότερον μὲ περισσοτέραν ἐλευθερίαν καὶ ἄνεσιν θὰ συνεχίζετε τὸ παιδαγωγικόν Σας ἔργον.

Τοιαῦται σκέψεις μοῦ ἔρχονται εἰς τὸν νοῦν νῦν, ὅτε ἀναλαμβάνω ἐπισήμως πῶς τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπόπτου τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου, τὴν ὑπόληψιν τοῦ ὁποίου θὰ προσπαθῶ μὲ τὴν πολύτιμον βοήθειαν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἐργαζομένων νὰ διατηρήσω ἀμείωτον, ὥστε καὶ Σεῖς νὰ βλέπετε μὲ εὐχαρίστησιν τὸ πνευματικόν Σας τοῦτο τέκνον ἀδιαλείπτως εὐδοκίμοῦν καὶ καταδεικνύον, ὅτι στερεὰς αὐτοῦ τὰς βάσεις ἔχετε θέσει, ὅτι μὲ τὴν προσήκουσαν προσοχὴν ἐμεριμνήσατε περὶ τῆς εὐδοκίμου συνεχίσεως τοῦ ἔργου Σας καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὅτι εἰσθε ἄξιος νὰ καταλέγεσθε εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀρίστην σημασίαν λέξεως **πρώτους** πνευματικὸς ἡγέτας τῆς Πατρίδος μας. Διότι τοῦ τοιοῦτου ἡγέτου γνώρισμα κύριον εἶναι οὐχὶ ἡ ἐφήμερος, ἀλλ' ἡ ὅσον τὸ δυνατόν ἐπὶ μακρότατον εὐδόκιμος διατήρησις ἐν τῇ ζωῇ τῶν ἔργων αὐτοῦ.

Ἀναλαμβάνων νῦν τὰ καθήκοντα τοῦ Ἐπόπτου τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου ἀναλογίζομαι ἅμα, ὅτι Σεῖς ὑπῆρξατε ὡς Ἐπιθεωρητῆς τὸ πρῶτον καὶ ὡς Διευθυντῆς τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως ἔπειτα ὁ τὸ πρῶτον μῆσας με εἰς τὰ Παιδαγωγικά. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη θὰ μὲ ἐνισχύῃ πάντοτε ἐτι μᾶλλον εἰς τὰς προσπάθειάς, τὰς ὁποίας ἄλλως ἐκ καθήκοντος ὀφείλω νὰ καταβάλλω, ὥστε τὸ Πειραματικόν Σχολεῖον νὰ ἐκπληρώῃ τὸν προορισμὸν του καὶ τοιοῦτοτρόπως, ὅσον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς λειτουργίας αὐτοῦ, νὰ ὑπάρχῃ ἀδιαφιλονίκητος ἡ δικαίωσις τῶν μόχθων Σας καὶ νὰ ἀπονέμεται πάντοτε ἀνεπιφθόνως ἡ προσήκουσα τιμὴ εἰς Ὑμᾶς, ὡς ἀνώτερον πνευματικὸν ἡγέτην τῆς Πατρίδος μας.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ
Γεν. Διευτοῦ Μαρασλείου Παιδ. Ἀκαδημίας

ΙΩΑΝΝΗΣ ΕΡΡΙΚΟΣ ΠΕΣΤΑΛΟΤΣΗΣ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΙΝΑ - ΧΑΡΑΚΤΗΡ

(συνεχεῖα ἐκ τοῦ 4ου τεύχους)

Παραπλήσια γράφει καὶ ἐν τῇ πρὸς τὸν Ιth ἐπιστολῇ του, ἐπεξηγῶν οὕτω τὴν ἀδυναμίαν τῆς προσαρμογῆς του εἰς τὴν πραγματικότητα, διὰ τῶν ἐξῆς:

«Εὐρέθην ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἄνθρωπος ὁ ὁποῖος ἀπὸ ξένον κόσμον ἐνεπλάκη εἰς τὸν ἰδικόν μας κόσμον. Πλὴν ὅσῳ περισσότερον ἡσθάνομην ἐμάντον ἐμπεπλεγμένον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἐνισχύετο ἐντός μου ἡ προτίμησις μου διὰ τοὺς σκοποὺς μου καὶ τὸν ἐξωριστὸν δρόμον μου. Ἀλλ' ὅσῳ ζωηροτέρα ἦτο ἡ τάσις μου πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν σκοπῶν μου, τοσοῦτῳ μᾶλλον ἰσχυρῶς ἐξεδηλοῦντο αἱ συνέπειαι τῆς ἐλλείψεως τῶν δεξιοτήτων, τὰς ὁποίας ἐχρειάζομην πρὸς ἐπίτευξιν τῶν σκοπῶν μου καὶ τῶν ὁποίων ἐστερούμην. Οὕτω συνέβη, ὥστε νὰ μὴ εἶμαι ὥριμος διὰ τὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν μου, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν γεροντικὴν ἡλικίαν.

«Πᾶν ὅ,τι ἐπεχείρουν ἦτο ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μου. Ἐθεώρουν πάντοτε πᾶν ὅ,τι ἐπεθύμουν, ὡς ἀπείρως εὐκολώτερον ἀφ' ὅ,τι πράγματι ἦτο, καὶ δὲν προῆσθάνομην οὔτε τὸ ἐν δέκατον τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἐνεῖχεν ἡμῖν ὅμως ἡναγκασμένος νὰ ἀρκοῦμαι πάντοτε εἰς τὸ δέκατον τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα ἄλλος τις θὰ ἀπῆτει πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Ὡς εὐνόητον, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας σπανίως ἐπετύγχανον ὅ,τι ἐζήτηουν. Συνήθως συνετριβόμην, πλὴν ὅμως πρὸ τῆς συντριβῆς ἐνέτεινον τὰς δυνάμεις μου, ὅπως ὁ καλὸς κωπηλάτης, ὁ ὁποῖος βλέπει ἑαυτὸν πρὸ ναυαγίου. Τὰ πάντα ὅμως ἀπέβησαν εἰς μάτην. Μὲ ὅλας τὰς λυσσαλέας προσπάθειάς μου δὲν ἔφθασα οὔτε κατὰ μίαν τρίχα ἐγγύτερον πρὸς τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἄλλως τε οἱ σκοποὶ μου θὰ ἐπραγματοποιούντο...».

Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ἐποψὴν ἡσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν νοοτροπίαν καὶ τὸν σχηματισμὸν τῶν μελλουσῶν κοινωνικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἀντιλήψεων τοῦ Πεσταλότση ἡ ἐν τῷ προμνησθέντι οἰκογενειακῷ περιβάλλοντι ἀνατροφή του. Ἡ πλήρης στερήσεων ζωὴ τῆς ὑποδειγματικῆς μητέρας καὶ τῆς ἀξιοθαυμάστου Babeli, ἵνα κατορθωθῇ καὶ ἐξασφαλισθῇ εἰς τὸν Ἐρρίκον Πεσταλότσην καὶ τὰ μικρὰ ἀδελφία του σχετικὴ ἄνεσις κατὰ τὴν δύσκολον περίοδον τῆς ζωῆς τῶν ἡ ὑπὸ τῶν γυναικῶν τούτων τρυφερά καὶ πλήρης ἀγάπης μεταχειρίσεως τοῦ μικροῦ Ἐρρίκου καὶ τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν του ἡ παρὰ τῆς μητέρας ἰδίᾳ στοργικὴ χειραγωγία εἰς τὴν ζωὴν τῶν μικρῶν ὁρατῶν καὶ παροχὴ αὐτοῖς τῶν πρώτων στοιχείων τῆς μορφώσεως, συνεκλόνησαν τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν τοῦ Ἐρρίκου Πεσταλότση καὶ κατέλιπον ἀνεξαλείπτους καθ' ἅπαντὰ τὸν βίον του ἐντυπώσεις.

Ἡ ἀπέραντος εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὴν «μητέρα»-γυναῖκα ἀναμφιβόλως θὰ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν εἰς ἱκανὸν βαθμὸν τὴν ιδέαν, ὅτι ἡ μητέρα εἶναι ἡ ἀνυπερβλήτος παιδαγωγὸς τῶν τέκνων της, ἰδίᾳ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἡλικίας τῶν, ἀκολουθοῦσα ἐξ ἐνστίκτου τὴν φυσικὴν πορείαν τῆς ἀγωγῆς. Ἡ τοιαύτη δ' ἐντύπωσις, ἐνισχυομένη σὺν τῷ χρόνῳ, ἀπέβη διὰ τὸν Πεσταλότσην πεποίθησις, ὅτι ἡ στοιχειώδης ἀγωγή μόνον ἐν τῷ οἰκογενειακῷ περιβάλλοντι δύναται νὰ παρασχεθῇ κατὰ τρόπον ἀβίαστον καὶ φυσικόν, μὲ κύριον πρωταγωνιστὴν καὶ ὁδηγὸν τὴν μητέρα, τὴν «Γερτρούδην του».

Ἡ Γερτρούδη, τέκνον τοῦ λαοῦ καὶ αὕτη, εἶναι ἡ εἰκὼν τῆς ἰδανικῆς μητέρας—τῆς πρώτης παιδαγωγοῦ τῶν τέκνων της ἐν τῇ οἰκογενείᾳ—ὅπως αὕτη συνελήφθη ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ Πεσταλότση, ὑπὸ τὴν ἐπ' αὐτοῦ εὐεργετικὴν ἐπίρρειαν δύο ἢ μᾶλλον τριῶν ἐξαιρετικῶν γυναικῶν—τῆς μητέρας του Σουζάννας, τῆς Babeli καὶ βραδύτερον τῆς Ἐλισάβετ Naef—καὶ ὅπως, περαιτέρω, τὴν διέπλασεν ὁ πόθος του πρὸς γενίκευσιν τῆς παροχῆς στοιχειώδους μορφώσεως εἰς

τὰ τέκνα τῶν κατωτέρων τάξεων τοῦ λαοῦ ἐν τῇ οἰκογενεῖα μέσῳ τῆς μητέρας, καταλλήλως καθοδηγουμένης καὶ ἀναπτυσσομένης τῶν ἐμφύτων παιδαγωγικῶν ἀρετῶν της. Εὐνόητον, ἐπομένως, ἂν τὸ ὑποβλητικώτατον τῶν ἔργων τοῦ «Λεονάρδος καὶ Γεορτσοῦδη» καὶ τὸ ἀριστον τῶν παιδαγωγικῶν συγγραμμάτων του, «Πῶς ἡ Γεορτσοῦδη ἀνατρέφει τὰ τέκνα της», ἀναφέρονται εἰς τὴν Γεορτσοῦδην, τὴν αἰωνίαν μητέρα ἐν τῇ οἰκογενεῖα, ἀνεξαρτήτως τοῦ ἂν ὑπερετίμησε τὰς δυνάμεις της, ἢ ἂν διὰ τῆς μητέρας ἐπεδίωξε τὴν ἐπιτυχὴ ἐφαρμογὴν τῶν περὶ στοιχειώδους μόρφώσεως ἰδεῶν του, ὑποκειμένων, ἄλλως τε, εἰς συζήτησιν καὶ ἀναθεώρησιν.

* *

Τὴν εὐαίσθητον καὶ φιλάνθρωπον φύσιν τοῦ Πεσταλότση ὥθησεν εἰς ἀγάπην πρὸς τὴν ὑπαιθρον καὶ τοὺς ἀγαθοὺς ἀγρότας καλλιεργητάς, καὶ ἡ κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς καὶ κατ' ἄλλας περιστάσεις παραμονὴ τοῦ πατρὸς τῷ ἀπὸ πατρὸς πάππῳ του Ἀνδρέα Πεσταλότση, ἱερεὶ εἰς Hönngg τῆς Ζυρίχης. Οὗτος, πραγματικὸς Λευίτης, μορφωμένος καὶ κοινωνικὸς, κατέβαλλε κάθε προσπάθειαν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν στοιχειωδῶν ἀναγκῶν τῶν κατοίκων τῆς ἐνορίας του, εἰς καθοδήγησιν τῶν καὶ εἰς ὑποβοήθησιν τῶν πρὸς περαιτέρω ἐξέλιξιν.

Συνδυάζων τὰ θρησκευτικὰ μὲ τὰ κοινωνικὰ καὶ παιδευτικὰ καθήκοντά του, ἦσκει ἔργον διδασκάλου, θρησκευτικοῦ κατηχητοῦ καὶ κοινωνικοῦ ἀναμορφωτοῦ, μὲ πατρικὴν στοργὴν συμπεριφερόμενος πρὸς τὸ ποίμνιόν του.

Ἐκεῖ ὁ μικρὸς Ἐρ. Πεσταλότσης εἶχε τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς (ἐργασίας, ἀμοιβῆς, διαίτης κ.τ.δ.) τῶν Ἑλβετῶν χωρικῶν, καὶ τὸν ἀγαθόν, ἀπλοῦν καὶ ζωηρὸν χαρακτῆρά των· ὡσαύτως ὅμως καὶ τὰς δυσμενεῖς συνθήκας τῆς διαβιώσεώς των. Ἠγάπησε τοὺς ἀγαθοὺς, ἐργατικούς καὶ ὑπὸ τραχεῖς ὅρους διαβιούντας Ἑλβετοὺς χωρικοὺς καὶ ἡσθάνθη, σὺν τῷ χρόνῳ, τὴν ἀνάγκην τῆς βελτιώσεως τῶν ὅρων τῆς ζωῆς των, διὰ τῆς παροχῆς εἰς τὰ παιδιὰ των πληρεστέρας μορφώσεως καὶ δι' ἀπλουστερῶν μέσων⁽¹⁾.

Ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 9 ἐτῶν ὁ Ἐρ. Πεσταλότσης μετέβαινε καὶ διήρχετο ἑβδομάδας τινὰς τῶν διακοπῶν τοῦ θέρους παρὰ τῷ πάππῳ του Ἀνδρέα Πεσταλότση, ἱερεὶ εἰς Hönngg, μίαν λεύγαν ἀπὸ τῆς Ζυρίχης, εἰς πλουσίαν κοιλάδα, παρὰ τὸν ποταμὸν Limmat, διάστικτον ἀπὸ ἀγρούς, ἀμπέλους καὶ μεγαλοπρεπεῖς ὀπωροκλήτους. Ἐκεῖ ἔμαθε νὰ ἀγαπᾷ τὴν φύσιν καὶ τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Ἐκεῖ ἤδη αἱ βιομηχανικαὶ ἐργασίαι συνήπτοντο πρὸς τὰς γεωργικὰς ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν τοῦ ἐν λόγῳ καντονίου. Βεβαίως ἐκεῖ δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη ἐργοστάσια καὶ ἐπαγγελματικοὶ κλάδοι, ἀλλ' εἰς ἐκάστην οἰκογένειαν ἡσχολοῦντο μὲ τὴν κατεργασίαν τοῦ νήματος διὰ τῆς χειρὸς.

Συνοδεύων τὸν πάππον του εἰς τὰς ἐπισκέψεις του εἰς τὰ σχολεῖα, τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς πτωχοὺς τῆς ἐνορίας του, τὸ παιδίον εἰσῆγετο εἰς τὰς πραγματικότητας τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ. Ἐμαθεν ἔκτοτε νὰ γνωρίζῃ τὴν ἀθλιότητα. Συνεκλονίζετο ἀπὸ βαθεῖαν συμπάθειαν πρὸς τοὺς πτωχοὺς, καὶ ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τοὺς ἔφερεν εἰς τὴν καρδίαν του μὲ ἀκατανίκητον ἀνάγκην, νὰ τοὺς βοηθῇ εἰς τὴν ὕλικήν, ἡθικὴν καὶ πνευματικὴν ἀθλιότητα, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο.

Ὁ πάππος τοῦ Πεσταλότση ἦτο ἄνθρωπος ὅλως ἀφωσιωμένος εἰς τὴν ἱερὰν ἀποστολήν του. Ἡ πίστις του, ἥτις μετεδόθη ἀβιάστως εἰς τὸν εὐσυνκίνητον καὶ ζωηρὸς νοήμονα ἔγγονόν του, ἦτο ἀπλή, εἰλικρινής, ζωηρὰ καὶ δραστηρία. Ταῦτοχρόνως ἡ ζωὴ αὐτῇ, γεμάτῃ ἀπὸ ἐνεργητικὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ ἀφοσίωσιν, ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας τοῦ μικροῦ Πεσταλότση⁽²⁾.

Ἡ εὐαίσθητος καὶ φιλάλληλος φύσις τοῦ Πεσταλότση, ἡ ἀγωγή του ἐν περιβάλλοντι στοργῆς καὶ ἀφοσιώσεως· ἡ διαμονὴ παρὰ τῷ ἀξίῳ λειτουργῷ τοῦ Ὑψίστου, τῷ πάππῳ του, καὶ ἡ ἐκ τοῦ σύνεγγυς καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρακολούθησις τῆς ἀνθρωπίνης δυστυχίας, ἐξ οὗ καὶ ἐνεσταλάχθη εἰς τὴν τρυφεράν

(1) Κύκνειον ἔσμα, § 160.

(2) Roger de Guimps, ἐνθ. ἀνωτ.

καρδίαν του ἡ συμπάθεια πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς ἀδυνάτους—ἀδύνατον δὲ πλάσμα κατ' ἐξοχὴν καὶ δεόμενον, ἰδίᾳ τῆς στοργικῆς ἐνασχολήσεως τῶν ἐνηλίκων, εἶναι τὸ παιδί—εἶναι βεβαίως στοιχεῖα ὑποβοηθοῦντα εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Πεσταλότση, καὶ δὴ τῆς κυρίας ιδιότητός του, τῆς *ἀστειγροῦτος ἀγάπης του* πρὸς τὸν ἄωρον καὶ ἀνεξέλικτον ἄνθρωπον, δηλ. *πρὸς τὸ παιδί*, καὶ τῆς ἀναλλοιώτου συμπάθειας του πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ τοὺς δυστυχισμένους, πλὴν μὴ ἐρμηνεύοντα τοῦτον πλήρως. Διότι ὁ Πεσταλότσης ὑπῆρξε φύσις κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικὴ⁽¹⁾, γεννημένος διδάσκαλος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί ἀπέρρεεν ἀστειγρῶς ἀπὸ τὰ βάθη τῆς μεγάλης καρδίας του, καὶ ἥτις ἔπαισε μόνον, ὅταν ἐσταμάτησαν οἱ παλμοὶ τῆς εὐγενικῆς καρδίας του.

Ὁ Πεσταλότσης ἐπλήρου εἰς τὸν ὑπέρτατον βαθμὸν τὴν ἀπαίτησιν, ὅπως ὁ διδάσκαλος ἀνήκῃ εἰς τὸν *κοινωνικὸν τύπον*⁽²⁾. Δι' αὐτὸν ἡ ἀγάπη πρὸς τὸ παιδί καὶ τοὺς μαθητάς του ἦτο ἀνάγκη ζωτικὴ, πλὴν ἀείποτε ἀνικανοποίητος. Καθ' ὅσον ἀπηυθύνετο πρὸς τὴν ἀνεξέλικτον καὶ δεκτικὴν ἀξίῳ φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὸν πόθον νὰ ὑποβοηθήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ ὅ,τι καλὸν καγαθὸν ἐν αὐτῇ, ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἀναλωθῇ ὑπὲρ τῶν τροφίμων του, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν βασανισμένην ζωὴν του καὶ τὰς πολυπληθεῖς μαρτυρίας μαθητῶν καὶ συγχρόνων του.

Ὁ Πεσταλότσης ἐκύρωσε διὰ τῆς ζωῆς του τὴν διδασκαλίαν του καὶ τὰνάπαλιν ἔκαμε βίωμα καὶ πράξιν τῆς ζωῆς του τὴν πρὸς τὸ παιδί, τοὺς πτωχοὺς καὶ δυστυχισμένους ἀνεξάντλητον ἀγάπην καὶ συμπάθειάν του.

Ὁλίγους ἀνθρώπους ἐγνώρισεν—γράφει ὁ μαθητὴς του Blochmann⁽³⁾—ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῶν ὁποίων νὰ ἀνέβλυζε τόσον πλούσιος ποταμός, ὅσον ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ Πεσταλότση. Ἡ ἀγάπη ἦτο τὸ κύριον ζωτικὸν χαρακτηριστικὸν στοιχεῖόν του, ἡ ἀκαταμάχητος θεία ὁρμή, ἥτις ἀπὸ τῆς νεότητός του κατηύθυνε καὶ ἐδίδε νόημα εἰς πᾶσαν προσπάθειαν καὶ δρᾶσίν του. Ἐπειδὴ ὅμως προσιδιάζει εἰς τὴν φύσιν τῆς ἀγάπης νὰ στρέφεται μὲ στοργὴν πρὸς τοὺς ἐνδεδεῖς, νὰ ἀντιλαμβάνεται κατὰ πρόωτον τῶν στερησέων τῶν πασχόντων καὶ πιεζομένων, δι' αὐτὸ καὶ ἡ ὁρμή τῆς ἀγάπης του ἐστρέφετο μὲ ἀκατασίγαστον θέρμην πρὸς τὰς καλύβας τῶν πτωχῶν λαϊκῶν τάξεων, πρὸς τοὺς καταπιεζομένους. Πρὸς πάντας τοὺς ἐπεζητεῖ νὰ προσφέρῃ εὐχαρίστως πᾶν ὅ,τι διέθετεν ἐξ ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν. Τοῦτου ἕνεκεν οὐδέποτε θυσιά τῷ ἐφαίνετο ὑπερβολικῇ, διότι οὐδέποτε ἐπεδίωκε τὸ συμφέρον του...

Ἡ ἀνυπέρβλητος ἀγάπη τοῦ Πεσταλότση πρὸς τὸ παιδί, καὶ μάλιστα τὸ πτωχόν, ὁρφανὸν καὶ ἐξαθλιωμένον, γίνεται φανερὰ ἰδίᾳ εἰς τὴν περίφημον ἐπιστολήν του πρὸς φίλον περὶ τῆς διαμονῆς του ἐν Stanz⁽⁴⁾. Ἐν αὐτῇ περιγράφονται οἱ μόχθοι καὶ αἱ ταλαιπωρίαι του πρὸς περισυλλογὴν, ἐπένδυσιν, περιθάλψιν καὶ διδασκαλίαν τῶν ὁρφανῶν, φθειρώντων, ψωριώντων καὶ ἀλητευσόντων παιδίων τῆς καταστραφείσης πόλεως Stanz καὶ τῆς περιοχῆς της, τὰς ὑπὸ τῶν

(1) Σχετικῶς πρὸς. Erich Stern: Einleitung in die Pädagogik. Halle-Niemeyer, 1922, Die Lebensform des Erziehers, σελ. 207 καὶ ἐξῆς.

(2) Georg Kerschensteiner: Die Seele des Erziehers und das Problem der Lehrerbildung. Teubner 1921, ἰδίᾳ κεφ. Α'. Die allgemeine Lebensform des Erziehers καὶ Β' Die wesentlichen Grundzüge der Erziehnatur.

(3) Eduard Spranger: Lebensformen. 3η ἐκδοσις Niemeyer, Halle, 1922, ἰδίᾳ τὰ κεφ. Der soziale Mensch. σελ. 171—187 καὶ Das persönliche Ideal σελ. 305—316.

(4) Blochmann's «Festalozzi, Züge aus dem Bilde seines Lebens und Wirkens». ἐνθ. ἀνωτ.

(4) Brief an einen Freund über seinen Aufenthalt in Stanz.

Ἡ περίφημος αὕτη ἐπιστολὴ τοῦ Πεσταλότση ἀπηυθύνετο πρὸς τὸν ἐν Ζυρίχῃ φίλον του βιβλιοπώλην Gessner. Ἐγράφη ἐν ἔτει 1799 ἐκ τῶν λουτρῶν τοῦ Gurnikel, ὅπου, ἀπογοητευμένος καὶ ἐξηντημένος, εἶχε μεταβῇ ἵνα συνέλθῃ ἀπὸ τὸν κλονισμόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποστῇ ἕνεκα τῆς κατάληψος ὑπὸ τῶν Γάλλων καὶ τοῦ κλεισίματος τοῦ ἐν Stanz διδαστηρίου του, ὅπως γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπιστολῆς του: «Φίλε! Καὶ πάλιν ξυπνῶ ἀπὸ ὄνειρο» καὶ πάλιν βλέπω τὸ ἔργον μου κατεστραμμένον καὶ τὰς φθινούσας δυνάμεις μου ματαίως σπαταληθείσας...

γονέων των παρεμβαλλομένων δυσχερείας, τὰς απογοητεύσεις και αποθαρρύνσεις του, και τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀνάληψιν τοῦ σισυφείου ἔργου του. Ἐπειδὴ εἰς πᾶσαν βιογραφίαν τοῦ Πεσταλότση ὑπάρχουν αἱ μᾶλλον χαρακτηριστικαὶ περικυφαλαὶ τῆς ὡς ἂν ἐπιστολῆς, ἀρκούμεθα εἰς τὴν παράθεσιν τῆς κατωτέρω περικυφῆς, δηλωτικῆς τῆς ἐξαιρετικῆς παιδαγωγικῆς φύσεως τοῦ Πεσταλότση:

»Τὸ χέρι μου ἔσφιγγε τὰ χέρια των, καὶ ὁ ὀφθαλμός μου ἀνεπαύετο ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν των. Τὰ δάκρυά μου ἔτρεχον μὲ τὰ ἰδικά των καὶ τὸ χαμόγελό μου συνώδεε τὸ ἰδικόν των. Ἦσαν ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ἦσαν ἐκτὸς τῆς Stanz. Ἦσαν μαζί μου καὶ ἤμην μαζί των. Ἡ σούπα μου ἦτο ἡ σούπα των, τὸ ρόφημά μου ἦτο τὸ ρόφημά των. Δὲν εἶχον κοντά μου τίποτε· οὔτε οἰκογένειαν, οὔτε φίλους, οὔτε ὑπηρέτας· δὲν εἶχον εἰμὴ τὰ παιδιά μου. Ἀνὰ μέσον αὐτῶν ὅταν ἦσαν ὑγιῆ, εἰς τὸ πλευρόν των ὅταν ἦσαν ἀσθενῆ. Ἐκοιμώμην εἰς τὸ μέσον αὐτῶν. Τὸ βράδυ τελευταῖος ἐπήγαινα νὰ κοιμηθῶ, καὶ τὸ πρωῒ ἐξυπνοῦσα πρῶτος. Καὶ μετὰ τὴν κατάκλισιν προσηυχόμην ἀκόμη μαζί των καὶ τὰ ἐδίδασκον, ἕως ὅτου ἀπεκοιμώμην. Μοῦ τὸ ἐξήτουν τὰ ἴδια. Ἐκτεθειμένος κάθε στιγμὴν εἰς τοὺς κινδύνους τῆς μολύνσεως, ἐφρόντιζον ὁ ἴδιος τὰ ἐνδύματά των καὶ τὰ πρόσωπά των, τῶν ὁποίων ἡ ἀκαθαρσία ἦτο σχεδὸν ἀνυπερβλητός...»

Χαρακτηριστικὸν τῆς στοργῆς καὶ αὐτοθυσίας τοῦ Πεσταλότση ὑπὲρ τοῦ παιδίου καὶ τῆς βελτίονος ἀγωγῆς του, μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων τῆς ζωῆς του, εἶναι τὸ κατωτέρω ἐπιστόδιον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ μαθητὴς καὶ μετέπειτα βοηθός του Joh. Ramsauer:

«Ὅτε κατὰ τὸ 1814 ἦλθεν εἰς Neuschatel ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, ἦτο ὁ Πεσταλότσης βαρύντα ἀσθενής. Παρὰ ταῦτα ὑπεχρεώθη νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸν βασιλέα, ἵνα τὸν εὐχαριστήσῃ διὰ τὸν ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν σχολείων ζήλόν του, ὡς καὶ διότι τῷ εἶχεν ἀποστείλει πολλοὺς μαθητὰς εἰς Ὑβερντόν. Κατὰ τὸ ταξίδιον ὁ Πεσταλότσης πολλάκις ἐλποθύμισε, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἀποσύρῃ ἀπὸ τὴν ἄμαξαν, καὶ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς τινὰ οἰκίαν πρὸς ἀνάπαυσιν. Ἐν συνεχείᾳ τὸν παραινούν νὰ ἐπιστρέψῃ, πλὴν οὗτος ἀπήντησεν: «Ὁχι! παῦσε νὰ μοῦ κάμνης λόγον περὶ ἐπιστροφῆς· πρέπει νὰ ἰδῶ τὸν βασιλέα, καὶ ἂν ἀκόμη ἔμελλον ὡς ἐκ τούτου νὰ ἀποθάνω. Ἐὰν ἐπρόκειτο, διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀκροάσεώς μου, ἔστω ἐν καὶ μόνον παιδίον καθ' ἅπασαν τὴν Πρωσσίαν νὰ διδαχθῇ καλῶτερον, τοῦτο θὰ ἦτο δι' ἐμὲ πλουσία ἀμοιβή.» (1)

Ἡ τοιαύτη ἀγάπη τοῦ Πεσταλότση πρὸς τὰ παιδιά γενικῶς καὶ τοὺς μαθητὰς του ἰδιαιτέρως, εὗρισκεν ἀπήχησιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν μαθητῶν του, διεγείρουσα αἰσθήματα εὐγνωμοσύνης. Ὁ Ramsauer, ἐν τῷ αὐτῷ συγγράμματί του, ἐκθέτει τὰς περὶ Πεσταλότση, ὡς διδασκάλου του, ἐντυπώσεις του ὡς ἑξῆς:

«... Ὁ ἱερός του ὅμως ζήλος, ἡ πλήρης ἀφοσίωσός του καὶ αὐταπαρνήσεως ἀγάπη του (πρὸς τοὺς μαθητὰς του), ἡ προσπίπτουσα καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μαθητῶν του σοβαρὰ καὶ στενόχωρος κατάστασις του, προξένησαν τὴν μεγίστην ἐντύπωσιν ἐπ' ἐμοῦ, καὶ συνέδεσαν διὰ παντὸς τὴν εὐγνώμονα παιδικὴν καρδίαν μου πρὸς τὴν ἰδικήν του».

Παρομοίας εὐγνώμονας ἀναμνήσεις ἀναγράφει περὶ Πεσταλότση καὶ ὁ Ἑλβετὸς Roger de Guimps, ὅστις ἐπὶ ἐννέα ἔτη ὑπῆρξε μαθητὴς του (2). Εἰς τὸ ἔργον του «Histoire de Pestalozzi, de sa pensée et de son oeuvre», τὸ ὁποῖον θεωρεῖται ὡς ἐν τῶν σημαντικωτέρων διὰ τὴν μελέτην τοῦ βίου καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Πεσταλότση, λόγῳ καὶ τῶν πλουσίων προσωπικῶν ἀναμνήσεων τοῦ συγγραφέως, ὁ Roger de Guimps ἀναγράφει καὶ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις του κατὰ τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν αἰθούσαν τῆς διδασκαλίας (3). Αὗται δὲ ἦσαν καὶ τόσον εὐμενεῖς, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν εὐταξίαν, ἐπίπλωσιν κ.τ.δ. Αἱ ἐντυπώσεις του αὗται ὅμως μετεβλήθησαν εἰς τὸ ἀντίθετον, ἅμα ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴν προ-

σωπικότητα τοῦ Πεσταλότση. Δι' ὃ περαιτέρω γράφει: «Ἄλλ' ἡ ἐντύπωσίς μου αὕτη δὲν διήρκεσεν ἐπὶ μακρόν. Μετ' ὀλίγον ἐβέλχθη ὑπὸ τῆς γλυκείας καλωσύνης τοῦ Πεσταλότση, ὑπὸ τοῦ βλέμματός του, ἐν ταύτῳ ζωηροῦ καὶ τρυφεροῦ, ὑπὸ τῆς εὐπροσηγόρου ἐγκαρδιότητος, ἥτις ἐβασίλευεν εἰς ἅπασαν τὴν οἰκίαν...»

Ὅταν ὁ Πεσταλότσης συνήντα τινὰ τῶν νέων μαθητῶν του εἰς τοὺς διαδρόμους, τὸν ἐθώπευε περιφρονῶν τὴν χειρὰ του ἐντὸς τῆς κόμης τῆς κεφαλῆς του καὶ λέγων εἰς αὐτόν: «Δὲν θέλεις νὰ εἶσαι φρόνιμος καὶ καλός;» Κατόπιν τῷ ὁμίλει περὶ τῶν γονέων του καὶ τοῦ καλοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτελείωνε συνήθως μὲ λέξεις τινὰς ἐπὶ τῆς Φύσεως, ἡ ὁποία, ὅπως καὶ ὁ δημιουργός της, εἶναι τόσον ὠραία καὶ τόσον καλή, καὶ μὲ τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ εὐρίσκεται τις εἰς ἀρμονίαν...» (4).

Τῆς δυνάμεως τῆς ἀγάπης, ἥτις ἀκτινοβολοῦσα ἐκ τοῦ ὅλου εἶναι τοῦ ἐθέρμαινε καὶ εἴλκυεν εἰς ἑαυτὸν ἀναποσπάστως τοὺς μαθητὰς του, οὐ μόνον εἶχε πλήρη συνείδησιν ὁ Πεσταλότσης, ἀλλὰ, μὲ τὴν ὑπερβάλλουσαν μέχρι καταφρονήσεως ἑαυτοῦ μετριοφροσύνην του, ἀπέδιδεν εἰς ταύτην καὶ μόνην τὴν ὑπερνίκησιν τῶν μεγίστων δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας ἀντίκρουσεν ἕνεκεν ἀντιζῶν περιστάσεων καὶ τῶν ἀδυναμιῶν του, καὶ τελικῶς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν προσπαθειῶν του. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ὕμνων τοὺς ὁποίους πολλαχοῦ τῶν ἔργων του ψάλλει πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ἀγάπης, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μηδαμινότητα, ὡς γράφει, τῶν ἱκανοτήτων του. Ὡς χαρακτηριστικὸν παράδειγμα κρίνομεν τὰ κατωθὶ ἀναγραφόμενα ἐν ἀποσπάσματι ἐπιστολῆς τοῦ Πεσταλότση πρὸς τὸν φίλον καὶ προστάτην του Ἑλβετὸν Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας Stapfer, περιεχομένῳ ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔργῳ τοῦ Blochmann.

«Ὅταν ἀνασκοπῶ τὸ ἔργον μου—γράφει—ὁποῖον ὑπῆρξεν ἐν τῇ πραγματικότητι, σκέπτομαι ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς θὰ ἦτο πρὸς τοῦτο μᾶλλον ἀκατάλληλος ἐμοῦ. Ἀπῆται ὑπέμετρον ποσὸν χρημάτων, καὶ δὲν εἶχον οὔτε τὸ μέτριον. Ἀπῆται ψυχράν, ἥρεμον σκέψιν, ἐνῷ ἐγὼ ἤμην ὁ ἀνησυχώτατος ἀπερίσκεπτος ἄνθρωπος. Ἡ κεφαλὴ μου ἦτο τόσον θερμή, ὥστε τὸ περιβάλλον μου νὰ τὴν θεωρῇ ἐξημεμένην. Εὐρὸν ὅμως ἄνδρας μεγίστης ἡρεμίας, διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἔργου μου. Τοῦτο ἀπῆται βαθείας μαθηματικὰς γνώσεις· ἐὰν ὅμως εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ ἀπολύτως μὴ μαθηματικὴ ψυχὴ, αὕτη εἶμαι ἐγώ. Τὸ ἔργον μου ἀπῆται γλωσσικὰς καὶ σχολικὰς γνώσεις καὶ οἰκονομικὴν τάξιν. Οὐδὲν τούτων εἶχον καὶ παρὰ ταῦτα αἱ προσπάθειαι μου ἔσχον ἐπιτυχίαν. Αὐτὸ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγάπην. Αὕτη ἔχει δύναμιν θεϊκὴν, ἐὰν εἶναι ἀληθινὴ καὶ δὲν φοβεῖται τὸν σταυρόν».

Ἡ φλογερὰ στοργὴ πρὸς τὴν ἀνεξέλικτον, ἀθῶαν καὶ ἀνυστερόβουλον παιδικὴν ψυχὴν, ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα γνησίας παιδαγωγικῆς φύσεως. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τὰ παρὰ τοῦ πρό τιος ἀποθανόντος μεγάλου παιδαγωγοῦ Georg Kerschensteiner—ἐκ τῶν πρωτοεργατῶν τοῦ συγχρόνου «σχολείου ἔργασίας»—γράφόμενα περὶ ἑαυτοῦ εἰς τὸ μνημονευθὲν ἔργον «Die Seele des Erziehers...» (2): «Ὅταν ἤμην ἀκόμη καθηγητὴς εἰς γυμνάσιον (3)—γράφει οὗτος—καὶ δὲν εἶχον ἄλλας ὑποχρεώσεις ἐκτὸς τοῦ ἐπαγγέλματός μου, εὐρισκόμην πάντοτε, ὅσκις μοῦ ἦτο δυνατόν, κοντὰ εἰς τοὺς μαθητὰς μου καὶ εἰς τὸ περιβάλλον των. Οὗτοι μὲ ἐσυντρόφεον εἰς τὸν δρόμον κατὰ τὴν μετάβασίν μου ἀπὸ τῆς οἰκίας μου εἰς τὸ σχολεῖον καὶ κατὰ τὴν ἐκ τοῦ σχολείου ἐπιστροφήν εἰς τὴν οἰκίαν μου. Ἐπὶ τῶν παγοδρομιῶν ἐδίδασκον αὐτοὺς τὴν τέχνην μου εἰς τὴν παυτοὺς εἰς τὸ κολύμβημα. Κατὰ τὰ ἐλεύθερα ἀπογεύματα καὶ τὰς ἡμέρας τῆς ἀργίας, ἔκαμνον μαζί των ἐκδρομὰς ἀνὰ τὴν ὑπαιθρον, καὶ ἐγνώριζον εἰς αὐτοὺς τόπους καὶ ἀνθρώπους, δάση καὶ λειμῶνας. Ὅτε δὲ προσήγγιζε τὸ τέλος τῶν μεγάλων θερινῶν διακοπῶν, κατὰ τὰς ὁποίας εἶχα περάσει πολλὰς ἑβδομάδας

(1) Αὐτόθι σελ. 479.

(2) Ἐνθ. ἀν. σελ. 46—47.

(3) Κατόπιν ἐγένετο οὗτος καθηγητὴς τῆς Παιδαγωγικῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μονάχου.

(1) Joh. Ramsauer: Kurze Skizze meines pädagogischen Lebens κ.λπ. ἐνθ. ἀν.

(2) Ἐν Yverdon 1808—1817.

(3) Αὐτόθι σελ. 477 καὶ ἑξῆς.

Γερμανού μαθηματικού παιδαγωγού Joh. Kühnel και τροποποιηθέν ούσιωδώς υπ' έμου, ίνα καταστή εύχρηστον δι' Έλληνας μαθητάς (*).

Η εργασία της αίσθητοποιήσεως γίνεται ως εξής :

α') Ο διδάσκαλος ή ένας μαθητής εμφανίζει επί του πίνακος ένα αριθμόν κύκλων και οι μαθηταί αναγνωρίζουν και ονομάζουν τόν αριθμόν αυτόν.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος εμφανίζει 27 κύκλους και οι μαθηταί αναγνωρίζουν ότι είναι είκοσι έπτά και αναφωνούν : « είκοσι έπτά ».

β') Ο διδάσκαλος εκφωνεί ένα αριθμόν και οι μαθηταί εμφανίζουν επί του πίνακος τόν αριθμόν τούτον.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος λέγει *τριάντα δύο*, και οι μαθηταί εμφανίζουν επί του πίνακος των 32 κύκλους.

Σημ. Κατ' αμφοτέρας τās περιπτώσεις οι μαθηταί αναγνωρίζοντες και εκφωνούντες τόν αριθμόν περιλαμβάνουν αυτόν διά της χειρός λέγοντες συγχρόνως έντέλει : « αυτοί είναι τόσοι κύκλοι ».

Ούτω αίσθητοποιούν κατ' επανάληψιν όλους τούς από του 1 έως 100 αριθμούς.

Β' ΑΙΣΘΗΤΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΟΣΘΕΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΦΑΙΡΕΣΕΩΣ

Η εργασία αυτή τελείται με τόν να προσθέτουν ή ν' αφαιρούν οι μαθηταί αίσθητοποιημένους αριθμούς εις άλλους ή από άλλους επίσης αίσθητοποιημένους αριθμούς.

α') Ο διδάσκαλος εμφανίζει επί του πίνακος διάφορα ποσά κύκλων από τόν ένα έως στο είκοσι με την έντολήν να συμπληρώνουν αυτά έως στο είκοσι.

Παράδειγμα : Εμφανίζει 12 κύκλους και οι μαθηταί βλέποντες πόσοι λείπουν έως στο είκοσι λέγουν : « Έως στο είκοσι λείπουν οκτώ κύκλοι ».

Τό αυτό έπειτα γίνεται έως στα τριάντα, σαράντα, πενήντα κλπ. μέχρι του εκατόν.

β') Οι μαθηταί αναγνωρίζουν ένα επί του πίνακος εμφανιζόμενον εκάστοτε αριθμόν κύκλων, άλλ' εκφωνούν αυτόν ηύξημένον κατὰ 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 κλπ.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος εμφανίζει επί του πίνακος 25, 14, 37, 72 κλπ. κύκλους, και οι μαθηταί καλούμενοι έφ' άπαξ να προσθέτουν εις εκάστον αυτών 7 λέγουν : τριάντα δύο, είκοσι ένα, σαράντα τέσσερα, εβδομήντα έννέα κτλ.—Τό αυτό πράττουν έπειτα προσθέτοντες 5, 4, 3, 6, 8, 10, 9, 2 εις τόν εμφανιζόμενον αριθμόν.

γ') Οι μαθηταί αναγνωρίζουν ένα εμφανιζόμενον εκάστοτε αριθμόν κύκλων, άλλ' εκφωνούν αυτόν ήλιτωμένον κατὰ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 κτλ.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος εμφανίζει 57, 45, 60, 85 κλπ. κύκλους και οι μαθηταί καλούμενοι έφ' άπαξ ν' αφαιρούν από εκάστον εξ αυτών 6 λέγουν : πενήντα ένα, τριάντα έννέα, πενήντα τέσσερα, εβδομήντα έννέα, κτλ. Τό αυτό πράττουν έπειτα αφαιρούντες 5, 7, 6, 3, 8, 4, 2, 9, 1 από τόν εμφανιζόμενον αριθμόν.

Έν τέλει δύνανται να προσθέτουν ή ν' αφαιρούν και άνωτέρους του 10 αριθμούς κατὰ τόν αυτόν τρόπον.

δ') Αφού ούτω άσκηθούν επαρκώς εις τās πράξεις προσθέσεως και αφαιρέσεως επί αίσθητοποιημένων αριθμών, δύνανται να εκτελούν τās αυτές πράξεις και επί νοητών αριθμών χωρίς να προσφεύγουν εις τόν εποπτικόν μέσον.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος, αφού προηγουμένως δώση την έντολήν να προσθέτουν τέσσερα, εκφωνεί τόν αριθμόν τριάντα πέντε και οι μαθηταί λέγουν τριάντα έννέα, ή, άν πρόκειται περί αφαιρέσεως, λέγουν τριάντα ένα.

Σημ. Διά τών άσκήσεων της παραγράφου δ' αρχίζουν να συλλαμβάνουν άφρημένως έννοίας αριθμών και να εργάζονται νοερώς.

* Βλέπε Χ. Σκαλισιάνου « Μεθοδική Αριθμητική διά την Β' τάξιν του δημοτικού σχολείου ». Έκδοσις Δευτέρα Π. Δημητράκου, έν ή και παρέχεται όλόκληρος ή έν τη τάξει ταύτη διδασκομένη όλη έπεξεργασμένη μεθοδικώς.

Ι' ΑΣΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΙΑ ΨΗΦΙΩΝ ΓΡΑΦΗΝ ΤΩΝ ΑΠΟ ΤΟΥ 1 ΕΩΣ 100 ΑΡΙΘΜΩΝ

Όλοι αι μέχρι τούδε άσκήσεις έγινοντο επί αριθμητικών ποσοτήτων είτε δια τών κατ' αίσθησιν αντιλήψεων επί του εποπτικού μέσου αίσθητοποιουμένων είτε δια τών παραστάσεων αυτών υπό της φαντασίας συλλαβανομένων. Τώρα είναι καιρός να μάθουν οι μαθηταί να γράφουν και ν' αναγινώσκουν τās ποσότητας αυτές συμβολικώς δια τών αριθμητικών ψηφίων, πράγμα τόν οποίον θα τούς βοηθήση εις τόν να έμπεδώσουν έν έαυτοίς τόν περίτεχνον οικοδόμημα του δεκαδικού συστήματος και εις τόν να εκτελούν γραπτώς αριθμητικά προβλήματα.

Πρός τούτο ο διδάσκαλος προκαλεί πρώτον τούς μαθητάς να εύρίσκουν επί του πίνακος της εκατοντάδος ένα προς ένα τούς δέκα πρώτους αριθμούς και να γράφουν εκάστον με τόν ψηφίον του, πράγμα εις τόν οποίον έχουν άσκηθή από της Α' τάξεως. Κατόπιν τούς προκαλεί να εμφανίσουν επί του πίνακος ποσόν τι κύκλων μεγαλύτερον του δέκα, έστω είκοσι έπτά κύκλους, και να όρίσουν πόσας δεκάδας και πόσας μονάδας έχει τόν ποσόν αυτό. Τās έπτά μονάδας γνωρίζουν να γράφουν με τόν ψηφίον των, προκαλούμενοι έπειτα να γράψουν και τās δύο δεκάδας, άν—όπερ άπίθανον—δέν τόν εύρουν μόνοι των, οδηγούνται υπό του διδασκάλου να γράψουν τόν ψηφίον 2 άριστερά του 7. Όταν ούτω γράψουν τόν 27 και έρωτώμενοι βεβαιωθούν ότι τόν δύο είναι τόν ψηφίον των δεκάδων και τόν 7 τών μονάδων, γράφουν κατὰ τόν αυτόν τρόπον και άλλους διψηφίους αριθμούς, αφού προηγουμένως τούς ίδουν αίσθητοποιουμένους επί του πίνακος.

Κατόπιν επακολουθεί διττή άσκησις εις την διά ψηφίων γραφήν διψηφίων αριθμών :

α') Ο διδάσκαλος γράφει επί του μαυροπίνακος διαφόρους διψηφίους αριθμούς και οι μαθηταί εμφανίζουν εις τόν πίνακα της εκατοντάδος των ένα εκάστον εξ αυτών και τόν εκφωνούν.

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος γράφει 35 και οι μαθηταί εμφανίζουν εις τόν πίνακα των 35 κύκλους και λέγουν : τριάντα πέντε.

β') Ο διδάσκαλος εμφανίζει επί του πίνακος ένα αριθμόν κύκλων και οι μαθηταί τόν αναγνωρίζουν και τόν γράφουν με ψηφία εκφωνούντες συγχρόνως αυτόν :

Παράδειγμα : Ο διδάσκαλος εμφανίζει 62 κύκλους και οι μαθηταί αναγνωρίζουν ότι είναι τόσοι κύκλοι, και γράφουν 62 λέγοντες συγχρόνως : εξήντα δύο.

Δ' ΠΡΟΣΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΦΑΙΡΕΣΙΣ ΔΙΑ ΨΗΦΙΩΝ ΓΡΑΠΤΩΣ

1) **Πρόσθεσις.** Κατ' αρχάς οι μαθηταί εκτελούν νοερώς, κατ' έντολήν του διδασκάλου, προσθέσεις πρώτον μονοψηφίων με διψηφίους και έπειτα δύο διψηφίων προβαίνοντες βαθμηδόν και κατ' όλίγον από του εύκολωτέρου εις τόν δυσκολώτερον, ύστερον άσκούνται υπό του διδασκάλου εις την εκτέλεσιν των αυτών προσθέσεων ως εξής :

Ο διδάσκαλος αναγράφει τούς δύο προσθετέους τόν ένα κάτωθεν του άλλου αρχίζων από την πρόσθεσιν μονοψηφίου με διψηφίου, έν ή δ μονοψήφιος προστιθέμενος εις τόν ψηφίον των μονάδων του διψηφίου δίδει άθροισμα μικρότερον του 10, οίον $\begin{matrix} 42 \\ + 7 \\ \hline \end{matrix}$ οι μαθηταί προσθέτοντες τόν 7 εις τόν 2 εύρίσκουν άθροισμα 9 και γράφουν κάτωθεν της γραμμής τόν όλον άθροισμα 49. Μετά πολλές τοιαύτας προσθέσεις προβαίνουν εις προσθέσεις μονοψηφίων εις διψηφίους, έν αίς ο μονοψήφιος προστιθέμενος εις τόν ψηφίον των μονάδων του διψηφίου δίδει άθροισμα 10, έπειτα μεγαλύτερον του 10, ήτοι διψηφίον αριθμόν. Ένταύθα γεννάται τόν ζήτημα πού θα γραφή τόν ψηφίον των μονάδων του άθροίσματος και πού τόν της δεκάδος αυτού, οίον $\begin{matrix} 27 \\ + 5 \\ \hline \end{matrix}$ πού θα γραφή τόν 5 του άθροίσματος 15 και πού τόν 1. Δι' επί τούτω νύξεων του διδασκάλου οι μαθηταί θ' αποφανθούν ότι τόν 5 θα

γραφῇ εἰς τὴν στήλην τῶν μονάδων κάτωθεν τῆς γραμμῆς καὶ τὸ 1 θὰ προστεθῇ εἰς τὸ ψηφίον τῶν δεκάδων τοῦ διψηφίου.

Ἀφοῦ ἐκτελέσουν πολλὰς τοιαύτας προσθέσεις με δύο προσθετέους, ἐκτελοῦν τοιαύτας προσθέσεις με τρεῖς καὶ περαιτέρω προσθετέους. Τέλος λύουν προβλήματα προσθέσεως ἐκ παραδειγμάτων τοῦ καθημερινοῦ βίου με ποσὰ συγκεκριμένα.

2) **Ἀφαιρέσεις:** Κατὰ τὸν αὐτόν, ὡς ἄνω, τρόπον, προβαίνει ἡ ἄσκησης τῶν μαθητῶν εἰς τὴν ἐκτέλεσιν πράξεων ἀφαιρέσεως, ἀρχίζουσα ἀπὸ τὴν ἐκτέλεσιν νοερῶν πράξεων, πάντοτε ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τοῦ προχωρεῖν ἀπὸ τοῦ ἐκάστοτε εὐκολωτέρου εἰς τὸ δυσκολώτερον, καὶ εἰς τὴν λύσιν τέλος προβλημάτων ἀφαιρέσεως.

Τοιαῦτα προβλήματα προσθέσεως καὶ ἀφαιρέσεως εὐρίσκει ὁ διδάσκαλος ἄφθονα ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ «Μεθοδικῇ Ἀριθμητικῇ», ἐν ἣ ἡ κατανομή τῆς ὕλης καὶ ἡ μεθοδικὴ αὐτῆς ἐπεξεργασία εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ αἰσθωνται ὅλαι αἱ δυσκολίαι, ὡς συναντᾷ συνήθως ἡ διδασκαλία τῆς ἀριθμητικῆς ἐν τῇ τάξει ταύτῃ.

Ε' ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ἄσκησης τῶν μαθητῶν εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν καὶ τὴν διαίρεσιν ἀρχίζει με τὴν ὑπ' αὐτῶν νοερὰν λύσιν σχετικῶν προβλημάτων εἰλημμένων ἐκ τοῦ παιδικοῦ βίου καὶ αἰσθητοποιουμένων διὰ τοῦ ἰδίου ἐποπτικοῦ μέσου τοῦ πίνακος τῆς ἑκατοντάδος πάντοτε ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 ἕως τοῦ 100. Τὸ πρῶτον βῆμα εἶναι ἡ λύσις προβλημάτων με πολλαπλασιαστέον τὸν ἀριθμὸν 10.

Παράδειγμα: Ἐνα ψωμὶ ἔχει δέκα δραχμὰς πόσας δραχμὰς ἔχουν δύο, τρία, τέσσερα... δέκα ψωμιά;

Οἱ μαθηταὶ καθ' ὑπόδειξιν τοῦ διδασκάλου ὑποθέτουν ὅτι οἱ κύκλοι τῆς ἑκατοντάδος τῶν εἶναι δραχμαί. Ἀφοῦ τὸ ἕνα ψωμὶ ἔχει δέκα δραχμὰς, τὰ δύο ἔχουν δύο δεκάδας δραχμῶν, ἤτοι εἴκοσι, τὰ τρία τριάντα κ.ο.κ. ἕως τὰ δέκα ψωμιά ποὺ ἔχουν ἑκατὸν δραχμὰς (κύκλους). Ἐπειτα καὶ χωρὶς νὰ βλέπουν στὴν ἑκατοντάδα ἐπαναλαμβάνουν τὴν λύσιν τῶν προβλημάτων αὐτῶν νοερῶς. Ἐν τέλει καταλήγουν εἰς τὸν γενικὸν κανόνα: 2 οἱ 10=20, 3 οἱ 10=30 κ.ο.κ.

Ἀμέσως κατόπιν λύουν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ προβλήματα διαίρεσεως: Τὸ ἕνα ψωμὶ ἔχει δέκα δραχμὰς πόσα ψωμιά θὰ πάρωμεν με εἴκοσι, τριάντα, σαράντα, πενήντα... ἑκατὸν δραχμὰς; Ἐν τέλει δὲ καταλήγουν εἰς τὸν κανόνα: τὸ 10 εἰσχωρεῖ 2 φορές εἰς τὸ 20, 3 φορές εἰς τὸ 30 κ.ο.κ.

Τὸ δεύτερον βῆμα εἶναι λύσις προβλημάτων πολλαπλασιασμοῦ καὶ διαίρεσεως, ὡς ἄνωτέρω, με πολλαπλασιαστέον τὸν ἀριθμὸν 5, ἔπειτα με πολλαπλασιαστέους τοὺς ἄλλους μονοψηφίους κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν αὐξουσῶν δυσκολιῶν: 2, 4, 8, 3, 6, 7, 9. Τέλος μετὰ τὸ 6 ἡμποροῦν νὰ λύσουν τοιαῦτα προβλήματα με πολλαπλασιαστήν τὸν 12 καὶ ἐν τέλει καὶ με τὸν 11.

Ὅταν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσκηθοῦν εἰς τὴν λύσιν τοιούτων προβλημάτων με πολλαπλασιαστέους ὅλους τοὺς μονοψηφίους ἀριθμοὺς καὶ τὸν 10, θὰ εὐρίσκουν πλέον μηχανικῶς ὅλα τὰ γινόμενα τῶν μονοψηφίων ἀριθμῶν μεταξύ τῶν καὶ θὰ δύνανται νὰ συμπλῇσιν ἀφ' ἑαυτῶν τὸν Πυθαγόρειον πίνακα καὶ νὰ τὸν ἀποστηθίσουν. Ἐπίσης θὰ εὐρίσκουν εὐκόλως τὰ πηλίκα ὅλων τῶν διαιρετῶν ἀριθμῶν ἀπὸ τοῦ 1 ἕως 100 διὰ τῶν μονοψηφίων διαιρετῶν τῶν.

Οὕτω θὰ θέσουν στερεὰς τὰς βάσεις τῆς δεξιότητός των εἰς τὸ λογαριαζέιν, θὰ ἔχουν συναίσθησιν τῆς ἀξίας τῶν διαφόρων ἀριθμῶν ποὺ θὰ χρησιμοποιῶν εἰς τοὺς λογαριασμούς των καὶ τῆς φύσεως τῶν πράξεων ποὺ θὰ ἐκτελοῦν κατ' αὐτοὺς καὶ εἰσδύοντες οὕτω εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ἐκάστοτε προβαλλομένων εἰς αὐτοὺς προβλημάτων θὰ προβαίνουν μετὰ λόγου εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν.

Σημείωσις. Ἡ ὁδός, τὴν ὁποίαν διὰ βραχέων ὑποδεικνύομεν ἐνταῦθα, προσαρμόζεται πρὸς τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πνεύματος τοῦ παιδὸς εἰς τὸ λογί-

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ Κ. ΠΛΑΤΑΚΙ

Καθηγητοῦ τῶν Φυσικῶν

ΤΑ ΒΙΟΛΟΓΙΚΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ

(Ἀπόσπασμα ἐξ ἀνεκδότου αὐτοῦ μελέτης)

1. ΠΟΙΑ ΕΚ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΔΕΟΝ ΝΑ ΔΙΔΑΣΚΩΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Εἶναι πρόδηλον, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν διὰ πολλοὺς λόγους νὰ διδάσκωνται εἰς τὰ Σχολεῖα Μ. Ἐκπαιδεύσεως ὅλοι οἱ κλάδοι τῆς Βιολογίας.

Ἡ ἐν αὐτοῖς βιολογικὴ διδασκαλία δεόν νὰ στραφῇ κυρίως περὶ τὴν βιολογίαν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τῶν ἀνθρώπων, ἤτοι τὴν **Φυτολογία**, τὴν **Ζωολογίαν** καὶ τὴν **Ἀνθρωπολογία**. Πλὴν τούτων εἶναι πρωταρχικῆς σημασίας ἡ διδασκαλία τῆς **Γενικῆς Βιολογίας** καί, ἐν συνδυασμῷ με αὐτὴν καὶ τὰ ἄλλα βιολογικὰ μαθήματα, ἡ διδασκαλία τῆς **Υγιεινῆς** καὶ τῆς **Σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγήσεως**.

Ἡ θεωρητικὴ βιολογία ἀπαιτεῖ πνευματικὴν ὀριμότητα ἀνωτέραν τῆς τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων Μ. Ἐκπαιδεύσεως, ἡ δὲ Πειραματικὴ τοιαύτη, ὡς κλάδος εἰδικῶς συγκεκριημένος, παρέλκει εἰς τὸ πρόγραμμα τῶν σχολείων τούτων.

Τὰ κυρίως βιολογικὰ μαθήματα παρέχουν πλείστας εὐκαιρίας διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς **Υγιεινῆς** καὶ νομίζομεν, ὅτι αὕτη δεόν νὰ διδάσκηται οὐχὶ ὡς ἰδιαίτερον μάθημα, ἀλλ' ὡς γνώσις ἀπορρέουσα ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν λοιπῶν βιολογικῶν μαθημάτων.

Ὅπως ἰδιαίτερα προσοχὴ, νομίζομεν, ὅτι πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὸ ζήτημα τῆς **σεξουαλικῆς διαπαιδαγωγήσεως** τῶν τροφίμων τῶν σχολείων μας. Καὶ τὸ μάθημα τοῦτο ἐντάσσεται κάλλιστα εἰς τὸν κύκλον τῶν βιολογικῶν μαθημάτων, πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ μὴ ἀποτελῇ ἰδιαίτερον μάθημα, ἀλλὰ νὰ παρέχεται βάσει τῶν εὐκαιριῶν, αἵτινες πλείστας δίδονται κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς ὕλης τῶν λοιπῶν βιολογικῶν μαθημάτων.

Τὸ ἔργον τῆς σεξουαλικῆς διαφωτίσεως τῶν νέων ἀνήκει κυρίως εἰς τὴν **Οἰκογένειαν** καὶ εἰς τὸ **Σχολεῖον**.

Παρ' ἡμῖν ἐλάχισται οἰκογένειαι, διὰ διαφόρους λόγους, εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἐπιτελέσουν τοῦτο. Πίπτει ἐπομένως τὸ πλεῖστον τοῦ βάρους εἰς τὸ Σχολεῖον, ὅπερ πρέπει σοβαρῶς νὰ ἐνδιαφερθῇ διὰ νὰ σώσῃ τὴν νεαρὰν ἡλικίαν ἀπὸ πλείστων ὀλισθημάτων καὶ νὰ καταστήσῃ τοὺς νέους ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ὡς μέλλοντας γονεῖς τέκνων, καταλλήλους διὰ τὴν διαφώτισιν αὐτῶν.

Δὲν θέλομεν νὰ ἐπαναλάβωμεν ἐνταῦθα ὅσα κατὰ κόρον ἔχουν γραφῇ καὶ παρ' ἡμῖν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σεξουαλικῆς διαφωτίσεως τῶν νέων. Τονίζομεν μόνον, ὅτι ἀποτελεῖ ἀσυνχώρητον σφάλμα ἡ παραμέλησις τοῦ καθηκόντος αὐτοῦ ὑπὸ τῶν Σχολείων μας.

Τὰ σχετικὰ φαινόμενα τὰ τελούμενα εἰς τοὺς φυτικούς καὶ ζωϊκοὺς ὁργανισμούς παρέχουν πολὺτιμον συμβολὴν εἰς τὴν σεξουαλικὴν διαφώτισιν. Ὅσῳ εἰς τὰ βιολογικὰ μαθήματα γίνεται λόγος περὶ γεννητικῶν κυττάρων καὶ τῆς γονιμοποιήσεως αὐτῶν, ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃται παραλληλισμὸς μετὰ τὰ παρ' ἀνθρώπου τελούμενα. Καὶ πλείσται ἄλλαι εὐκαιρίαι παρέχονται πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς βιολογίας, αἵτινες δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μένουν ἀνεκμετάλλευτοι. Οὕτω δυνάμεθα νὰ δώ-

ζεσθαι καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ νέου σχολείου καὶ εἶναι διὰ τοῦτο λίαν ἀποτελεσματικὴ καὶ καρποφόρος, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ καθιστᾷ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀριθμητικῆς τερπνὴν ἐνασχόλησιν διὰ τοὺς μαθητὰς καὶ διὰ τὸν διδάσκαλον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν κρατοῦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον παρ' ἡμῖν δογματικὴν αὐτῆς διδασκαλίαν, ἥτις κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν καὶ τὴν ἡμετέραν σχολικὴν πεῖραν δὲν ἀποφέρει καρποὺς ἀναλόγους πρὸς τὸν ζῆλον καὶ τοὺς κόπους τῶν διδασκόντων καὶ καθιστᾷ τὸ μάθημα τῆς ἀριθμητικῆς ἀνιαρόν.

σωμεν βαθμυδὸν εἰς τοὺς νέους γνώσεις σαφεῖς, ὥστε «ὅλα αὐτά, ποὺ συμβαίνουν εἰς τὴν σεξουαλικὴν ζωὴν, νὰ φαίνονται εἰς αὐτοὺς σὰν κάτι τὸ ἀπολύτως γνωστόν, φυσικὸν καὶ αὐτονόητον».

Οὐδέποτε ἐξημιώθη ἡθικῶς νέος διαφωτισθεὶς καταλλήλως. Ἡ διαφώτισις βεβαίως πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος τῆς ἡλικίας καὶ τῶν πνευματικῶν ἱκανοτήτων τῶν νέων. Πρέπει πάντως νὰ γίνεται.

2. Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ ΤΩΝ ΒΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ(*)

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν πρέπει νὰ ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν *εἰδολογικὴν* μόρφωσιν (ἀνάπτυξιν τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν τοῦ μαθητοῦ καὶ ἐπαύξησιν τῆς ἀποδοτικότητος αὐτῶν) καὶ οὐχὶ εἰς τὴν *ὕλικήν* μόρφωσιν (πλουτισμὸς τῶν γνώσεων καὶ ἀποθησαύρισις ἔξεων καὶ ἰδιοτήτων καὶ συνηθειῶν συμπεριφορᾶς). Ἡ πρώτη καλλιεργεῖ τὴν *αὐτενέργειαν*, ἡ δευτέρα τὸν *αὐτοματισμὸν*.

Βασικαὶ ἀρχαὶ τοῦ *νέου σχολείου* εἶναι: νὰ πλησιάζουν οἱ μαθηταί, ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερο, τὴν ζωὴν (πρέπει ἐπομένως ἡ διδασκαλία ὕλη νὰ εἶναι εἰλημμένη ἀπὸ τὴν ζωὴν) καὶ νὰ ἀναπτύξουν τὰς ἱκανότητάς αὐτῶν (πρέπει ἐπομένως τὸ σχολεῖον νὰ εἶναι ἐνεργητικόν).

Εἶναι *ἀπαραίτητον* νὰ ἀποτελῇ ἐν ὁργανικὸν καὶ λογικὸν σύνολον ἡ ἐκαστοτε προσφερομένη ὕλη, νὰ ὑπάρχῃ λογικὴ ἀλληλουχία πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ τὰ ἐπόμενα, νὰ γίνονται συγκριτικαὶ ἐπαναλήψεις, νὰ διαχωρίζονται τὰ νέα ἀπὸ τὰ ἄλλα παραπλήσια θέματα, νὰ ἐθισθοῦν οἱ μαθηταὶ εἰς τὴν χρησιμοποίησιν πολλῶν πηγῶν δι' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ θέμα, νὰ γνωρίζῃ ὁ διδάσκων τὸν κύκλον τῶν παραστασεων καὶ τῶν ψυχικῶν δεξιοτήτων τῶν μαθητῶν του.

Ἡ σχολικὴ ἐργασία δέον νὰ εἶναι *παραγωγικὴ*. Αὕτη κατὰ τὸν Huxley ἐν τῇ πορείᾳ τῆς ἀκολουθεῖ τέσσαρα στάδια, ἅτινα εἶναι: 1) ἡ *παρατήρησις*, 2) ἡ *θέσις μιᾶς προτάσεως* πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος, 3) ἡ *παραγωγή* καὶ 4) ἡ *ἐπαλήθευσις*.

Ἡ *θέσις τοῦ προβλήματος* εἶναι τὸ βασικώτερον στάδιον, διότι οὕτω καλλιεργεῖται ἡ *δημιουργικότης* τῶν μαθητῶν.

Ὡστε κατὰ τὴν διδασκαλίαν *τὸ νέον πρέπει νὰ τίθεται ὡς πρόβλημα* καὶ μάλιστα, κατὰ τὸν Dewey, ὑπὸ *τῶν ἰδίων τῶν μαθητῶν*, ὁρμωμένων ἐξ *ἐσωτερικῆς ἀνάγκης* ἀνευ ἀμέσου ἢ ἐμμέσου ἐπιδράσεως τοῦ διδάσκοντος. Τὸ τοιοῦτον βεβαίως ἀπαιτεῖ *τελείαν μεταβολὴν εἰς τὴν ὅλην ὁργάνωσιν τοῦ σχολείου*.

Αἱ *ἀπορίαι* τῶν μαθητῶν θὰ ἀποτελοῦν τὰς βάσεις διὰ τὴν προβληματοποίησιν.

Τρόποι προβληματοποιήσεως, κατὰ *Κ. Γεωργούλην*, εἶναι:

- 1) Ἡ *γενίκευσις* (πορεία ἐκ τοῦ μερικοῦ πρὸς τὸ γενικόν).
- 2) Ἡ *εἰδίκευσις* (πορεία ἐκ τοῦ γενικοῦ πρὸς τὸ μερικόν).
- 3) Ἡ *ἀναλογία* (πορεία ἐκ τοῦ μερικοῦ πρὸς τὸ μερικόν).
- 4) Ἡ *παράλληλη* τῶν ὁρῶν τῆς παρατηρήσεως πρὸς τοὺς τοῦ πειράματος.
- 5) Ἡ *ἐκμετάλλευσις* τῶν σφαλμάτων τῶν πειραμάτων.
- 6) Ἡ *ἐφαρμογὴ*, ἥτοι νὰ παρακινηθῇ ὁ μαθητὴς νὰ σκεφθῇ πρακτικὰς ἐφαρμογὰς τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινομένου.

Τὰ «*στάδια*» τῆς οὕτω γινομένης διδασκαλικῆς ἐπεξεργασίας τῆς ὕλης κατὰ *Κ. Γεωργούλην* εἶναι:

- 1) Ἡ *θέσις* τοῦ προβλήματος.
 - 2) Ἡ ὑπὸ τῶν μαθητῶν *ἀνρεῦνσις* τοῦ προβλήματος.
 - 3) Ἡ *σύλληψις εἰκασιῶν*, δι' ὧν εἶναι δυνατόν νὰ λυθῇ τὸ πρόβλημα.
 - 4) Ἡ *ἐπαλήθευσις*, ἥτοι ὁ ἐλεγχος τῆς ἀποτελεσματικότητος τῶν εἰκασιῶν.
 - 5) Ἡ *ὁριστικὴ διατύπωσις* τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος.
- Ἡ ὅλη ἐργασία δέον νὰ γίνεται ὑπὸ τῶν μαθητῶν ὁ διδάσκων, μό-

(1) Κατὰ *Κ. Γεωργούλην*. σελ. 18—22, 32—34, 42—43, 58, 126—128.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ—ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ—ΗΘΙΚΗ

RUDOLF DREIKURS (*)

καθηγητοῦ τῆς Ψυχιατρικῆς εἰς τὸ Πάνημιον τοῦ Σικάγου

Κατὰ ἐλευθέραν μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ

ὑπὸ ΔΗΜ. Γ. ΜΩΡΑΪΤΟΥ

ΤΑ ΑΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Εἰς κάθε κοινωνικὴν ὁμάδα, π.χ. οἰκογένειαν, σχολεῖον, ἔθνος, εταιρείαν κλπ. ἰσχύουν κανόνες, νόμοι, ἔθιμα, ἰδέαι κλπ. Εἰς ταῦτα ὑποχρεοῦται ὁ ζῶν ἐντὸς αὐτῶν νὰ συμμορφωθῇ ἢ προσαρμοσθῇ ἢ ἐν γένει ἔχῃ ὑπ' ὄψιν. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν λογικὴν τῆς κοινωνικῆς συμβιώσεως. Εἰς τὴν εὐρύτεραν ὁμάδα, ποὺ λέγεται συντόμως κοινωνία, αἱ σπουδαιότεραι ἀπαιτήσεις διὰ τὴν προσαρμογὴν κάθε μέλους αὐτῆς εἶναι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐργασίας, συνεργασίας καὶ ἀναπαραγωγῆς. Αἱ ἀπαιτήσεις αὗται ἀποτελοῦν τὰ ἐρείσματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται κάθε κοινωνία.

Ἡ ἀπροσαρμοστία ὁρίζεται ὡς «ἡ διαγωγὴ ἢ ὁποία παραβλάπτει τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμάδος». Τελείαν προσαρμογὴν εἰς τὴν ὁμάδα δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὸ ἄτομον, οὔτε καὶ πρέπει, διότι θὰ γίνῃ σὰν ἓνα σύστημα ἀνακλαστικῶν τῶν ἀναγκῶν τοῦ περιβάλλοντος καὶ δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ ἐκδηλώσῃ ἰδιορρυθμίαν τινα καὶ ἐν γένει κάποιαν ἀτομικότητα. Διὰ νὰ ἐκδηλώσῃ ἀτομικότητα μέλος τι ὁμάδος τινὸς πρέπει νὰ ἐκδηλώσῃ ἐλαφρὰν ἀπόκλισιν ἐκ τῆς τελείας προσαρμογῆς. Ἐστὶ θὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς ὁμοιομορφίας καὶ θὰ δημιουργήσῃ ἰδιαίτερον τρόπον προσαρμογῆς. Ἐπειτα αἱ ὁμάδες εἰς τὰς ὁποίας ζῇ ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀτελεῖς καὶ μὴ στατικά. Ὑφίστανται συνεχεῖς ἀλλαγὰς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν διαφόρων παραγόντων.

Τὸ ἄτομον πρέπει νὰ λάβῃ ἐνεργητικὸν μέρος εἰς τὰς κοινωνικὰς αὐτὰς ἀλλαγὰς, νὰ ἐπιβάλῃ ἐνίοτε εἰς τὴν ὁμάδα τὰς ἰδέας του. Ἀρκεῖ αἱ ἰδέαι αὗται νὰ εἶναι ὄντως εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὁμάδος καὶ νὰ μὴ παρεμβάλλουν προσκόμματα εἰς ταύτην.

Καλῆς διαγωγῆς καὶ καλῶς προσηρμοσμένον παιδί κατορθώνει νὰ ἀνεύρῃ μέθοδον διὰ τῆς συμμορφώσεως πρὸς τοὺς κανόνες, ποὺ ἰσχύουν εἰς τὴν κοινωνικὴν ὁμάδα εἰς τὴν ὁποίαν ζῇ. Τοῦτο αἰσθάνεται τὰς ἀπαιτήσεις τῆς ὁμάδος καὶ ἐνεργεῖ συμφώνως με αὐτάς. Εἶναι ἐνεργητικὸν ὅταν ἡ κατάστασις ἀπαιτῇ τοῦτο καὶ παθητικὸν ὅταν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι. Ὅμιλεῖ εἰς τὸν κατάλληλον καιρὸν καὶ σιωπᾷ ὅταν πρέπη νὰ τὸ κάμῃ. Δύναται νὰ εἶναι ὁδηγὸς ἢ ἀκόλουθος.

Ἡ ψυχολογικὴ δυναμικὴ ποὺ κεῖται κάτωθεν τῆς ἀπροσαρμοστίας εἶναι πολὺπλοκος εἰς τοὺς ὁρίμους. Χαρακτηρίζεται καιρὸς καὶ μεγάλη προσπάθεια διὰ νὰ

(*) Ὁ καθηγητὴς R. Dreikurs, ἱατρός, εἶναι ἀπὸ τοὺς διακεκριμένους συνεργάτας τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Ἀτομ. ψυχολογίας Alfred Adler. Μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χίτλερ εἰς τὴν Βιέννην καταδιωχθεὶς, ὅπως ὅλοι οἱ Ἀτομικοψυχολόγοι, κατέφυγεν εἰς τὴν χώραν τῆς ἐλευθερίας, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας. Ἐκεῖ προσελήφθη ὡς καθηγητῆς. Ἐκδίδει περιοδικὸν μετὰ τὸν τίτλον Individual Psychology Bulletin. Ἀσχολεῖται ἰδιαίτερος μετὰ τὴν θεραπευτικὴν παιδαγωγικήν.

Ο ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ

νον ἂν παραστῇ ἀνάγκη ἐπεμβαίνει, ἵνα δώσῃ ἀπλῶς μερικὰς διεγέρσεις.

Τὰ *βιολογικὰ μαθήματα* παρέχουν πλείστας καὶ ἀρίστας εὐκαιρίας πρὸς ἐφαρμογὴν κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς *ἐξοχῆς τῆς αὐτενεργείας*, θὰ ἦτο δὲ ἀσυγχώρητον σφάλμα πᾶσα ὀλιγορία πρὸς τοῦτο.

Ὅχι νεκρὰ προσφορὰ γνώσεων, ἀλλὰ *αὐτενέργεια*. «Ὁ ἐγκέφαλος τῶν μαθητῶν δὲν εἶναι δοχεῖον πρὸς πλήρωσιν, ἀλλ' ὄργανον πρὸς ἄσκησιν».

ἀποκαλύψει τις τὴν ποικιλίαν τῶν παραγόντων, ποὺ ἐνεργοῦν ὀπισθεν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ προσώπειου τῆς ὥριμου ἡλικίας. Οἱ ὥριμοι ἔχουν τὰς αὐτὰς θεμελιώδεις τάσεις, ποὺ εἶχαν ὡς παιδιά, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὥριμότητα ἔμαθον, χάριν τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφανίσεως, νὰ ἀποκρύπτουν αὐτάς. Ἡ ἐπιτυχὴς ἀπόκρυψις τῶν πραγματικῶν τάσεων καὶ ἐλατηρίων εἶναι τότε τὸ κύριον γνώρισμα τῆς ὥριμότητος. Τὸ παιδί, ποὺ δὲν ἔχει φθάσει ἀκόμη εἰς τὸ στάδιον τῆς ὥριμότητος, ἐπιδεικνύει φανερὰ τὰς πραγματικὰς τάσεις του. Συνεπῶς καθίσταται δυνατόν νὰ γνωρίσωμεν τοὺς σκοποὺς τῆς παιδικῆς διαγωγῆς μὲ ἀπλὴν παρατήρησιν, ἐνῶ τοῦτο εἶναι δύσκολον νὰ γίνη εἰς τοὺς ὥριμους.

Ἄς ἴδωμεν ποίους καταφανεῖς σκοποὺς δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ παιδί. Οἱ σκοποί, τοὺς ὁποίους θὰ ἀναφέρωμεν, εἶναι σκοποὶ προσωρινοί, ποὺ ὑποβοηθοῦν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ κεντρικοῦ σκοποῦ, ποὺ περιέχεται εἰς τὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἡ γνώσις τῶν δευτερευόντων αὐτῶν σκοπῶν τοῦ παιδιοῦ ὑπὸ τοῦ ἀνατρέφοντος βοηθεῖ αὐτὸν εἰς τὸ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατάπαυσιν ὀρισμένων βλαβερῶν πράξεων τοῦ παιδιοῦ.

Διὰ νὰ τοὺς εὗρωμεν θὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν θέσιν τοῦ παιδιοῦ μέσα εἰς τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κοινωνικὸν περιβάλλον, ἐντὸς τοῦ ὁποῦ ζῇ. Τὸ παιδί ζῇ μέσα εἰς περιβάλλον ὥριμων. Τὸ σπῖτι, τὰ ἐπιπλα, τὰ σκεύη καὶ ὅλαι ἐν γένει αἱ ἐγκαταστάσεις εἶναι κατεσκευασμέναι μόνον διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ὥριμων. Τὸ μικρὸν παιδί δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀνέβῃ στὸ κάθισμα, νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ τραπέζι, νὰ ἀνοίξῃ τὸ παράθυρον, νὰ πλυνθῇ, ντυθῇ, φάγῃ, κρεμάσῃ τὰ ροῦχά του μόνον του. Καρμυία οἰκογένεια κτίζουσα σπῖτι δὲν ἐσκέφθη νὰ κάμῃ εἰδικὸν δωμάτιον γιὰ μικρὰ παιδιά, οὔτε καὶ οἱ Δῆμοι κατὰ τὴν διαρρύθμισιν τῆς πόλεως ἐπρονόησαν νὰ ἀφίσουν χώρους εἰδικοὺς γιὰ τὰ παιδιά, νὰ παίζουν, κολυμβοῦν, διασκεδάζουν κ.λ.π. Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ κάτι τὸ παιδί θὰ τὸ ἐπιτύχῃ διὰ τοῦ ὥριμου, τοῦ ἐνηλίκου. Δι' αὐτοῦ ἱκανοποιεῖ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὰς ἀνάγκας του καὶ δι' αὐτοῦ ἀποκτᾷ ἀξίαν τινὰ εἰς τὸ περιβάλλον του, ὅταν μάλιστα ἐσφαλμένη ἀνατροφή δὲν ἀναπτύξῃ ἐνῶρις τὴν αὐτενέργειαν τοῦ παιδιοῦ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἐξάρτησις τοῦ παιδιοῦ ἀπὸ τοὺς ἐνηλίκους παρατείνεται καὶ πέραν τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Τὸ παιδί ὅμως θέλει νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἐπιθυμίας του, θέλει νὰ ἀποκτήσῃ ἀξίαν εἰς τὸ περιβάλλον του, τοσοῦτο περισσότερον ὅσον ἰσχυρότερον συναισθημα μειονεξίας δοκιμάζει. Ἰκανοποιήσιν τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἀξίαν θὰ ἐπιτύχῃ ἀπὸ τοὺς ὥριμους. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τὸ παιδί θὰ στραφῇ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸ πρῶτον ποῦ θὰ ζητήσῃ εἶναι **«νὰ συγκεντρώσῃ τὴν προσοχὴν τῶν πρὸς τὸ ἄτομόν του»**.

Μὲ τὴν διέγερσιν τῆς προσοχῆς τῶν ὥριμων κατορθώνει τὸ παιδί νὰ ἱκανοποιῇ τὰς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ ἀποκτήσῃ κάποιαν ἀξίαν. Οἱ ὥριμοι ἀπασχολοῦνται διαρκῶς μὲ τὸ παιδί, ἀντιλαμβάνονται τὰς ἐπιθυμίας του, ἐνίοτε τὸ θαυμάζουν, διότι ἐπιδεικνύει ἱκανότητάς τινας, ἀπαγγέλλει φράσεις, ποιήματα κ.λ.π. Τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα θὰ ἐπιτύχῃ τὴν διέγερσιν τῆς προσοχῆς τῶν ὥριμων εἶναι πολλὰ. Ὁ σκοπὸς οὗτος ὑπερισχύει κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ παιδιά, διότι ὁ σκοπὸς αὐτὸς εἶναι τὸ μόνον μέσον διὰ νὰ γίνη δεκτὸν ἓνα μικρὸν παιδί εἰς τὴν ὁμάδα του καὶ ἀποκτήσῃ κοινωνικὴν τινὰ θέσιν καὶ ἀξίαν. Τὰ δῶρα, ἡ ἀγάπη καὶ τὸ ἐλάχιστον ἢ προσοχὴ εἶναι τὰ δείγματα τῆς παραδοχῆς των, τῆς ἀναγνωρίσεως των ὡς μελῶν τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος. Ἐπειδὴ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν αὐξάνει τὸ συναισθημα τῆς αὐτοπεποιθήσεως, διὰ τοῦτο τὸ παιδί ἀπαιτεῖ διαρκῶς ἀποδείξεις, ἄλλως αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του χαμένον καὶ παρηγκωνισμένον. Κατ' ἀρχὰς θὰ προσπαθῇ νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι ἐπιθυμεῖ μὲ μέσα κοινωνικῶς παραδεκτὰ (βιολογικά) ὅσον εἶναι δυνατόν. Ἐάν ὅμως χάσῃ τὴν αὐτοπεποιθήσιν, θὰ χρησιμοποιήσῃ ὅ,τι οἰανδήποτε νοητὴν μέθοδον διὰ νὰ θέσῃ τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ὑπηρεσίαν του, ἢ τοῦλάχιστον νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν των. Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τῆς διεγέρσεως τῆς προσοχῆς δὲν διστάζει, ἔστω καὶ ἂν ἐπέρχωνται δυσάρεστα ἀποτελέσματα. Τὸ νὰ ἀγνοηθῇ ἢ νὰ τὸ μεταχειρισθῇ μὲ ἀδιαφορίαν εἶναι τὸ χειρίστον ποὺ δύναται νὰ συμβῇ εἰς τὸ παιδί, διότι τότε αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του

ἀπωθημένον καὶ χωρὶς καμμιὰ θέσι μέσα εἰς τὴν ὁμάδα του. Προτιμᾷ νὰ δαρῇ παρὰ νὰ ἀγνοηθῇ.

Τὸ παιδί κλίνει φυσικῶς γὰρ δρᾷ βιολογικῶς, ἐφ' ὅσον αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἱκανὸν πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ἂν αἱ ἀπαιτήσεις του γίνουν ὑπερβολικαὶ ἢ ἂν τὸ περιβάλλον ἀρνείται νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὰς αἰτήσεις του, τότε θὰ ἀνακαλύψῃ, ὅτι δύναται νὰ ἐπιτύχῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἄλλων μὲ ἀντιβιολογικὴν μέθοδον. Ἐπὶ τινὰ καιρὸν οἱ ἀνατρέφοντες γονεῖς ἢ διδάσκαλοι θὰ ἀπαντήσουν εἰς τὰς συνεχεῖς προκλήσεις τοῦ παιδιοῦ χωρὶς νὰ θυμώσουν. Εὐχάριστα καὶ δυσάρεστα ἐπεισόδια ἰσοφαρίζονται. Ἡ ἐπιθυμία τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀπασχολῇ τὸ περιβάλλον μὲ τὸν ἑαυτὸν του εὐρίσκειται εἰς πραγματοποίησιν ἰσορροπίας. Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ καιρὸς, ὅποτε οἱ ἀνατρέφοντες θὰ ἀποφασίσουν νὰ ὑποτάξουν τὸ παιδί, νὰ σταματήσουν αὐτὸ εἰς τὸ νὰ βλάπτῃ καὶ ἐνοχλῇ αὐτοὺς. Τότε τὸ παιδί ἀλλάζει τὸν σκοπὸν. Παιδί καὶ γονεῖς περιπίπτουν εἰς ἀγῶνα διατηρήσεως δυνάμεως καὶ ὑπεροχῆς. Τὸ παιδί προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς γονεῖς ὅτι μπορεῖ νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει καὶ ὅτι αὐτοὶ δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ τὸ ἐμποδίσουν, ἢ μὲ παθητικὸν τρόπον νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ γονεῖς δὲν μποροῦν νὰ τὸ ἐξαναγκάσουν νὰ κάμῃ ὅ,τι αὐτοὶ ἐπιθυμοῦν. Ἐάν ἐπιτύχῃ, θὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐκέρδισε νίκην. Ἐάν οἱ γονεῖς ἐκβιάσουν τὴν θέλησιν του, θὰ πιστεύσῃ ὅτι προσωρινῶς μόνον ἔχασε τὴν μάχην. Ἀργότερα θὰ μεταχειρισθῇ σκληροτέρας μεθόδους. **Ὁ δεύτερος λοιπὸν σκοπὸς εἶναι νὰ ἐπιδειξῇ δύναμιν, νὰ ἐπιβληθῇ.** Τώρα ἡ ἀπροσαρμοστία τοῦ παιδιοῦ εἶναι μεγαλυτέρα, αἱ πράξεις του εἶναι μᾶλλον ἐχθρικαὶ καὶ τὰ πάθη του βίαια.

Ὁ ἀγὼν μεταξὺ παιδιοῦ καὶ γονέων πρὸς ἐπίδειξιν δυνάμεως καὶ ἀπόκτησιν κυριαρχίας δύναται νὰ καταλήξῃ εἰς σημείον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ γονεῖς θὰ μεταχειρισθῶν καθε νοητὸν μέσον διὰ νὰ ὑποτάξουν τὸν ἐνοχλόν. Ὁ ἀμοιβαῖος ἀνταγωνισμὸς ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ τόσον σκληρὸς, ὥστε δὲν θὰ παραμείνῃ εὐχάριστος ἐμπειρία, ἢ ὁποῖα νὰ διατηρήσῃ τὸ συναισθημα ὅτι ἀνήκουν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογένειαν ἢ συναισθημα φιλίας καὶ συνεργασίας. Ἀρχίζει νὰ αἰσθάνεται μῖσος κατὰ τῶν γονέων. Τότε τὸ παιδί δὲν πιστεύει πλέον ὅτι δύναται νὰ κερδίσῃ τὴν συμπαθητικὴν προσοχὴν τῶν γονέων, ἐπίσης χάνει τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ἱκανότητά του νὰ κερδίσῃ δύναμιν, τὸ παιδί αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του καταδικωμένον καὶ μισούμενον καὶ ὡς μόνον ἱκανοποίησιν εὐρίσκει μόνον εἰς τὸ νὰ βλάπτῃ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ βλάπτεται ὑπ' αὐτῶν. Αὐτὸ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ μόνον μέσον νὰ παίξῃ τὸ παιδί κάποιον ρόλον, νὰ ἔχῃ κάποιο μέρος στὴν ὁμάδα του. «Ἐπὶ τέλους δύναμαι νὰ τοὺς κάμω νὰ μὲ μισοῦν», εἶναι τὸ ἀπληλπισμένον σύνθημα τοῦ παιδιοῦ αὐτοῦ. Ἔτσι τώρα τὸ παιδί αὐτὸ ἐπιδιώκει **τρίτον σκοπὸν**, ποὺ εἶναι **νὰ τιμωρήσῃ ἢ νὰ τιμωρηθῇ.** Παιδιά μὲ τοιοῦτον σκοπὸν εἶναι βίαια καὶ ἐλαττωματικά, γνωρίζουν πῶς νὰ ἐνοχλήσουν καὶ ἐπιτυχάνουν πλεονεκτήματα ἀπὸ τὴν ἐξόργισιν τῶν ἀντιπάλων. Τὰ παιδιά αὐτὰ γίνονται δύσπιστα καὶ βλαπτικά. Ἐπειδὴ πιστεύουν ὅτι κανεὶς δὲν τὰ ἀγαπᾷ, προκαλοῦν ἐκείνον μὲ τὸν ὁποῖον ἐρχοῦνται εἰς ἐπαφὴν, ὥστε νὰ τὰ ἀπωθήσῃ. Θεωροῦν ὡς θρίαμβον ἐάν πιστεύουν οἱ ἄλλοι ὅτι προξενοῦν φρίκην εἰς αὐτοὺς.

Ἐάν τὸ παιδί εἶναι παθητικὸ καὶ κατὰ τὸν ἀνταγωνισμὸν κατέπεσε τελείως τὸ θάρρος του, τότε παύει νὰ ἐλπίζῃ ὅτι θὰ ἀποκτήσῃ σημασίαν τινὰ μὲ οἰονδήποτε μέσον. Παύει καθε συμμετοχὴν, γίνεται τελείως νοθρὸν καὶ ἀβουλον σὰν ἀντικείμενον. Ἔτσι ἐφθασεν εἰς τὴν τελευταίαν μορφήν ἀποθαρρύνσεως. Ὁ σκοπὸς του τώρα εἶναι **παραίτησις ἀπὸ κάθε προσπάθειαν.**

Ἀνακεφαλαιοῦντες λέγομεν: Τέσσαρες εἶναι οἱ σκοποὶ ποὺ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τὰ ἀπροσάρμοστα παιδιά: 1) διέγερσις τῆς προσοχῆς, 2) ἐπίδειξις δυνάμεως, 3) τιμωρία καὶ 4) παραίτησις κάθε προσπάθειας.

Πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν αὐτῶν τὸ παιδί μεταχειρίζεται δύο μεθόδους: τὴν **ἐνεργητικὴν καὶ παθητικὴν.** Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν δύναται νὰ εἶναι βιολογικὴ ἢ ἀντιβιολογικὴ. Ἡ ἐκλογὴ βιολογικῆς ἢ ἀντιβιολογικῆς μεθόδου ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ συναισθήματος ὅτι γίνεται δεκτὸν ἢ ἀπορρίπτεται ὑπὸ ἀνθρώπου τινὸς ἢ ὁμάδος τινός. Τὸ συναισθημα τοῦ συνανήκειν εἶναι ἀποφασιστικὸς παράγων διὰ

τήν εκλογήν τῆς βιολογικῆς ἢ ἀντιβιολογικῆς μεθόδου. Ἐνεργητικὴ καὶ παθητικὴ διαγωγή ἀφ' ἑτέρου δεικνύει τὸ ποσὸν τοῦ θάρρους. Ἡ παθητικὴ στηρίζεται πάντοτε εἰς προσωπικὴν ἀποθάρρυνσιν.

Πολλοὶ γονεῖς καὶ παιδαγωγοὶ θεωροῦν τὸ ἀντιβιολογικῶς ἐνεργητικὸν παιδί ὡς πολὺ χειρότερον τοῦ ἀντιβιολογικῶς παθητικοῦ τοιοῦτου. Ἐν τούτοις τούτο δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀληθές. Τὸ ἐνεργητικὸν παιδί, ἐὰν ἡ ἀντιβιολογικὴ στάσις του δὲν ἔχη πολὺ ἀναπτυχθῇ, δύναται διὰ μικρᾶς βοηθείας νὰ ἀλλάξῃ εὐκόλως τὴν ἀντιβιολογικὴν στάσιν του. Ἐνῶ τὸ ἀντιβιολογικῶς παθητικὸν παιδί εἶναι μὲν ὀλιγώτερον δυσάρεστο εἰς τὸ περιβάλλον, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην μεγαλυτέρας βοηθείας διὰ νὰ ἀλλάξῃ τὴν στάσιν του.

Ἐξετάζοντες λεπτομερέστερον τοὺς τέσσαρας τύπους παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς: Ὁ ἐνεργητικὸς-βιολογικὸς τύπος φαίνεται πολὺ συνεργατικὸς καὶ ὁμαλὸς τύπος διαγωγῆς. Τὰ παιδιά τοῦ τύπου αὐτοῦ ἀγαπῶνται ἀπὸ τοὺς γονεῖς καὶ διδασκάλους. Ἐν τούτοις δὲν εἶναι τόσο καλὰ, ὅσον φαίνονται νὰ εἶναι. Προσπαθοῦν νὰ κάμουν ἐντύπωσιν ἐξαιρετικότητος μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κερδίσουν ἀξίαν καὶ ἀναγνώρισιν. Ἡ ἐλαττωματικότης των καθίσταται φανερά ὅταν ἀποτύχουν εἰς τούτο, διότι τότε ἐπιδεικνύουν κακὴν συμπεριφορὰν. Τὸ κοινωνικὸν των συναίσθημα παραβλάπεται, διότι δὲν δύναται νὰ παραμείνουν ἴσα μὲ ἄλλα παιδιά. Θέλουν τὴν ὑπεροχήν, αἰσθάνονται δὲ τὸν ἑαυτὸν τοὺς χαμένον ἅμα τὴν χάσασιν. Ἡ ἐπιθυμία των νὰ εἶναι αἰσθητικοὶ καὶ ἀνώτεροι πολλὰκις ἐνισχύεται ἀπὸ τοὺς γονεῖς, οἱ ὅποιοι παρακινοῦν αὐτὰ εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοιούτων γνωρισμάτων, συγκρίνοντες αὐτὰ μὲ ἄλλα παιδιά π.χ. ἓνα ἀδελφὸν πρὸς τὸν ὁποῖον διεξάγουν ἀνταγωνισμόν. Μὲ τὸν σκοπὸν νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν ὑπεράνω νεωτέρου ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς ἢ νὰ καταρτίσῃ καὶ εἰ δυνατόν νὰ ὑπερβῇ πρὸς ἄλλον ἀδελφὸν τὸ παιδί προσπαθεῖ νὰ γίνῃ καλὸ, ἄξιον ἐμπιστοσύνης, συνεργατικόν, φιλόπονον καὶ ἀναλαμβάνον πᾶσαν δυνατὴν εὐθύνην. Ἐὰν ἐπιτύχῃ τὴν ἐξαιρετικότητα ταύτην, τότε τὸ ἄλλο παιδί ἀποθαρρύνεται καὶ ἐκμηδενίζεται εἰς τὸν ἀνταγωνισμόν αὐτόν.

Ἡ ὁμάς αὐτὴ τῶν φιλοδόξων παιδιῶν εἶναι ἐκείνη, ποὺ ἀναπτύσσει τὴν ἀντιβιολογικὴν-ἐνεργητικὴν μέθοδον, ὅταν αἱ προσπάθειαι των νὰ ἐλκύσουν τὴν προσοχὴν διὰ κοινωνικῶς δεκτῶν μεθόδων ἀποτύχῃ. Τότε θὰ μεταχειρισθῶν τὰ μάλλον παρὰ ἑαυτὰ καὶ ἀντιβιολογικὰ μέσα διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των. Θὰ φανοῦν ἀγροῖκα, κουτά, θὰ ἀπάσχολοῦν τοὺς ἄλλους μὲ διαρκεῖς ἐρωτήσεις, δύνανται νὰ γίνουν **τρομερὰ παιδιά** κλπ. Καὶ ὅλα αὐτὰ θὰ γίνουν διὰ νὰ τεθοῦν εἰς τὸ κέντρον τῆς προσοχῆς τῶν ἐνηλίκων.

Πολὺ σημαντικὴν ὁμάδα ἀποτελοῦν τὰ παιδιά, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦν τὴν βιολογικὴν-παθητικὴν μέθοδον διὰ νὰ ἐλκύσουν τὴν προσοχὴν. Πολλοὶ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι δὲν πιστεύουν ὅτι τὰ παιδιά αὐτὰ φέρονται κακῶς. Ἡ χαρὰ, τὸ θέλητρον, ἡ προθυμία πρὸς ὑποταγὴν κάμνουν τὸν παρατηρητὴν νὰ μὴ προσέξῃ τὴν ἀποθάρρυνσιν, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὴν παθητικότητα αὐτὴν καὶ τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ὁ παθητικὸς αὐτὸς τύπος διεγέρσεως τῆς προσοχῆς συναντᾶται συχνότερον εἰς τὰ κορίτσια παρὰ εἰς τὰ ἀγόρια, θεωρεῖται δὲ ἀπὸ τὰ τελευταῖα ὡς **γυναικεῖα** ιδιότης τοῦ χαρακτῆρος. Ἡ ἀνατροφή δὲ εἰς τὸν σημερινὸν ἀνδρικό-πολιτισμὸν ἐνθαρρύνει καὶ ἐπιδιώκει τοιαῦτα παθητικῶς πρότυπα κορίτσια.

Παῖδι, ποὺ ζητεῖ νὰ διεγείρῃ τὴν προσοχὴν-ἐνεργητικὴν-ἀντιβιολογικὴν μέθοδον, εἶναι γενικῶς πολὺ ἀποθαρρυνένον, αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν τοῦ παρηγ-κωνισμένον. Εἶναι ντροπαλὸ, ἀκατάστατον, ρυπαρὸν καὶ ἐπιπόλαιον. Δεικνύει ἑλλειψιν συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς του, βραδύτητα κατανοήσεως καὶ ἀνικανότητα εἰς τὴν ἀπόκτησιν δεξιοτήτων. Ὅλα αὐτὰ κάμνουν ὥστε νὰ γίνῃ τὸ μάλλον δύσκολο παιδί.

Ἡ διάκρισις καὶ κατάταξις ἑνὸς παιδιοῦ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὁμάδας αὐτὰς ἢ εἰς ἓνα ἐκ τῶν μνημονευθέντων τύπων δύναται νὰ γίνῃ δι' ἀπλῆς παρατηρήσεως. Θὰ ἀπαιτήσῃ βέβαια κάποιαν ἀσκήσιν. Ἡ ἀσκήσις αὐτὴ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ

τὴν χρησιμοποίησιν τῆς καταλλήλου μεθόδου πρὸς διόρθωσιν τοῦ χαρακτῆρος τοῦ παιδιοῦ. Μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀντιβιολογικὴ μέθοδος χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τοῦ παιδιοῦ διὰ τὴν πραγματοποίησιν καὶ τῶν τεσσάρων σκοπῶν, ποὺ ἀνεφέραμεν ἐν ἀρχῇ. Ἡ ὁκνηρία π.χ. δύναται νὰ εἶναι παθητικὴ-ἀντιβιολογικὴ μέθοδος πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς προσοχῆς τῶν ἄλλων, νὰ ἀπασχολῇ τοὺς γονεῖς εἰς τὴν πρὸς αὐτὸ βοήθειαν. Ἀλλὰ δύναται ἐπίσης νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ὄργανον εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς ἀπόκτησιν δυνάμεως διὰ τῆς ἐπιδείξεως ἐλλείψεως βοηθείας εἰς ἰσχυροὺς καὶ ἀποφασιστικοὺς γονεῖς ἢ διδασκάλους. Χωρὶς ἀπειλὰς καὶ τιμωρίας δὲν θὰ κινήθῃ, νὰ κάμῃ κάτι. Εἰς τινὰς περιπτώσεις ἡ ὁκνηρία χρησιμοποιεῖται ὡς εἰδικὸν μέσον διὰ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ὑπερφιλοδόξους γονεῖς. Τέλος ἡ ὁκνηρία δύναται νὰ ἐκφράζῃ τελείαν ἀποθάρρυνσιν, τὸ παιδί παραιτεῖται ἀκριβῶς διότι δὲν ἐλπίζει νὰ ἐπιτύχῃ.

Τὸ ἐπόμενο παραδείγμα θὰ παραστήσῃ ἐποπτικῶς τοὺς τέσσαρας σκοποὺς τοῦ ἀπροσάρμοστου παιδιοῦ. Παιδί εἰσήχθη εἰς ἑμὰς παιδιῶν καὶ ἴσταται μακρὰν, ἀρνούμενον νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν ὁμάδα. Ὁ διδάσκαλος προσπαθεῖ νὰ τὸ εἰσαγάγῃ. Ἐὰν ὁ δισταγμὸς προέρχεται ἀπὸ τὸ σχέδιον διεγέρσεως τῆς προσοχῆς, θὰ ἀπεκρίνεται προθύμως εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ διδασκάλου, διότι ἐπερίμενε ἰδιαιτέραν προσοχὴν. Ἐὰν ἡ ὁκνηρία του νὰ συνενωθῇ στηρίζεται εἰς τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπιδείξῃ δύναμιν, θὰ ἐνεργήσῃ διαφοροτρόπως. Μπορεῖ νὰ τρέξῃ μακρὰν τὸσον, ἔφ' ὅσον ὁ διδάσκαλος πλησιάζει, προσκαλοῦν οὕτω τὸν διδάσκαλον νὰ τὸ κληγῇ καὶ νὰ δείξῃ κάποιαν ἐνεργητικὴν ἀντίστασιν, ὅποτε νὰ ἀναγκάσῃ τὸν διδάσκαλον νὰ τὸ σπρώξῃ. Ἀφ' ἑτέρου ἐὰν τὸ παιδί θέλῃ νὰ ἐκδικηθῇ, διότι πιστεύει ὅτι μισεῖται καὶ παραγκωνίζεται, τότε δύναται νὰ κτυπήσῃ, νὰ δαγκάσῃ πάντα ὅστις θὰ προσεπάθῃ νὰ τὸ πιάσῃ. Τέλος τὸ τελείως ἀποθαρρυνένον παιδί μπορεῖ νὰ δεχθῇ τὸ χέρι τοῦ διδασκάλου καὶ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὴν ὁμάδα, ἀλλὰ θὰ μείνῃ παθητικὸν καὶ θὰ σταθῇ ἀκίνητον ἐκεῖ ὅπου τὸ ἀφῆκεν ὁ διδάσκαλος.

Τὸ παιδί δὲν γνωρίζει διατὶ συμπεριφέρεται κατὰ ἓνα τοιοῦτον τρόπον. Εἶναι μάταιον νὰ ἐρωτῶμεν τὸ παιδί «διατὶ ἔκαμεν αὐτό»; Σὰν ἀπαντήσῃ «δὲν γνωρίζω» εἶναι γενικῶς ἀληθές. Τὸ παιδί ἀκολουθεῖ τὰς τάσεις του, χωρὶς νὰ ἔχη σαφῇ γνῶσιν τῶν ἐλαττηρίων τῶν πράξεών του. Ἐὰν προσπαθῇ νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τινὰ τῆς διαγωγῆς του, θὰ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον λογιζομένης τῆς διαγωγῆς του ἢ προσπάθεια πρὸς δικαιολογίαν, ἀλλὰ ὄχι ἀποκάλυψιν τῶν πραγματικῶν ἐλαττηρίων. Ἀντὶ νὰ ἐρωτῶμεν τὸ παιδί διατὶ ἐποίησε κάτι, πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποκαλύψωμεν εἰς αὐτὸ τοὺς πραγματικοὺς σκοποὺς του. Αἱ ἀποκαλύψεις αὐταὶ νὰ μὴ γίνωνται μὲ γενικότητα καὶ ἀοριστίαν, π.χ. «εἶσαι ζηλιῶς», «δὲν ἔχεις αὐτοπεποίθησιν», «αἰσθάνεσαι τὸν ἑαυτὸν σου παραγκωνισμένον» κ.λ.π. Αὐταὶ ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὁρθαὶ γίνονται δεκταὶ ὑπὸ τοῦ παιδιοῦ τὸ πολὺ μὲ φιλικὴν ἀδιαφορίαν. Ἡ ἀντίδρασις του εἶναι τελείως διάφορος, ὅταν αἱ προθέσεις του καὶ οἱ σκοποὶ του ἀποκαλυφθοῦν συγκεκριμένως. Τοιαύτη ἐρμηνεία, ὅταν εἶναι ὁρθή, προκαλεῖ ἀμέσως ὠρισμένην καὶ χαρακτηριστικὴν ἀντίδρασιν τοῦ παιδιοῦ. Ἡ ἀντίδρασις αὕτη εἶναι αὐτόματος, σὰν ἀνακλαστικὴ, διὰ τὸν λόγον δὲ αὐτὸν ὠνόμασα αὕτην **ἀναγνωριστικὴν ἀνακλαστικὴν**. Τούτο ἀποδεικνύει μετὰ βεβαιότητος τὴν ὁρθότητα τῆς ἐρμηνείας. Αὕτη συνίσταται εἰς **πονηρὸν μεδίωμα καὶ ἰδιαιτέρον ταχὺ βλέμμα** (ριπὴ ὀφθαλμοῦ). Τὸ παιδί δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἴπῃ λέξιν τινὰ, διότι ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου του μαζί μὲ τὸ ἀναγνωριστικὸν ἀνακλαστικὸν ἀποκαλύπτει τὸ ὁρθόν. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σκοποῦ τῆς διαγωγῆς δὲν ἔχει μόνον διαγνωστικὴν ἀξίαν· ἐπιφέρει συχνὰ καὶ τὴν ἀλλαγὴν τῆς ἰδιαιτέρας διαγωγῆς, εἰδικῶς δὲ εἰς νεώτερο παιδί. Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία κατανοεῖται πάντοτε καὶ ἀπὸ πολὺ μικρὰ παιδιά, ἔφ' ὅσον κατανοοῦν τὴν σημασίαν τῶν λέξεων. Ἐὰν ἡ ἐρμηνεία εἶναι ὁρθὴ δεικνύουν τὸ τυπικὸν ἀνακλαστικὸν καὶ κλίνουν νὰ ἀλλάξουν τὴν στάσιν των, ἐπειδὴ αὕτη δὲν συμβιβάζεται πλέον μὲ τὴν ἥδη ἀποκαλυφθεῖσαν γνῶσιν. Ἡ ἀλλαγὴ αὕτη δὲν σημαίνει ἀλλαγὴν τοῦ προγράμματος τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἀλλαγὴν τῶν μεθόδων καὶ διόρθωσιν ἐλαττωμάτων τινος.

Διὰ νὰ προκληθῇ τὸ ἀναγνωριστικὸν ἀνακλαστικὸν πρέπει νὰ πλησιάσωμεν τὸ παιδί μὲ φιλικότητα χωρὶς νὰ ταπεινώσωμεν αὐτό. Ἡ ἀποκάλυψις δὲν πρέπει

νά κάμει εἰς τὸ παιδί τὴν ἐντύπωσιν κριτικῆς. Εἶναι μᾶλλον πρόπον νά μὴ γίνη ὑπὸ τὴν μορφὴν ἀπολύτου ἀληθείας, ἀλλὰ νά ἐκφρασθῇ ὡς εἰκασία π. χ. «μήπως ἐπιδιώκεις νά διεγείρῃς τὴν προσοχήν;»... «νά δείξῃς τὴν δύναμίν σου;»... «πιθανόν εἶναι ὅτι θέλεις νά τιμωρήσῃς τὴν μητέρα σου»... Τοιαῦται εἰκασίαι δὲν δύνανται νά βλάψουν τὸ παιδί. Ἐὰν ἡ ἐρμηνεία εἶναι ἐσφαλμένη δὲν θὰ προκληθῇ ἡ γνωστὴ ἀντίδρασις. Τότε θὰ γίνη ἄλλη εἰκασία.

Παράδειγμα: Παιδί ἡλικίας 5 ἐτῶν ἠπείλει πολλάκις νά κτυπήσῃ καὶ δαγκάσῃ ἄλλα παιδιά, ἰδιαίτερος τὴν μικρὰν ἑξαδέλφην του. Ἡ πρώτη μας ἐντύπωσις ἦτο ὅτι αὐτὸ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του παρημελημένον καὶ ἐπιθυμεῖ νά βλάψῃ ἄλλους. Ἡ ἐκφρασθεῖσα ἐρμηνεία δὲν ἔφερε καμμίαν ἀντίδρασιν. «Ὁ Γιάννης (τὸ παιδί) θέλει νά δείξῃ πόσο δυνατὸς εἶναι». Πάλιν οὐδεμία ἀντίδρασις. «Φαίνεται πὼς ἡ μητέρα σου ἀρεμποδίζει τίς φοβέρες σου καὶ σὺ θέλεις νά κάμῃς γύρω σου νά μιλοῦν γι' αὐτὸ καὶ νά λέγουν τί ἔχεις κάμει». Τὸ πρόσωπον ἠκτινὸβόλησε (ἀναγνωριστικὸν ἀνακλαστικόν). Ἦτο στὴ δόξα του. Αἱ ἀπειλαὶ ὅμως ἔπαυσαν.

Ἀγόρι ἡλικίας 9 ἐτῶν εἶχε τὰ μαλλιά του ἀφήσει μακρὰ ὥστε ἐσκέπαζαν τὸ δεξιὸ μάτι του. Συνήντησε στὸ δρόμο μητέρα καὶ παιδί. Ἡρώτησα τὴν μητέρα τί φρονεῖ δι' αὐτό. Ἀπήντησε ὅτι δὲν γνωρίζει. Τὸ παιδί δὲν εἶπε τίποτα. Ἡ ὑποψία μου, τὴν ὁποίαν ἀμέσως ἐξέφρασα, ἦτο ὅτι τὸ παιδί ἤθελε μὲ τὸ μέσον αὐτὸ νά ἀναγκάσῃ τὴν μητέρα του νά ὑπενθυμίξῃ εἰς αὐτὸ νά θέτῃ τὰ μαλλιά πίσω του. Ἡ μητέρα ἐξεπλάγη πόθεν γνωρίζω ὅτι ὄντως αὐτὴ τὸ κάμνει αὐτό. Τὸ παιδί ἠκτινὸβόλησε (ἀναγνωριστικὸν ἀνακλαστικόν). Αὐτὸ ἦτο ὅλο, πού εἶπα. Τὴν ἐπομένην ἡ μητέρα ἤλθε νά μοῦ πῇ μὲ πολὺν ἐρεθισμόν, ὅτι τὸ ἀγόρι τῆς ἐξήγησε χρήματα διὰ νά πάῃ στὸν κουρέα νά κόψῃ τὰ μαλλιά του νά μὴ πέφτουν στὰ μάτια του.

Δύο ἀγόρια ἡλικίας ἐννέα καὶ δέκα ἐτῶν ἠνώχλουν τὴν μητέρα των διότι κατὰ τὸν χρόνον, πού ἔπρεπε νά κοιμηθοῦν ἐπάλαιον εἰς τὰ κρεβάτια των. Ἐξήγησε τὴν συμβουλὴν μας. Ἡρώτησα τὰ παιδιά διατί παλαίουν ὅταν πηγαίνουν νά κοιμηθοῦν. Δὲν ἀνέμενον τὴν ὁρθὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτήν, ἀλλ' ἐπεθύμουν νά ἀκούσω τί θὰ εἶχαν νά ποῦν. Ἀμφότερα ἐξήγησαν ὅτι εἶναι πολὺ ἀστείον νά παλαίουν στὸ κρεβάτι καὶ πολὺ ἀσφαλές, διότι δὲν παθαίνουν τίποτα ὅταν πέσουν εἰς τὰ προσκέφαλα. Τοῦτο ἦτο ἀπλὴ δικαιολογία τῶν πράξεών των. Ἡρώτησα αὐτὰ ἐὰν θέλουν νά μάθουν τὸν πραγματικὸν λόγον. «Βεβαίως, ἀπήντησαν, εἴμεθα περίεργοι νά μάθωμεν». Τότε ἐριποκινδύνευσαν τὴν εἰκασίαν μου. «Maybe, εἶπα εἰς τὸ πρεσβύτερον παιδί, κάμνεις αὐτὸ ἀκριβῶς διὰ νά ἔρχεται ἡ μητέρα σου πολλὰς φορὰς γιὰ νά σοῦ ὑπενθυμίξῃ νά εἶσαι ἥσυχος». Τὸ νεώτερο ἐξ αὐτῶν εἶπεν ἀδιαφόρως: «πιθανόν». Τὸ πρεσβύτερο δὲν εἶπε τίποτε ἀλλ' ἠκτινὸβόλησε (ἀναγνωριστικὸν ἀνακλαστικόν). Ἐκ τούτου ἐννοεῖ τις ὅτι τὸ πρεσβύτερον ἦτο τὸ εὐνοούμενον ὑπὸ τῆς μητέρας καὶ ἐξηρημένον ἀπὸ αὐτήν, ἐνῶ τὸ νεώτερον ἠσθάνετο τὸν ἑαυτὸν του παρηγκωνισμένον καὶ προσεπάθει νά εὕρῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸν κόσμον. Γενικῶς τὸ νεώτερον διωργάνωνε τὰς μάχας, ἀλλ' εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς παρεκίνησε τὸν νεώτερον εἰς τὸ παιγνίδι αὐτὸ μὲ τὸν σκοπὸν νά ἐπιτύχῃ τὴν προσοχήν τῆς μητέρας καὶ νά τὴν φέρῃ στὴν κρεβατοκάμαρα ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερα. Δὲν εἶπα τίποτε ἄλλο, οὔτε ἔκαμα τίποτε, ἀλλ' ὕστερα ἀπὸ τὴν σύντομον αὐτὴν συζήτησιν αἱ βραδυναὶ μάχαι ἐσταμάτησαν καὶ δὲν ἐπανεληφθήσαν ποτὲ πλέον. Τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι τὸ πρεσβύτερο ἀγόρι ἐγένεν αἴφνης ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν μητέρα του. Ἀλλ' αὐτὴ ἡ ἰδιαίτερα μέθοδος διεγέρσεως τῆς προσοχῆς δὲν ἦτο πλέον χρήσιμος, διότι ὁ σκοπὸς τῆς ἀπεκαλύφθη.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σκοποῦ μιᾶς πράξεως τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἡ βάσις τῆς μεθόδου θεραπείας τῶν ἐλαττωμάτων τῶν παιδιῶν. Παιδιά πού τείνουν πρὸς διέγερσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἄλλων πρέπει νά μάθουν νά εἶναι ἀνεξάρτητα καὶ νά ἐννοήσουν ὅτι τὴν κοινωνικὴν θέσιν θὰ τὴν ἀποκτήσουν ὅταν προσφέρουν κάτι εἰς τοὺς ἄλλους καὶ ὅχι ὅταν λαμβάνουν. Ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνατρέφοντος εἰς τὰ παιδιά πού ἐπιδιώκουν τὴν διέγερσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἄλλων πρέπει νά διευ-

Γ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐπιθεωρητοῦ Δημοτικῶν Σχολείων

Ἡ μεταπολεμικὴ ἐγκληματικότητα τῶν ἀνηλίκων ἐν Ἑλλάδι καὶ ἀλλαχοῦ
καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως
τῆς σημερινῆς νεολαίας

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος)

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὑποστηρίζεται ἐκ μέρους πολλῶν ὅτι εἶναι περίττη ἡ παρουσία τῶν γονέων καὶ παντὸς εἶδους παιδαγωγῶν καὶ συγγενῶν εἰς τὰς ἐρωτικὰς ἐκστρατείας, τὰς ἐκδηλώσεις καὶ κινήσεις γενικῶς τῶν νέων, πλὴν ὅμως, ὡς προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ τελευταίου δωδεκαμήνου, ἐπραγματοποιήθησαν ἐκεῖ 502.000 διαζύγια καὶ 1.500.000 σοβαρῶν ἐγκλημάτων. Νομίζομεν λοιπόν, ὅτι δὲν εἶναι ὀρθὸν αὐτὸ τὸ ὅποιον ὑποστηρίζεται, ὅτι τὰ ἀγόρια καὶ τὰ κορίτσια γνωρίζουν νά προστατεύουν τὸν ἑαυτὸν των καὶ δὲν χρειάζεται ἡ παρουσία γονέων, ἐπιμελητῶν κ.λ.π.

Κατὰ τὴν ἰδικὴν μας γνώμην κανένα ἀγόρι ἢ κορίτσι, μέχρις ἡλικίας 18 τοῦλάχιστον ἐτῶν, δὲν πρέπει νά εὐρίσκειται ἔξω εἰς τοὺς δρόμους, τὰ κέντρα, τὰ πάρκα, τοὺς κινηματογράφους, τὰ θέατρα κ.λ.π. ἰδίως κατὰ τὰς ὥραν τῶν μαθημάτων καὶ κατὰ τὰς ἑσπερινὰς ὥρας. Ἐὰν θέλωμεν νά ἐξέλθωμεν εἰλικρινῶς ἀπὸ τὸ ἠθικὸν χάος εἰς τὸ ὅποιον εὐρίσκεται καὶ ζῇ σήμερον ἡ νεολαία μας, πρέπει νά κινηθῶμεν καὶ νά διορθώσωμεν μερικὰ ἀπὸ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν κοινωνίαν μας, τὰ ὁποῖα ἐργάζονται ἐνάντια εἰς τὴν ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἀνηλίκων. Πρέπει νά προσέξωμεν τὰ νέα κορίτσια, τὰ ὁποῖα εἶναι τὸ πολυτιμότερον κεφάλαιον διὰ κάθε φυλὴν. Πρέπει νά τεθῶσιν αἱ βάσεις δι' ἐν καλύτερον αὐριον καὶ τὸ καλύτερον αὐριον εἶναι τὸ δυνάμωμα τῆς νεολαίας μας, ἀπὸ σωματικῆς καὶ

θυσνη εἰς τὸ νά βοηθήσουν τὰ παιδιά αὐτὰ νά γίνουν ἐνεργητικὰ μὲ βιολογικὰς μεθόδους, μέχρις ὅτου γίνουν ἱκανὰ νά ὑπερνικήσουν τὴν ἀνάγκην διὰ κάποιαν ἰδιαίτεραν προσοχήν τοῦ περιβάλλοντος. Παιδιά, πού ἐπιδιώκουν ἀπόκτησιν δυνάμεως πρέπει νά μὴ ἐκτίθενται ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν ἐπιβολὴν δυνάμεως καὶ πέσεως ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπανεστάτησαν. Νά ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀξία αὐτῶν καὶ ἡ δύναμις των. Νά κάμουν δὲ αὐτὰ νά ἔχουν αὐτοπεποίθησιν τόσην ὥστε νά μὴ ἔχουν ἀνάγκην ἐπαληθεύσεως τῆς δυνάμεώς των. Παιδιά, πού ἐπιθυμοῦν νά τιμωρήσων καὶ τιμωρηθῶν εἶναι συνήθως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα εἶναι πεπεισμένα ὅτι κανεῖς δὲν τὰ ἀγαπᾷ ἢ δὲν ἀγαπᾷ πάντοτε αὐτὰ. Διὰ νά τὰ βοηθήσωμεν πρέπει μὲ μακροχρόνιον προσπάθειαν ἐπιδείξεως πραγματικῆς ἀγάπης νά ἀποδείξωμεν εἰς αὐτὰ ὅτι ἀγαπῶνται καὶ δύνανται νά ἀγαπηθῶν. Παιδιά, τὰ ὁποῖα παρητήθησαν πάσης προσπάθειας ἐξ ἀποθαρρύνσεως πρέπει διὰ βαθμιαίων μικρῶν ἐπιτυχιῶν ἐνεργειῶν νά ὀδηγηθῶν εἰς τὴν ἀπόκτησιν συνειδήσεως ὅτι δύνανται καὶ αὐτὰ νά ἀποκτήσουν τὰς ιδιότητες τῶν ἄλλων παιδιῶν.

Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ σκοποῦ τῆς πράξεως τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἀπαραίτητος διὰ κάθε προσπάθειαν ἀνατροφῆς. Πολλὰ ἀταξία τῶν παιδιῶν δύνανται νά καταπαύσων μὲ τὴν ἀποκάλυψιν αὐτῆν. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι μὲ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν δευτερευόντων αὐτῶν σκοπῶν τοῦ παιδιοῦ θὰ ἀλλάξῃ τοῦτο τὴν θεμελιώδη ἀντίληψιν περὶ τῆς ζωῆς, τὸ πρόγραμμα τῆς ζωῆς, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προσπαθεῖ νά θεμελιώσῃ τὸν χαρακτήρα του. Διὰ νά διαγνώσωμεν τὸ πρόγραμμα αὐτὸ πρέπει νά κάμωμεν λεπτομερῆ ἐξέτασιν τῶν παραγόντων, πού ἐπέδρασαν καὶ ἐπιδροῦν ἀκόμη. Τοῦτο δύνανται νά κάμουν παιδαγωγοὶ ἀτομικοψυχολόγοι ἐιδικῶς ἀσχοληθέντες εἰς τὴν ἐρευναν αὐτήν. Ἡ διάγνωσις ὅμως τῶν δευτερευόντων αὐτῶν σκοπῶν ἀπὸ τὸν ἀσχολούμενον μὲ τὴν ἀγωγήν ἐπιτρέπει καλυτέραν ἐπαφὴν μὲ τὰ παιδιά καὶ πρὸ παντὸς προλαμβάνει ἀνοήτους ἀντιλήψεις περὶ τῶν πράξεων τῶν παιδιῶν καὶ διευκολύνει τὴν προσαρμογὴν τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸ περιβάλλον εἰς τὸ ὅποιον ζῇ.

ήθικης απόψεως. Πρέπει να κινηθώμεν όλοι μας, γονείς, διδάσκαλοι, ιατροί, σχολιαστές, επιμεληταί κ.λ.π. ώστε να διαφωτίσωμεν την νεολαίαν μας και να την γλυτώσωμεν από μίαν μάστιγα, η οποία απειλεί να την καταστρέψη και να φέρη τον έθνικόν εκφυλισμόν. Πρέπει να καταλάβη η νεολαία μας, ότι η γενετήσιος παρεκτροπή αφαιρεί την δροσερότητα, την μνήμην, το κόκκινον χρώμα της υγείας, την σταθερότητα των νευρών και απεργάζεται δυστυχημένα πλάσματα, μέλλοντας τροφίμους των νοσοκομείων και των ψυχιατρείων.

Αποτελεσματικόν θα είναι να δείχνωμεν εις τους ανήλικους μας άρρενας και θήλεις, εικόνas ανθρώπων παραμορφωμένων και δυστυχημένων εξ αιτίας των όλεθρίων συνεπειών των γενετησίων παρεκτροπών και άλλων καταχρήσεων.

Επίσης αποτελεσματικόν μέτρον θα είναι η έπίσκεψις διαφόρων ψυχιατρείων και άλλων νοσοκομείων, όπου θεραπεύονται διάφοροι άσθενείς πάσχοντες από άφροδίσια νοσήματα. Εις την Ελλάδα είναι περισσότερον επιτακτική ανάγκη να προσέξωμεν το ζήτημα αυτό λόγω των αδυνάτων οργανισμών μας και του κλίματος, το όποιον δημιουργεί περισσότερα θύματα.

1) Πρέπει να γίνεται αυστηροτάτη παρακολούθησις από ήθικα όργανα κρατικά, όλων εκείνων, οι οποίοι πωλούν διάφορα είδη εις τον λαόν δια την ακρίβειαν εις το βάρος των, την ποιότητα, την γνησιότητα η την νοθείαν αυτών.

2) Πρέπει να σταματήσουν οι μεσάζοντες μεταξύ παραγωγού και καταναλωτού. Να απομακρυνθούν οι αεριτζήδες, οι οποίοι ζούν χωρίς να προσφέρουν τίποτε εις την όλότητα, όποτε και αι τιμαί θα πέσουν. Να μεριμνήση η πολιτεία, ώστε εκαστον άτομον να έχη παραγωγικόν επάγγελμα κατά το δυνατόν και να λείψουν τα παρασιτικά επαγγέλματα, τα όποια κατά χιλιάδας συναντᾶ κανείς εις τας πόλεις.

3) Η πολιτεία πρέπει να εφαρμόση κρατικών παρεμβατισμόν ανάλογον, ώστε να λείψη η μονοπωλιακή εκμετάλλευσις της όλότητας εις όρισμένα απαραιτήτα είδη, από μερικούς άδηφάγους βιομηχάνους.

4) Να εφαρμόση δικαιότερον φορολογικόν σύστημα μεταξύ αγρότου και βιομηχάνου.

5) Να σταματήση την εκμετάλλευσιν των παραστρατημένων κοριτσιών. Δεν δύναται να νοηθῇ ήθικόν κράτος, όταν άνέχεται να γίνεται εκμετάλλευσις αυτών των άτυχών πλασμάτων, μυστικά και φανερά, από άλλα άτομα πάσης ηλικίας και πάσης εθνικότητος και το κράτος να εισπράττη και φόρον επιτηδεύματος από τους κακοφήμους οίκους και γενικώς από το εμπόριον της λευκής σαρκός. Αι μικραί νεάνιδες, αι όποιαι ναναγούν και παραστρατούν, έπειδή ένέχουν την προϋπόθεσιν της άποτυχίας έν τη κοινωνική ζωή, καταλήγουν εις το έγκλημα. Όλος αυτός ο θεσμός πρέπει να εκλείψη από τα μάτια της νεολαίας. Πολλάκις ηκούσθη να λέγεται εκ μέρους νεαρών πτωχών μαθητριών και άλλων νεανίδων και κυριών δημοσίων και ιδιωτικών υπαλλήλων: Διατί να μη ακολουθήσωμεν και ήμεις το παράδειγμα των παραστρατημένων κοριτσιών, καθ' ήν στιγμήν έν γνώσει της Πολιτείας, δια την ανήθικον ζωήν των, κερδίζουν άσυγκρίτως περισσότερα χρήματα από ήμᾶς, ατινες εργαζόμεθα τιμίως και καθ' ήν στιγμήν είναι ένδεδυμένοι αι κόιναι γυναίκες καλύτερον από ήμᾶς και διασκεδάζουν καθημερινώς χωρίς να εργαζώνται και να κοπιάζουν; Ο θεσμός αυτός δυστυχώς όχι μόνον είναι φοβερόν εμπόδιον εις την ήθικην ανάπτυξιν της νεότητος, αλλά και υποστηρίζεται εκ μέρους του Κράτους και της Κοινωνίας.

Να λείψουν τα άτομα τα όποια δεν προσφέρουν τίποτε εις την κοινωνίαν και έν τούτοις ζούν πολλάκις άνετώτερα και πλουσιώτερα από εκείνους οι οποίοι εργαζονται σκληρά και ήθικά.

Η έν λόγω δεκαμελής επιτροπή δύναται να απαριθμήση όλας τας μεταρρυθμίσεις αι όποιαι πρέπει να γίνουν χάριν της ήθικης διαπαιδαγωγήσεως της νεολαίας μας.

Η Κοινότης δύναται να προσφέρη πάρα πολλά δια την ήθικην εξύψωσιν των ανήλικων. Με ένα κοινοτικόν ραδιόφωνον εις όρισμένας ώρας της ήμέρας δύ-

ναι να παίρνη ο διδάσκαλος του χωρίου η ο επιμελητής μερικάς παιδικᾶς ιστορίας, τραούδια κ.λ.π. Με το ραδιόφωνον οι ανήλικοι θα γνωρίσουν νοερώς ακουστικά όλόκληρον την πατρίδα μας. Θα ακούσουν Έλληνικά τραούδια, διηγήματα, ιστορίας, παραμύθια και εθνικάς εορτάς. Εις μεγάλας και ιστορικάς ήμέρας του Έθνους θα έχουν και αυτά την ευκαιρίαν να εορτάσουν με τα παιδιά όλόκληρον της Ελλάδος και να δοκιμάσουν ανωτέρους Έθνικούς παλμούς.

Επίσης πρέπει να ευρεθῇ και οίκημα δια παιδικήν λέσχην και όπωσδήποτε να καλλιεργῇται σχολικός κήπος, **όπου είναι δυνατόν.**

Εις τας μεγάλας πόλεις πρό του πολέμου έποποθετήθησαν δια την άνάρρωσιν της νεολαίας μας και την εθνικήν της ανασυγκρότησιν γυμναστικά όργανα και παιγνίδια, κούνιες και άμμος δι' αγωνίσματα, έφυτευθησαν δένδρα, έγιναν δεξαμεναί κολυμβήματος εις τας διαφόρους συνοικίας, έποποθετήθησαν λουτήρες, έποποθετήθησαν μεγάφωνα, ώστε να ήμπορουν τα παιδιά να ακούουν, καθώς θα παίζουν, εθνικά, λαικά τραούδια και ήθικοπλαστικάς ιστορίας, έλειτουργοῦσε κατά τας έσπερινὰς ώρας παιδικός κινηματογράφος με ώραία παιδικὰ έργα, έγιναν παιδικαί λέσχαι, ώστε τα παιδιά να μη γυρίζουν εις τους δρόμους, εκεί ήκουον καταλλήλους διαλέξεις δι' όλα τα διαφέροντα της νεότητος, έγέγοντο πολυήμεροι εκδρομαί και τόσα άλλα, αλλά κατά την τελευταίαν εξαετίαν τα πάντα έννεκρώθησαν λόγω του πολέμου, της κατοχής και των έσωτερικών μας ανωμαλιών.

Ήδη είναι καιρός να προσέξουν το σημείον αυτό οι Πρόεδροι και ιδίως οι Δήμαρχοι των μεγαλυτέρων ιδίως πόλεων της Ελλάδος, καθ' ήν στιγμήν οι νέοι μας σωματικώς και ψυχικώς είναι **αξιολύπητοι.**

Τα καθηγητικά σχολεία, όπου λειτουργούν τοιαῦτα, προσφέρουν μεγάλην βοήθειαν μορφωτικήν εις τους νέους μας και καλόν θα είναι να λειτουργήσουν από τουδε και εις το εξής και εις τα μικρότερα ακόμη χωρία της Ελλάδος, και με αυτούς ακόμη τους γνωρίζοντας όλίγα γράμματα κληρικούς μας, καθ' ήν στιγμήν οι ιερείς μας, εκτός των τυχηρών που έχουν από τους ένορίτας των, λαμβάνουν και μισθόν δημοσίου υπαλλήλου από τα Ταμεία του Κράτους.

Ο επί σειράν ετών Εισαγγελεύς Έφετών έν Νέα Υόρκη κ. Ουίλλιαμ Κάρο, έλεγε πρό ετών, ότι τα Κυριακά σχολεία όλων των χριστιανικών άποχρώσεων, καλώς οργανούμενα και επί υγιών βάσεων του λόγου του Θεού εργαζόμενα, δύναται ν' αποβοῦν το μόνον αποτελεσματικόν μέσον πρός περιορισμόν της καταπληκτικῆς ανάπτυξομένης εγκληματικότητος και διαφθοράς των εφήβων. Η κοινωνία μας σήμερα πάσχει και υποφέρει από την εγκληματικότητα και διαφθοράν των νέων της, διότι η ίδια τους άήρεσε την θρησκευτικήν μόρφωσιν και τους παρέπεμψεν εις τους κινηματογράφους, τα θέατρα και χοροδιδασκαλεία πρός μόρφωσιν χαρακτήρος και κατεύθυνσιν των σκοπών της ζωής.

Παιδικαί θρησκευτικαί εορταί, παιδικαί βραχυχρόνιαι λειτουργίαι, παιδικὰ κηρύγματα, εκκλησιαστικά παιδικὰ εορταί και συγκεντρώσεις, θα συντελέσουν πάρα πολύ εις την ήθικην τελειοποίησιν των ανήλικων.

Δέν συμφωνοῦμεν με τον Έλληνα παιδαγωγόν κ. Δ. Μωραίτην, όστις γράφει εις το βιβλίον του «Ατομική ψυχολογία» (σελ. 33 Β' έκδοσις), ότι η συχνή και επί μακρόν χρόνον παρακολούθησις ιεροτελεστιών, η άπομνημόνευσις άκατανοήτων προσευχών και γενικώς αι θρησκευτικαί έννοιαι διεγείρουν εις τον παιδα διαφόρους φόβους...

Επίσης διαφωνοῦμεν με τον συνάδελφόν μας τέως Έπιθεωρητήν των Δημ. Σχολείων Άθηνών κ. Δ. Ζ., όστις πρό ετών εις συνέδριον Έπιθεωρητών ένταῦθα και ένώπιον Εκπαιδευτικών Συμβούλων και άλλων επιστημόνων είπεν, ότι ένας άληθινός πολιτισμός, **προκειμένου περί του θρησκευτικού μαθήματος εις τα σχολεία**, έχει υποχρέωσιν να ευλαβηθῇ την συνείδησιν του παιδιοῦ και ν' αφήσῃ ταύτην να διαμορφωθῇ μόνη η υπό της οικογενείας, ήτις θα υπέχη και τας τεραστίας ευθύνας της τοιαύτης η τοιαύτης διαμορφώσεως. Κατά την γνώμην μας θα πρέπει να γίνωνται συχνὰ θρησκευτικά μαθήματα και θρησκευτικαί εορταί άφου η επίδρασις των εις τας ψυχὰς ιδίως των ανήλικων ὕστερα από την αίμα-

τηροτάτην παγκόσμιον σύρραξιν καὶ τῆς σκλαβιάς τὰ τρομερὰ χαλάσματα θὰ εἶναι ἀναμφισβητήτως εὐεργετική. Ἡ αἰσθητικὴ ἀξία τῆς θρησκείας μας δὲν θὰ παύσῃ νὰ ξεπροβάλλῃ σάν μιὰ πηγὴ ἐμπνεύσεως. Ὁ ἀείμνηστος Ροῦσβελτ, Πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς, ὁμιλῶν πρὸ τινῶν ἐτῶν πρὸς τὸ πλήθος ἔλεγε: «Ζητῶ παρὰ παντὸς πολίτου νὰ διδάσκῃ εἰς τὰ τέκνα του τὴν Βίβλον, τὸ σύνταγμα αὐτὸ τῶν πτωχῶν καὶ ταπεινῶν, τὸ δημοκρατικώτερον βιβλίον τοῦ κόσμου. Μάθετε εἰς τὰ τέκνα σας νὰ ἀγαποῦν τὴν Βίβλον, ν' ἀναγινώσκουν καὶ νὰ μελετοῦν αὐτήν, καὶ οὕτω πράττοντες ὥς εἰσθε βέβαιοι, ὅτι δίδετε εἰς αὐτὰ τὴν πολυτιμότεραν *ἠθικὴν προίκα* διὰ τὴν ζωὴν τῶν. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς οὐδένα ἀνεπτυγμένον ἄνθρωπον ν' ἀγνοῇ τὴν Βίβλον, οὐ μόνον διότι ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἐξυποῖ καὶ ἐξευγενίζει τὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ διότι αὕτη ἔχει τοσαύτην ἠθοπλαστικὴν δύναμιν, ὅποιαν οὐδαμῶς ἀλλαγῶς δύναται τις ν' ἀνεύρῃ. Μεταφρασθὲν εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου τὸ βιβλίον τοῦτο ἔφερε μέχρι περὰ τῶν τῆς οἰκουμένης ἀποτελέσματα τοιαῦτα, ὅποια δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ οὐδεμία ἀνθρωπίνη δύναμις, ἐπιδιώκουσα τὴν ἀνάπλασιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀποδίδω τοσαύτην ἀξίαν εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ὥστε φρονῶ, ὅτι ἡ μεγίστη δυστυχία, τὴν ὅποιαν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποστῇ ὁ Ἀμερικανικὸς λαὸς θὰ ἦτο ἐὰν ἔπαυε νὰ θεωρῇ ταύτην ὡς ἠθικὸν ὁδηγὸν καὶ μέντορα». Ἡ Βίβλος, τῆς ὁποίας ἐκάστη λέξις, ὡς προσφύως εἶπεν ὁ Γκαίτε, ἔχει ἰδιαιτέραν ἄμεσον σχέσιν πρὸς ἕκαστον ἀναγνώστην, τὸ βιβλίον τοῦτο διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς λαλεῖ πρὸς ἡμᾶς «ὡς εἰ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον», τὸ βιβλίον τοῦτο, λέγω, εἶναι τὸ περιφανέστατον μνημεῖον τοῦ Πνεύματος, ἐκ τοῦ ὁποίου προκύπτουν ἀνεξάντλητοι πηγαὶ διὰ τὴν ἀνθρωπίνην εὐδαιμονίαν. Εἶναι ὁ πνευματικὸς ὠκεανός, ἐξ οὗ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσαι κοίται καὶ φρέατα μακρὰ νάουσιν.

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι τὸ πνευματικὸν μάννα, τὸ τρέφον πνευματικῶς τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἐπίσης κατάλληλα βιβλία εἰς σχολικὰς, δημοτικὰς καὶ κοινοτικὰς βιβλιοθήκας μὲ ὥραίας ἠθοπλαστικὰς ἱστορίας θὰ συντελέσουν πολὺ εἰς τὴν ἠθικοποίησιν τῆς νεολαίας. Βιβλία βιογραφιῶν μεγάλων προσώπων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς θρησκείας μας παρέχουν ἄριστα παραδείγματα εἰς τοὺς παῖδας πρὸς μίμῃσιν, διότι οἱ παῖδες προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν τοὺς γονεῖς τῶν, τοὺς διδασκάλους τῶν καὶ γενικῶς τοὺς μεγαλυτέρους τῶν.

Βιβλιαράκια μικρὰ μὲ ἠθοπλαστικὸν περιεχόμενον πρέπει νὰ κυκλοφοροῦν δαπάναις τοῦ Κράτους κατὰ χιλιάδας εἰς τοὺς *δρόμους, τὰ σχολεῖα, τὰ καφενεῖα, τὰ κέντρα* κ.λπ., ὅπως ἀκριβῶς γίνεται μὲ τὰ ψηφοδέλτια τῶν ὑποψηφίων βουλευτῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῶν ἐκλογῶν. Ἐνὰ τοιοῦτον πρᾶγμα ἔκαμε εἰς τὴν Τουρκίαν πρὸ ἐτῶν ὁ Κεμάλ, μὲ ἄριστα ἀποτελέσματα.

Διὰ τοὺς διδασκάλους δὲν ἐγένετο ἐδῶ εὐρὺς λόγος, διότι εἶναι γνωστὸν ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν τὰ ἴδια καὶ ἀσυγκρίτως περισσότερα ψυχικὰ καὶ σωματικὰ χαρίσματα διὰ νὰ ἐπιδράσῃ ἐπωφελῶς εἰς τὰς παιδικὰς ψυχὰς, ἀπὸ τοὺς ὡς ἄνω ἀναφερομένους ἐπιμελητὰς. Εὐτυχισμένα εἶναι τὰ ἔθνη ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἔχουν, ὅχι πολλοὺς σοφοὺς, ἀλλὰ ἄριστους διδασκάλους. Ἡ ψυχὴ τοῦ διδασκάλου πρέπει νὰ εἶναι γεμάτη ἀπὸ πίστιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἰδανικὰ τῆς Φυλῆς καὶ ἀπὸ δύναμιν, ὥστε νὰ ἐμπνέῃ πάντας, μικροὺς καὶ μεγάλους ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου. Τὸ Κράτος, ἐὰν πραγματικῶς ἐνδιαφέρεται διὰ τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς σημερινῆς νεολαίας, πρέπει νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπὸ τὸν σημερινὸν διδασκάλον *ἐνθουσιασμόν* καὶ δρᾶσιν *ἐσωσχολικὴν* καὶ *ἐξωσχολικὴν*. Εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνῇ ἀμέσως ὅλους ἐκείνους, οἵτινες διὰ τὸν Α ἢ Β λόγον δὲν ἐργάζονται μὲ ἐνθουσιασμόν καὶ δὲν ἔχουν νὰ παρουσιάσῃ δρᾶσιν ἐσωσχολικὴν καὶ ἐξωσχολικὴν, μὲ μόνην τὴν διαφορὰν, ὅτι πρέπει νὰ ἀμείψῃ καλῶς τὸν ἐργατικὸν διδασκάλον, διότι σήμερον εἶναι σχεδὸν πεινασμένος, γυμνὸς καὶ πτωχὸς καὶ εὐρίσκεται εἰς χειροτέραν κατάστασιν καὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους ἐργάτας.

Ὅλοι μας τὸ γνωρίζομεν, ὅτι αἱ συνεχεῖς στερήσεις εἶναι ἱκαναὶ νὰ σβήσουν καὶ τὸν μεγαλυτέρον ἐνθουσιασμόν.

Πρέπει νὰ τὸ κατανοήσωμεν ὅλοι μας, *Κράτος, Κοινωνία, Ἐκκλησία* κ.λπ. ὅτι τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου εἶναι ἀνώτερον καὶ ἐπιπυνώτερον. Ἀπὸ τὸ σημερινὸν κατάντημα τῆς *νεότητος* καὶ τῆς *πατριδος* μας γενικῶς πρέπει νὰ παραδειγματισθῶμεν καὶ νὰ λάβωμεν τὰ κατάλληλα μέτρα, διότι κανεὶς δὲν γνωρίζει τί πολέμους καὶ τί ἐπαναστάσεις μᾶς ἐπιφυλάσσει ἡ νέα γενεά, ἥτις μεγαλύνει καὶ ἀναπτύσσεται αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀκαθοδήγητος σχεδόν. Πρέπει τοὺς ἀγωνιστὰς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς Πρωτευούσης μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου χωρίου, νὰ τοὺς ἐνισχύσωμεν, ὥστε νὰ γίνουν *χαρῶποι, ἀγαθοί, μειλίχιοι, νὰ ἔχουν καλωσύνην, νὰ εἶναι φίλοι καὶ νὰ μὴ εἶναι ἐγωῖσταί*, νὰ μάθουν πολλὰ διὰ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ λέγουν ἄφθονα, νὰ ἐμπνέουν καὶ νὰ παρακινοῦν εἰς μίμῃσιν. Καθ' ἣν στιγμὴν λοιπὸν διὰ τὸ φλέγον αὐτὸ ζήτημα τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς σημερινῆς νεολαίας ἀνὰ τὸν κόσμον ὀλόκληρον καὶ ἰδίως εἰς τὰ Κράτη τὰ ὅποια ἐγγνώρισαν κατοχὴν, πρόκειται νὰ ἀσχοληθῇ καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Ὄργανισμός τῶν Ἑνωμένων Ἐθνῶν, πρέπει χωρὶς πολλὰς χρονοτριβὰς καὶ τεθῇ εἰς ἐφαρμογὴν σύστημα αὐστηρᾶς καὶ πειθαρχημένης ἐργασίας *ἐντὸς καὶ ἐκτὸς* τοῦ σχολείου καὶ ἐφαρμογὴ αὐστηρᾶς νομοθεσίας διὰ τὴν καθ' οἷονδῃποτε τρόπον ἐκμετάλλευσιν τῶν ἀνηλίκων, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀποφύγωμεν τὴν κατηγορίαν, ὅτι διερχόμεθα ἐν συνεχείᾳ ψυχικὴν καὶ σωματικὴν κρίσιν. *Χρειάζεται νομοθετικὴ ἐργασία, ἐφαρμογὴ τῶν νόμων, οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις διδασκάλων καὶ ἀνηλίκων* (τροφὴ διὰ τοὺς ἀνηλίκους καὶ μορφωτικὰ βιβλία) *καὶ ἐντατικὴ ἐργασία*.

Ἡ ἐν λόγῳ δεκαμελὴς Ἐπιτροπὴ πρέπει νὰ ἔχῃ εἰς τὴν διάθεσίν της ἕνα σεβαστὸν χρηματικὸν ποσὸν ἐτησίως διὰ τὴν ἐκδοσιν περιοδικῶν, ἀνθρωπιστικῶν βιβλίων κ.λπ. καὶ γενικῶς δι' ἕξοδα κινήσεως, ἐπιδόματος καὶ σχετικῆς προπαγάνδας. Ἐπίσης πρέπει νὰ καθιερωθῇ ἐνσημον *ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῆς νεολαίας*, τὸ ὅποιον θὰ ἐπικολλᾶται εἰς ὅλας τὰς αἰτήσεις καὶ πιστοποιητικὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ταμείου τῆς ἐν λόγῳ Ἐπιτροπῆς.

Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ παρουσιασθῶμεν ὡς προηγμένον Κράτος καὶ θὰ ἀποδείξωμεν ἐμπράκτως, ὅτι ἐπανεύρομεν τὸν δρόμον μας ὡς ἄνθρωποι καὶ ὡς ἔθνος.

Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ σταματήσωμεν τὸ ρεύμα τῆς σημερινῆς ἠθικῆς καταπτώσεως, τὸ ὅποιον αὐξάνει διαρκῶς τὴν ἐκλυσιν τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησαν αἱ συνθήκαι τοῦ πολέμου, τῆς κατοχῆς, τῆς στάσεως καὶ τοῦ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ.

Μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ σώσωμεν τὴν σημερινὴν νεολαίαν μας, τὸ πολῦτιμον αὐτὸ Ἐθνικὸν προῖον, ἀπὸ τὸν ἐπιπλέοντα ἐκφυλισμόν, ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν κοινωνικὴν ἐκλυσιν καὶ πνευματικὴν ἀναρχίαν, ἀπὸ τὴν ἐκλειψιν εὐγενῶν συναισθημάτων καὶ ἀληθινῶν χαρακτήρων Χριστιανικῆς ἀρετῆς. Εἶναι ἐπόμενον ὅμως νὰ τύχῃσι παρεξηγήσεως αἱ τοιαῦται ὑποδείξεις μας καὶ μάλιστα σήμερον, ὅπου ἐπικρατοῦν νέα θεωρία, περὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, πλὴν ὅμως εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ πειθαρχημένη ἐλευθερία ὅχι μόνον δὲν φονεῖ τὴν ἀτομικότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν προφυλάσσει ἀπὸ τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν τάσιν πρὸς ἐκφυλισμόν. Ὁ θεῖος Πλάτων ἔλεγεν ὅτι «ἐλευθερία ὑπερβάλλουσα μὲν, *πάγκαλον*, ἔμμετρος δὲ οὕσα *πανάγαθον*». Ἐὰν μὲ σοβαρότητα καὶ ἀγάπην καὶ ὅχι μὲ τὸνον βάνανσον καὶ δογίλον ὁ ἐπιμελητὴς κάμνῃ χρῆσιν τῆς ἐξουσίας του, οἱ ἀνήλικοι ποτὲ δὲν θὰ αἰσθανθῶσι τὸν καταναγκασμόν. Ὁ ἐξωτερικὸς λεγόμενος καταναγκασμός σιγὰ-σιγὰ θὰ ὑποχωρῇ καὶ θὰ δώσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὑποχρέωσιν.

Ἡ ἄκρατος ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία ἐκαλλισομένη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν νεολαίαν διὰ νὰ μὴ ἐμποδισθῇ δῆθεν ἡ ἀνάπτυξις τῆς προσωπικότητος τοῦ παιδός, ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἀπειθαρχίαν κατ' ἀρχήν, ἔφθασεν εἰς τὰς μαθητικὰς καὶ ἐργατικὰς ἀπεργίας καὶ τελευταίως κατέληξεν εἰς τὸ ἐγκλημα.

Τοιοιτοτρόπως ἀπὸ τὴν παλαιὰν περὶ αὐστηρᾶς πειθαρχίας ἀντίληψιν, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας. Ἀλλὰ «πᾶν μέτρον ἄριστον» καὶ «μηδὲν ἄγαν» ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Ἄς ἀφήσωμεν λοιπὸν τοὺς νεωτερισμοὺς καὶ ἄς ἐνσταλάξωμεν εἰς τὰς ψυχὰς

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ι. ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ
Υφηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΗΘΟΥΣ

(ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΙΑΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ τοῦ κ. Κ. ΔΗΜΑΡΑ)

(συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος)

Ἀς ἴδωμεν νῦν τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ κ. Δημαρᾶς περιορίζεται «σὲ ἐντελῶς τεχνικὲς παρατηρήσεις, ἀπ' αὐτὲς ποὺ δὲν ἔχουν σχέση μετὰ τὸ γοῦστο ἢ μετὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή» (σελ. 765 β κ. ἐξ.).

Οὗτος ὁρμᾶται ὀρθῶς ἀπὸ τῆς τελευταίας φράσεως τοῦ βιβλίου μου, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ συμπύκνωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς μου θέσεως καὶ τῶν συμπερασμάτων μου περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κάλβου καὶ ἔχει οὕτως:

«Ἀπέδειξα ὅτι ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῖ κατὰ κανόνα τὴν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ γραφομένην Νεοελληνικὴν, πλουτίζων αὐτὴν δι' ἀσυνήθως μεγάλου ἀριθμοῦ στοιχείων τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ καὶ ὅτι ὅπου ἀνατρέχει γλωσσικῶς εἰς τὴν παράδοσιν, πράττει τοῦτο ὅχι κατὰ δουλικὴν μίμνησιν, ὥς ἡθέλησε νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ κ. Ἀνδριώτης, ἀλλ' ἀκολουθῶν τὴν ἑλληνικὴν φιλολογικὴν παράδοσιν καὶ τοὺς μεγάλους κανόνες τῆς ἑλληνικῆς Τέχνης».

Ὁ κ. Δημαρᾶς δὲν γράφει οὐδὲ λέξιν περὶ τοῦ ἂν συμφωνῇ ἢ ὅχι πρὸς τὸ βασικὸν αὐτὸ συμπέρασμα μου περὶ τῆς γλώσσης τοῦ ποιητοῦ. Ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς «κριτικῆς» του δὲν εὐρίσκει νὰ μοῦ κάμῃ οὐδὲ ἐν—ἐπαναλαμβάνω ΟΥΔΕΝ—γλωσσολογικὸν παρατήρημα. Τὸ βιβλίον μου εἶναι μεστὸν παρατηρήσεων καὶ κρίσεων περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κάλβου καὶ περὶ τῶν γνωμῶν, αἵτινες ἐξηνέχθησαν περὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ. Κατὰ δεκάδας ἀριθμοῦνται τὰ παρατηρήματά μου περὶ τοῦ τρόπου καὶ ὅν ὁ ποιητὴς ἐχειρίσθη τὴν γλῶσσαν καὶ γενικῶς καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ διάφορα μέρη τοῦ λόγου. Οὐδὲν σχεδὸν σημεῖον τῆς διατριβῆς τοῦ κ. Ἀνδριώτη, τὴν ὁποίαν ὁ κ. Δημαρᾶς ἐχαρκτήρισεν «ἐμπεριστατωμένη» καὶ «πολύτιμη», οὐδὲν σχεδὸν σημεῖον τῆς διατριβῆς αὐτῆς ἀφίνω ἀνεξέλεγκτον,

τῶν ἀνηλίκων τὰ ἑλληνικὰ ἰδανικά, ὥς ἐργασθῶμεν μετὰ ὅλας μας τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς σημερινῆς νεολαίας καὶ ὥς θέσωμεν ὡς βάσιν τῆς ὅλης πολιτιστικῆς μας ἀναδημιουργίας τὸν ἠθικὸν φρονηματισμὸν τῶν σημερινῶν νέων, οἵτινες θὰ ἀποτελέσωσι τὴν αὐριανὴν κοινωνίαν μας. Αἱ θαυμάσιαι ἐπιστολαὶ τοῦ κ. Γενικοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως Πατρῶν

πρὸς τοὺς μαθητὰς

» τοὺς διδασκάλους

» τὴν νεότητά

» τοὺς ἐργαζομένους

» τὰς ἑλληνίδας μητέρας καὶ

» τὸν ἑξὼ ἑλληνισμόν, αἵτινες ἀναβλύζουν ἀπὸ τὸ περίσσευμα/τῆς καρδίας του καὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν πραγματικὸν Εὐαγγέλιον, καλὸν θὰ εἶναι νὰ ἀναγινώσκωνται εἰς τοὺς μαθητὰς καθ' ἑκάστην μετὰ τὴν πρωτὴν προσευχὴν καὶ νὰ καταβληθῇ προσπάθεια, ὥστε νὰ γίνωσι κτῆμα ὅλων τῶν νέων τῆς πατρίδος μας, ἐὰν θέλωμεν νὰ μὴ θρηνησῶμεν ἐν συνεχείᾳ αὐτοῖον.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Γενικὴ Διδακτικὴ Νικολάου Ἐξαρχοπούλου (τόμος Α').
- 2) Κατευθύνσεις διὰ τὸ σημερινὸν καὶ αὐριανὸν σχολεῖον, Γ. Παπαδημητρίου.
- 3) Περιοδικόν: Τὸ παιδί (Πατριωτικὸ Ἰδρυματὸς).
- 4) Καθημερινὸς Τύπος (Μήνυμα τοῦ Μακαρ. Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν).
- 5) » » (Βραδυνή) Ἡ ψυχικὴ ἀνάπλασις τῶν Ἑλληνοπαίδων.
- 6) » » Ἀρθρὰ τῶν Ἀγγλῶν ἐγκληματολόγων *Ἐντουαρτ, Γλόβε* καὶ *Χάρλντ Ντῆρτεν*.
- 7) Οἱ ἀνήλικοι ἐγκληματῖαι (Γ. Παπαζαχαρίου).
- 8) Περιοδικὸν Ἀκτίνες (Ἡ οἰκογένεια εἰς τὸ δικαστήριον).
- 9) » » (Τὸ κορίτσι εἰς τὸ Κατηχητικὸν Σχολεῖον).

ἀλλὰ τὴν συζητῶ σχεδὸν παράγραφον πρὸς παράγραφον. Οὔτε ἓν, οὔτε δύο, οὔτε τρία, οὔτε δέκα εἶναι τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνασκευάζω τὸν κ. Ἀνδριώτην καὶ ἐκφέρω ἰδικήν μου γνώμην. Αἱ παρατηρήσεις μου αὗται ἀνάγονται εἰς πλεῖστα ζητήματα τὰ ὁποῖα ἐρευνᾷ ἡ νεοελληνικὴ φιλολογία, ἥτοι ὁ τομεὺς ἐνεργείας τοῦ κ. Δημαρᾶ. Καὶ ὅμως ὁ κ. Δημαρᾶς ἀποφεύγει νὰ μοῖ ὑποδείξῃ ἔστω καὶ ἓν γλωσσικὸν σφάλμα. Ἀποφεύγει νὰ με ἀντιμετωπίσῃ ὡς φιλόλογον, ἀποφεύγει νὰ συζητήσῃ ἔστω καὶ τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ μου περὶ τῆς ἰδικῆς του θέσεως περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κάλβου κρίσιν μου, ἣν κυρίως καὶ πρὸ πάντων ἔπρεπε νὰ συζητήσῃ ὡς ἀφορῶσαν εἰς αὐτὸν καὶ ὡς ἐνέχουσιν βασικὴν σημασίαν διὰ τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσης τοῦ ποιητοῦ. Καὶ τί μοῦ λέγει; Ὅτι τὸ βιβλίον μου «εἶναι ἐντελῶς ἀχρηστον» διότι... δὲν παρέθηκα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν γνωμῶν μου κείμενα συγγραφέων συγχρόνων τοῦ Κάλβου.

Τέσσερα τοῦλάχιστον εἶναι τὰ σημεῖα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν κ. Δημαρᾶν, ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσω διὰ παραθέσεως κειμένων τὰς γνώμας μου, τὰ ἐν σ. 766 α τῆς κρίσεώς του παρατιθέμενα καὶ ἀφορῶντα εἰς τὰς σ. 12, 32, 33 καὶ 35 τοῦ βιβλίου μου.

Ἐρωτῶ τώρα τὸν κ. Δημαρᾶν: ἂν εἰς τὰ τέσσερα αὐτὰ σημεῖα παρέθετον κείμενα ἐνισχυτικὰ τῶν γνωμῶν μου τὸ βιβλίον μου θὰ ἦτο ἄριστον καὶ ὅχι «ἀχρηστον»; Δεύτερον τὸν ἐρωτῶ: τὰ τέσσερα αὐτὰ σημεῖα περιέχουν γνώμας ὀρθὰς ἢ ἐσφαλμένας; Νὰ ἀπαντήσῃ, ἂν δύναται, ἀπροκαλύπτως. Τρίτον τὸν ἐρωτῶ: ἦτο ἢ δὲν ἦτο δι' ἐμὲ τὸ εὐκολώτερον τῶν πραγμάτων νὰ ἐνισχύσω διὰ παραδειγμάτων ἐκ κειμένων τὰς γνώμας μου; Τέταρτον τὸν ἐρωτῶ: προσεκόμισεν αὐτὸς εἰς τὴν κρίσιν του ἢ εἶναι εἰς θέσιν ἔστω τώρα νὰ προσκομίσῃ κείμενα, διὰ τῶν ὁποίων νὰ ἀνατρέπηται ἔστω καὶ μία ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω γνώμας μου; Ἐὰν ὁ κ. Δημαρᾶς εἶναι εἰς θέσιν νὰ εἰσέλθῃ κατ' ἐπιστήμην εἰς τὴν οὐσίαν τῶν ἐρωτήσεών μου αὐτῶν, θὰ ἀντιληφθῇ πόσον ἡδίκησε ὅχι τόσο ἐμὲ, ὅσον τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν του.

Ἀτυχῶς ὅμως διὰ τὸν κ. Δημαρᾶν ὑπάρχει ἀκόμη ἓν πέμπτον ἐρώτημα: Εἶναι βέβαιος ὅτι πράγματι ἐκφέρω τὰς ἀνωτέρω γνώμας μου μετὰ «αὐθαίρετην βεβαίωσιν» καὶ ὅτι δὲν δικαιολογῶ ἱστορικῶς αὐτάς; Ἐμελέτησε καλῶς τὸ βιβλίον μου; Ἰδοὺ τὰ πράγματα:

1) Μετὰ κατηγορεῖ πρῶτον ὅτι ἐν σ. 12 τοῦ βιβλίου μου διατυπώνω τὴν ἐξῆς «αὐθαίρετην βεβαίωσιν»: τὰ «συνήθη διὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφησαν ἐμαζώχθη, ἐγκρημνισμέναι πόλεις καὶ ἀπεθάνη τοῦ Κάλβου». Ὁ κ. Δημαρᾶς περικόπτει τὴν φράσιν μου, ἡ ὁποία πλήρως ἔχει ὡς ἐξῆς: «Πῶς συμβιβάζονται ὅλα τὰ ἀνωτέρω, μόνον ὁ κ. Ἀνδριώτης εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγήσῃ. Ἐγὼ πάντως νομίζω ὅτι ὅχι τὸ κανονικὸν «ὀγλήγορα» καὶ τὰ καταληπτὰ καὶ συνήθη διὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφησαν, «ἐμαζώχθη, ἐγκρημνισμέναι πόλεις καὶ ἀπεθάνη τοῦ Κάλβου, ἐνθυμίζον τὸ μυθικὸν τέρας «πρόσθε λέων, ὅπιθε δὲ δράκων μέσση δὲ χίμαιρα», ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κ. Ἀνδριώτης, ἀλλ' αἱ ἀνωτέρω περὶ τοῦ Κάλβου ἀλληλοαναιρούμεναι κρίσεις τοῦ ἰδίου».

Ὑπεστήριξα λοιπὸν ὅτι τὸ «ὀγλήγορα» εἶναι κανονικὸν καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι «καταληπτὰ καὶ συνήθη διὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν ἐγράφησαν» περὶ τῆς ὁποίας εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα τῆς κριτικῆς του γράφει ὁ κ. Δημαρᾶς ὅτι «πρόκειται γιὰ ἐποχὴν κατ' ἐξοχὴν ρευστὴ γλωσσικὴν». Ὡς ἐπιστήμων προσεπάθησα νὰ μαρτυρήσω ὅπου ἦτο δυνατόν καὶ ἱστορικῶς τοὺς τύπους, ὅχι βεβαίως εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὅπου δὲν ἦτο ἡ θέσις, ἀλλ' εὐθύς κατωτέρω εἰς τὴν σ. 16 ὅπου παραθέτω ἐκ τοῦ Σολωμοῦ τοὺς τύπους «χαροποιήθη, ἐνδυμήθη, ἐλαφιάσθη, καὶ προσθέτω ἐν ὑποσημειώσεϊ: «Ἰδ. ἀνωτ. σ. 12 ἐνθα ὁ Ἀνδριώτης ὁμιλεῖ περὶ μυθικοῦ τέρατος, προκειμένου περὶ τοῦ ἐμαζώχθη τοῦ Κάλβου». Ποίους «προσπαθεῖ νὰ γελᾷ» ὁ κ. Δημαρᾶς;

2) Μετὰ κατηγορεῖ δεύτερον ὁ κ. Δημαρᾶς ὅτι ἐν σ. 32 τοῦ βιβλίου μου διατυπώνω τὴν ἐξῆς «αὐθαίρετην βεβαίωσιν»: «ὁ Κάλβος οὐδὲν σχεδὸν στοιχεῖον γραμματικὸν ἢ συντακτικὸν φιλολογικῶς ἀηθὲς εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ με-

τεχειρίσθη. Ἐκεῖ ὅμως δὲν γράφω μόνον ὅσα ἀναφέρει ὁ κ. Δημαρᾶς, ἀλλὰ τὰ ἐξῆς ἐπὶ λέξει, τὰ ὅποια βεβαίως πᾶν ἄλλο διδάσκουν ἢ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ ὁ κ. Δημαρᾶς: «**Τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀνδριώτου γραφόμενον ὅτι εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Κάλβου «ὄλα τὰ λεξιλογικὰ καὶ γραμματικὰ στοιχεῖα τῶν περασμένων ἐποχῶν εἶναι... θεμιτὰ» εἶναι καθ' ὁλοκληρίαν ἀνακριβές. Διότι ὁ Κάλβος οὐδὲν σχεδὸν στοιχεῖον γραμματικὸν ἢ συντακτικὸν φιλολογικῶς ἤθελε εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ μετεχειρίσθῃ. Ἀντιθέτως ἠπλούστευσε γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς τὸν λόγον αὐτοῦ ὅσον ὀλίγοι προγενέστεροι καὶ σύγχρονοί του**». Ὑποστηρίζω δηλαδὴ ὅτι ὁ Κάλβος χρησιμοποιεῖ λόγον φιλολογικῶς συνήθη καὶ προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ ὅσον τὸ δυνατόν ἐγγύτερον πρὸς τὴν ὁμιλουμένην. Τοῦτο χρειάζεται ἱστορικὴν ἢ πραγματικὴν ἀπόδειξιν; Καὶ τὴν πραγματικὴν αὐτὴν ἀπόδειξιν ἐπιχειρῶ ἢ ὄχι εἰς ὁλόκληρον τμήμα τοῦ βιβλίου μου ἀπὸ τῆς σ. 49 μέχρι τῆς σ. 53; Πλὴν αὐτοῦ ἐξετάζω ἢ ὄχι τὰ «**ἀήθη**» γραμματικὰ καὶ συντακτικὰ στοιχεῖα τοῦ Κάλβου ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ σ. 32 τοῦ βιβλίου μου ὑποσ. 3 καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐν τῇ σ. 34 ἐπιφυλασσόμενος αὐτόθι νὰ ἀποδείξω κατωτέρω τὴν ἀπλὴν συντακτικὴν πλοκὴν τοῦ Καλβεῖου λόγου πρᾶγμα ὅπερ πρᾶττω εἰς τὰς σ. 52—53 τοῦ βιβλίου μου; Εἶναι λοιπὸν ὅσα παρέθῃκα «**αὐθαίρετη βεβαίωση**» ἢ ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις;

3) Μὲ κατηγορεῖ τρίτον ὁ κ. Δημαρᾶς ὅτι ἐν σ. 33 τοῦ βιβλίου μου διατυπώνω τὴν ἐξῆς «**αὐθαίρετη βεβαίωση**»: «**ἡ γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ κρινομένη ἱστορικῶς δὲν ξενίζει**». Ἀσφαλῶς δὲν σοβαρολογεῖ ὁ κ. Δημαρᾶς ὅταν ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅπου ἀποσπᾷ τὰς ἀνωτέρω λέξεις μου ἀπὸ μίαν περίοδον λόγου ἄλλα πράγματα ὑποστηρίζουσιν, δὲν σοβαρολογεῖ, λέγω, ὅταν ἰσχυρίζεται ὅτι ἐδῶ ἀκριβῶς ἔπρεπε νὰ ἀποδείξω ὅτι «**ἡ γλῶσσα τοῦ Κάλβου κρινομένη ἱστορικῶς δὲν ξενίζει**». Τοῦτο πρᾶττω ἢ τοῦτο τοῦλάχιστον ἐπιχειρῶ νὰ ἀποδείξω πολλαχοῦ τοῦ βιβλίου μου.

4) Μὲ κατηγορεῖ τέταρτον ὁ κ. Δημαρᾶς, ὅτι ἐν σ. 35 τοῦ βιβλίου μου διατυπώνω τὴν ἐξῆς «**αὐθαίρετη διαβεβαίωση**»: «**τὸ ρῆμα τοῦ Κάλβου καὶ ὅταν δὲν εἶναι δημοτικόν, εἶναι οἰκειὸν καὶ σύννηθες εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν Ῥωμίων**». Ἀτυχῶς διὰ τὸν κ. Δημαρᾶν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ταύτην «**μεθοδολογικὴν**» παρατήρησιν διαφαίνεται ἔτι μᾶλλον ἢ βούλησις αὐτοῦ νὰ συσκοτίσῃ τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου μου. Διότι ἀκριβῶς περὶ τοῦ ρήματος τοῦ Κάλβου προκειμένου ἀσχολοῦμαι ἐπανειλημμένως εἰς τὴν πραγματείαν μου καὶ εἶναι ἴσως τὸ κατ' ἐξοχὴν γλωσσικὸν στοιχεῖον τοῦ ποιητοῦ, τὸ ὁποῖον πολλαχοῦ πραγματεύομαι ἐν πλάτει ἱστορικῶς, ἐξετάζω ἰδιαιτέρως τὰς μετοχάς, τοὺς περιφῆμους τύπους τῶν εἰς—**αὖν**—**αὖσι**, τοὺς ἀρχαίκοις τοῦ τύπου, τοὺς συνηρημένους τοῦ τύπου, τοὺς δημοτικούς τοῦ τύπου κ.λ.π. Ἰδ. βιβλίου μου σ. 34 κέξ., 43 κέξ., σ. 48 σημ. 3, σ. 50—51.

Ὁ κ. Δημαρᾶς ἐνόμισεν ὅτι ἡδύνατο νὰ μὲ πτοήσῃ ἀπαιτῶν παρ' ἐμοῦ μαρτυρίας καὶ κείμενα. Ποῖα κείμενα ὑποτονθορίζει καὶ ἀναμασᾷ; Ἄς προσκομίσῃ λοιπὸν αὐτὸς ἕστω μίαν μαρτυρίαν συγχρόνου τοῦ Κάλβου, ἀντικειμένην εἰς ὅσα ἐγὼ περὶ τοῦ ποιητοῦ ὑπεστήριξα. Δὲν ἔλαβον, λέγει, ὑπ' ὅψιν τὰς γραμματικὰς τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάλβου. Ποῖαν—ἐρωτῶ **ποῖαν**;—γραμματικὴν ἂν ἐλάμβανον ὑπ' ὅψιν, θὰ ἠναγκαζόμην νὰ ἀναθεωρήσω ἕστω μίαν γνώμην μου; Ἄς ἀπαντήσῃ λοιπὸν διὰ νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα νὰ κηρύττῃ τὸ βιβλίον μου «**ἄχρηστο**». Διότι ἄλλως ἢ χρήσιμον τὸ χαρακτηρίζει ἢ ἄχρηστον, οἱ χαρακτηρισμοὶ του στεροῦνται ἀξίας καὶ σοβαρότητος.

Ἀπῆντησα καὶ εἰς τὰ τέσσαρα σημεία, εἰς τὰ ὅποια προσπαθεῖ νὰ μὲ «**πιάσῃ**» ὁ κ. Δημαρᾶς. Εἰς τὸν ἀναγνώστην ἀφίνω νὰ κρίνῃ ἂν κατώρθωσε τὸν σκοπὸν τοῦ ὁκοίτης μου, ὅστις ἐν συμπεράσματι συνεχίζει: «**Ἐμπάθεια, ἀμεθοδία, ἄγνοια; Γιὰ τὴν ἐμπάθειαν μίλησα καὶ θὰ ξαναμιλήσω. Γιὰ τὴν ἀμεθοδία, συμπεραίνοντας ἀπὸ τὶς ἐπικρίσεις ποὺ κάνει ὁ κ. Κουρμούλης, θὰ εἴπω πῶς θὰ εἶταν σὲ θέσιν νὰ ἀκολουθήσῃ μεθόδῳ ἐπιστημονικῇ**». Διερωτάται λοιπὸν, ποῖα εἶναι τὰ αἷτια ἅτινα μὲ ὠδήγησαν νὰ γράψω τὸ «**ἄχρηστο**»

βιβλίον. Ἡ **ἐμπάθεια**, ἡ **ἀμεθοδία**, ἡ **ἄγνοια**; Καὶ λέγει πρῶτον μὲν ὅτι ὠμίλησε διὰ τὴν ἐμπάθειαν. Ποῖος ἐκ τῶν δύο ἐκινήθη ἀπὸ ἐμπάθειαν, ἐγὼ ὅταν ἔγραψον τὸ βιβλίον μου ἢ αὐτὸς ὅταν ἔγραψε τὴν κριτικὴν του, εἶναι ἡλίου φαεινότερον. Ἄς ἀφήσωμεν ὅμως αὐτὸ τὸ ζήτημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν συζήτησιν καὶ ἄς συνεχίσωμεν. Δεύτερον ὁ κ. Δημαρᾶς μοῦ ἀναγνώριζε ὅτι εἶμαι εἰς θέσιν νὰ ἀκολουθήσω «**μεθόδῳ ἐπιστημονικῇ**». Ὑπολείπεται νὰ ἐλεγχθῇ ἢ ἐκ μέρους μου ἄγνοια, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὁ κ. Δημαρᾶς: «**Ἄς δοῦμε λοιπὸν, τὴν ἐνδεχομένην ἄγνοια, ποὺ ἴσως ἐξηγήσῃ καὶ τὴν κακὴν μεθόδον ἢ μᾶλλον τὴν ἀπουσία μεθόδου**» (σ. 766 β).

Διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν «**ἄγνοια**» μου ὁ κ. Δημαρᾶς, ἀναλύει πρῶτον τὰς πηγὰς καὶ τὰ βοηθήματα, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποίησα καὶ δεύτερον τὰ σφάλματα, εἰς τὰ ὅποια περιέπεσα. Εἶναι πράγματι αὐτὸς ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος διὰ τοῦ ὁποῖου δύναται νὰ ἐλεγχθῇ τὸ ἔργον ἐνὸς ἐπιστήμονος.

Καὶ ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον, δηλαδὴ εἰς τὴν ὑπ' ἐμοῦ χρησιμοποίησιν ἐπαρκῶν πηγῶν καὶ βοηθημάτων, ὁ κ. Δημαρᾶς ἀφοῦ παραθέτει πηγὰς καὶ βοηθήματα εἰς ἃ παραπέμπω καταλήγει: «**Στὸ σύνολο, δηλαδή, ἔχουμε μία τεκμηρίωση ὅχι πολλὴ, εἰδικευμένη, ἀλλὰ ποὺ ἀντὶ τῆς καλῆς χρήσης της μπορεῖ νὰ δώσει καλὰ ἀποτελέσματα**». Εἰς τὸ σύνολον λοιπὸν μὲ εὐρίσκει ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ ἐπαρκῇ. Τὸν εὐχαριστῶ. «**Κάποια ἀνεπάρκεια**» μόνον εὐρίσκει «**στὸ σημεῖο ὅπου θὰ περιμέναμε γερὸ ὀπλισμό: στοὺς συγχρόνους τοῦ Κάλβου· μερικὲς μνεῖες λογίων, (Χρηστόπουλος, Βηλαρᾶς), ἀπὸ τὶς ὁποῖες δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπεράνῃ οὔτε ἂν φυλλομετρήθῃσαν τὰ βιβλία τους· μαρτυρίαι ζητῆς μᾶς δίνουν μόνο δύο συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς, καὶ οἱ δύο ἄλλωστε ὁπαδοὶ τῆς δημοτικῆς. Εἶναι ὁ ποιητὴς Σολωμὸς «καὶ εἰς ἄλλος κορυφαῖος δημοτικιστὴς τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάλβου», καθὼς τὸν χαρακτηρίζει ὁ κ. Κουρμούλης, ὁ Π. Τρόγος». Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εὐρίσκει «**κάποια ἀνεπάρκεια**» ὁ κ. Δημαρᾶς γενικῶς ὅμως εὐρίσκει τὴν βιβλιογραφίαν ἐντὸς τῆς ὁποίας κινουμαι ἱκανὴν «**νὰ δώσει καλὰ ἀποτελέσματα**».**

Εὐθὺς ἀμέσως ἀρχίζει ὁ ἔλεγχος τῶν ἐπιστημονικῶν μου σφαλμάτων, τὸ μόνον μέσον τὸ ὁποῖον ὑπολείπεται (ἀφοῦ πλέον μεθόδον καὶ βιβλιογραφίαν ὅπως-δήποτε γνωρίζω) διὰ νὰ ἐλεγχθῇ ἡ ἄγνοιά μου, ἐξ ἧς πηγάζει καὶ ἡ κακὴ μέθοδος, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησα, πιθανῶς δέ, ἂν καὶ δὲν ἀφίνει νὰ δηλωθῇ τοῦτο σαφῶς ὁ κ. Δημαρᾶς, πιθανῶς δέ, λέγω, καὶ ἡ **ἐμπάθειά** μου, ἀφοῦ οὐδεὶς ἄλλος λόγος αὐτῆς προτείνεται. Ὅθεν πιστοποιουμένης τῆς ἄγνοίας μου, θὰ ἐρμηνεύθουν εὐκόλως πᾶσαι αἱ ἀτέλειαι μου ἐπιστημονικαί τε καὶ ἠθικαί.

Πρῶτον καὶ μέγιστον τεκμήριον τῆς ἄγνοίας μου εἶναι φυσικῶς τῷ λόγῳ ὁ καὶ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Π. Τρόγος. Πῶς ἔχουσι τὰ παρ' ἡμῖν βιβλιογραφικὰ περὶ τὸν Λατίνον τοῦτον συγγραφέα ἐκτίθεται εἰς τὸ κυκλοφορήσαν σχεδὸν συγχρόνως μετὰ τῆς «**Παιδείας**» τεύχος τοῦ «**Συλλέκτου**» σ. 51—53, περὶ οὗ εἶπον καὶ ἀνωτέρω. Ἐκεῖ καταφαίνεται ὅτι εἶμαι ἀπλῶς ὁ τελευταῖος ἀμαρτήσας περὶ τὸν συγγραφέα τοῦτον, διὰ τὸν ἀποκλειστικὸν λόγον ὅτι ἐκ καλοπιστίας ἠντήλησα ἐκ τῆς ἱστορικῆς Εἰσαγωγῆς τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς τοῦ κ. Τριανταφυλλίδου, ἐξ ἧς εἶναι δυνατόν νὰ πληροφορηθῇ τις ὅτι ὁ Π. Τρόγος εἶναι ψευδώνυμον ἐνὸς τῶν κορυφαίων δημοτικιστῶν τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάλβου, ἀλλ' οὐδέποτε ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Λατίνου συγγραφέως Πομπηίου Τρόγου.

Ὁ κ. Δημαρᾶς εὐρίσκει τὴν εὐκαιρίαν, τὴν μόνην ἄλλως τε ἢν παρέχει εἰς αὐτὸν τὸ βιβλίον μου, νὰ θεωρήσῃ πολὺ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο, νὰ τὸ κρίνῃ ἐδῶ μὲν ἀπὸ ἐπιστημονικῆς, ἐκεῖ ἀπὸ βιβλιογραφικῆς καὶ περαιτέρω ἀπὸ ἠθικῆς καὶ οἰασδῆποτε ἄλλης ἀπόψεως. Εὐρίσκει ἀκόμη τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ πρόχειρον σοφίαν καὶ νὰ διακηρύξῃ, ὅτι ἄγνοῶ δῆθεν στοιχειώδη γραμματολογικὰ καὶ βιβλιογραφικὰ ἔργα, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἀνέτρεξα, καὶ ἄλλα πολλά, τὰ ὅποια ὅμως δὲν ἀφοροῦν εἰς ἐμέ, ἀλλ' εἰς τὸν καθηγητὴν κ. Τριανταφυλλίδην, ὅστις οὐσιαστικῶς ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐλέγξῃ τὰς πηγὰς του, γράφων ἱστο-

ρίαν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος καὶ ἐκδίδων ἀποσπάσματα τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ. Ἡ ἀλήθεια ὅμως δὲν δύναται νὰ μετακινήθῃ οὐδὲ βῆμα ἀπὸ τὴν θέσιν της. Ἐγὼ δὲν ἔγραψα ἱστορίαν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ἀλλὰ πραγματείαν περὶ τῆς γλώσσης τοῦ Κάλβου. Ὅπως ἦτο φυσικὸν τὰς περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος πληροφορίας μου, ὥφειλον νὰ ἀντλήσω ἀπὸ τὸ νεώτερον καὶ πληρέστερον νομιζόμενον βοήθημα. Τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλο παρὰ τὸ εἰδικὸν σύγγραμμα τοῦ καθηγητοῦ τῆς Γλωσσολογίας κ. Μανόλη Τριανταφυλλίδη.

Ἡ περίπτωσίς μου δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ καλοπιστία, ἀπροσεξία ἢ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο, οὐδέποτε ὅμως *ἄγνοια*. Δὲν εἶναι δὲ ἄγνοια διότι ἐχρησιμοποίησα ὑπάρχον κείμενον, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνῆκει μὲν εἰς τὸν Τρόγον (ὅχι τὸν Λατῖνον Τρόγον, ἀλλὰ τὸν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Τρόγος, κατὰ τὸν κ. Τριανταφυλλίδη, γράφοντα οἰονδήποτε κορυφαῖον δημοτικιστὴν τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάλβου), ἀλλ' ἀνήκει εἰς τὸν ἀναμφισβητήτως *κορυφαῖον δημοτικιστὴν* Δανιὴλ Φιλιππίδην, ἐκδῶσαντα ὅχι τὸν Πομπήϊον Τρόγον, ὅπως νομίζει ὁ κ. Δημαρᾶς, ὁ δὴθεν ἐλέγχων τὰς πηγὰς του καὶ συμβουλευὼν τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ τὸν ἐπιχειρήσαντα ἐπιτομὴν τῶν Φιλιππικῶν τοῦ Τρόγου, Λατῖνον ἐπίσης Ἰουστίνον. Ὁ Φιλιππίδης προσέθηκεν εἰς τὴν ἐκδοσὶν ἐπιλεγόμενα περὶ τοῦ παρ' ἡμῖν γλωσσικοῦ ζητήματος, ἐξ ὧν τὸ ἐν λόγῳ ἀπόσπασμα.

Ἄν ὁ «*κορυφαῖος δημοτικιστὴς*» Δανιὴλ Φιλιππίδης, ἔλεγε πράγματα ἀντίθετα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἐγὼ ὑποστηρίζω, τότε καὶ μόνον ἦτο δυνατόν νὰ μοῦ καταλογισθῇ *ἄγνοια*. Αὐτὸς ὅμως ἐρχεται νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπ' ἐμοῦ ὑποστηριζομένην ἐπιστημονικὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν ἀποφεύγει νὰ κρίνῃ ὁ κ. Δημαρᾶς, προτιμῶν νὰ σκανδαλοθηρήσῃ. Ποῖα λοιπὸν *ἄγνοια* ἰδική μου ἐλέγχεται; Ἀνατρέπονται ἔστω καὶ κατὰ κεραίαν ὅσα ἐπιστημονικῶς ὑποστηρίζω; Αὐτὸ τὸ σημεῖον ἔπρεπε νὰ ἐλέγξῃ ὁ κ. Δημαρᾶς, ἂν πράγματι ἠθέλε νὰ γίνῃ πιστευτὸν, ὅτι ἐπιχείρησε ὅχι δικολαβικὴν ὑπόθεσιν, ἀλλ' ἐπιστημονικὴν κρίσιν.

Ἄλλ' εἶναι τόσον καλόπιστος κριτικὸς ὥστε εἰς μὲν τὴν σ. 767α τῆς «*Παιδείας*» χαρακτηρίζει τὰ ἀνωτέρω ὡς «*τεράστια ἄγνοια*» ἰδικήν μου, εἰς δὲ τὴν ἐπομένην σ. 768 λησμονεῖ τοῦτο καὶ γράφει: «*κάθε ἐπιστήμονας μποροῦσε νὰ πείσει σ' ἓνα τέτοιο λάθος: μιὰ στιγμὴ ἀπροσεξίας, μιὰ ἀδυναμία τῆς μνήμης, μιὰ διακοπὴ τῆς δουλειᾶς μας καὶ τὸ λάθος ἐγίνε. Δὲν εἶναι φοβερὰ πράγματα*» ὅλοι τὰ παθαίνουμε, μᾶς ἐνοχλοῦν πολὺ *ὅταν μᾶς συμβαίνουν*, ἀλλὰ δὲν πρέπει καὶ δὲν μποροῦν μὲ κανένα τρόπο νὰ ἀποτελέσουν *στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καταδίκη ἐνὸς ἔργου*». Εὐτυχῶς δὲν μοῦ χρειάζε-
ται οὐδὲ λέξις διὰ νὰ σχολιάσω τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ κριτοῦ μου!

Διαβλέπων καὶ ὁ ἴδιος ὁ κ. Δημαρᾶς, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ στηρικθῇ εἰς αὐτὴν καὶ μόνον τὴν... «*ἄγνοιά*» μου, διὰ νὰ μὲ ἐξουθενώσῃ, ἐπιχειρεῖ νὰ εὐρῇ εἰς τὴν πραγματείαν μου καὶ «*ἄλλες ἄγνοιες*» καὶ γράφει (σ. 767α): «*Ἀλλὰ ἡ ἄγνοιά του αὐτὴ δὲν εἶναι μόνη, ὅσο κι ἂν εἶναι τεράστια. Ἔτσι θὰ περιμέναμε, γράφοντας γιὰ νεοελληνικὸ ποιητικὸν κείμενον νὰ ἤξερε ὁ κ. Κουρμούλης νεοελληνικὴν μετρικὴν. Δύο παρατηρήσεις του μᾶς πείθουν γιὰ τὸ ἀντίθετον*».

Προσωπικῶς θὰ ἀνέμενον νὰ μὲ ἐλέγξῃ ὁ κ. Δημαρᾶς ἐπὶ γλωσσικῶν ζητημάτων, ὅπου ὡς ἐπὶ λυδίας λίθου θὰ ἠδύνατο νὰ ἐλεγχθῇ ἡ «*ἄγνοιά*» μου ἐπὶ ζητημάτων τῆς εἰδικότητός μου. Ἐπειδὴ ὅμως φαίνεται ὅτι δυσκολεύεται κάπως νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ κ. Δημαρᾶς, προτιμᾷ νὰ μὲ ἐλέγξῃ διὰ δύο παρατηρήσεων εἰς ζητήματα νεοελληνικῆς μετρικῆς. Ἔστω. Δέχομαι καὶ συζητῶ καὶ τὰς δύο παρατηρήσεις του.

α') Γράφει: «*στὴν σ. 48 μιλῶντας γιὰ τὴν γενικὴν μελίσσων (ἀντὶ μελίσσων) στὸν στίχον τοῦ Κάλβου: τὰ πλήθη τῶν μελίσσων, παρατηρεῖ ἂν δὲν πρόκειται περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος, πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ μετρικοῦ παρατονισμοῦ: τυπογραφικὸ σφάλμα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι, γιὰτὶ ἂν ἀποκατασταθῇ ὁ στίχος: τὰ πλήθη τῶν μελίσσων γίνεται ἄρρη-*

θμος καὶ ἀποκτᾷ μιὰ μετρικὴν συλλαβὴν περισσότερο ἀπὸ τὸ κανονικόν». Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ἐλέγχω τὸν κ. Ἀνδριώτην, ὑποστηρίζοντα ὅτι ἡ γενικὴ *μελίσσων* εἶναι «*ἀδέξιο πλάσμα*» τοῦ Κάλβου, προδίδων «*κακὴ γραμμία*» τοῦ ποιητοῦ «*μὲ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν*». Αὐτὸ τὸ... λησμονεῖ ὁ κ. Δημαρᾶς, ἀλλὰ δὲν πειράζει. «*Τυπογραφικὸ σφάλμα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι*» λέγει ὁ κ. Δημαρᾶς. Καὶ ἐγὼ ἐγνώριζον ὅτι ρητὴ διδασκαλία τοῦ Κάλβου ἀποκλείει τοῦτο, ἀφοῦ λοιπὸν ἔκαμα ὡς ἐκ περισσοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἐπροχώρησα καὶ ἠρμήνευσα *ἀσφαλῶς* τὸν τύπον, γράψας, ὅτι πρόκειται «*ἀσφαλῶς περὶ μετρικοῦ παρατονισμοῦ*». Ποῦ εὐρίσκει τὴν «*ἄγνοια*»;

β) Γράφει: «*στὴν σ. 54 νομίζει ὅτι «ἐπιτυχάνεται πράγματι συνίξις ἐκ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ὀνομαστικῆς εἰς —αι», σὲ ἕξ στίχους τοῦ Κάλβου. Ἀπὸ τοὺς ἕξ αὐτοὺς στίχους οἱ δύο εἶναι οἱ ἀκόλουθοι: 1. *Ψυχαί, αἶ ποὺ ἐδοξάσατε* 2. *Φωναί, ὅπου τὰ δεῖπνα. Φανερόν ἐστι οὔτε στή μία οὔτε στήν ἄλλη περίπτωσιν ἔχουμε συνίξιν*». Εἰς τὴν προηγούμενην παράγραφον εἶπον, ὅτι ὁ κ. Δημαρᾶς... λησμονεῖ παρατήρησίν μου πρὸς τὸν κ. Ἀνδριώτην, ἀλλὰ, προσέθηκα, «*δὲν πειράζει*». Καὶ ἐδῶ τὸ ἴδιον συμβαίνει. Ὁ κ. Δημαρᾶς δηλαδή... λησμονεῖ πάλιν μερικὰ πράγματα, τὰ ὁποῖα ὅμως αὐτὴν τὴν φορὰν «*πειράζουν*». «*Δησμονεῖ*» δηλαδή ὁ κριτὴς μου, ὅτι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν διὰ νὰ ἀντικρούσω ἀσεβῆ καὶ ἀσύστατον παρατήρησιν τοῦ κ. Ἀνδριώτη κατ' ἣν ὁ Κάλβος ἐχρησιμοποίησεν ὀνομαστικὰς πληθυντικοῦ εἰς —αι (π. χ. ἀγκάλαι, ψυχαί, φωναί κλπ.) διὰ «*νὰ τὸ ἔξη διέπορτο στὸ ζήτημα τῶν μετρικῶν συνίξεων*», ἐπεχείρησα ὁλόκληρον ἔρευναν. Ἦλεγξα στίχον πρὸς στίχον τὸ πρῶτον βιβλίον τῶν Ὁδῶν καὶ ἀπέδειξα, ὅτι μετρικῶς δὲν ἐχρειάζοντο εἰς τὸν Κάλβον αἱ ὀνομαστικαὶ εἰς —αι, ἐξαιρέσει ἕξ περιπτώσεων. Ὁ κ. Δημαρᾶς ἀμφισβητεῖ ἐκ τῶν ἕξ αὐτῶν περιπτώσεων τὰς δύο, ἐνισχύων μὲν οὕτω χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ἔτι μᾶλλον τὴν θέσιν μου ἔναντι τοῦ κ. Ἀνδριώτη, ἀλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει αὐξάνων τὸν ἀριθμὸν τῶν ζητημάτων τὰ ὁποῖα... ἄγνοῶ.*

Εἰς τὸν πρῶτον στίχον: *ψυχαι, αἶ ποὺ ἐδοξάσατε* ὁ κ. Δημαρᾶς παρατηρεῖ «*στὸν πρῶτον, ἂν ἀπαρνηθῇ κανεὶς κάθε αἰσθησὴ τοῦ στίχου, μπορεῖ νὰ δεχθῇ συνίξιν τῶν δύο αἰ καὶ καὶ χασμωδία ἀνάμεσα στὸ οὐ καὶ ε' φυσικὰ τέτοιο πρᾶγμα δὲν ὑποστηρίζεται*». Πιθανὸν «*τέτοιο πρᾶγμα*» καὶ μὴ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τοῦ κ. Δημαρᾶ ὅχι ὅμως καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Διότι ἡ ἐπιστήμη διδάσκει, ὅτι «*γενικὸς φθόγγολογικὸς νόμος τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἶναι ὅτι δύο ὅμοιοι φθόγγοι, ἂν μὴ ἐν χρόνοις ἐσχάτοις προσήγγισαν ἀλλήλοις διὰ τῆς ἐκπτώσεως ἄλλου τινός, συγχωνεύονται εἰς ἓνα ἅπλουν*» (Χατζιδάκις MNE 1,157). Ἐχων ὑπ' ὄψιν τὸν νόμον αὐτὸν δὲν ἦτο βεβαίως δυνατόν νὰ δεχθῶ χασμωδίαν μεταξὺ τῶν δύο ε (αι) τοῦ στίχου τοῦ Κάλβου: *ψυχαι αἶ ποὺ ἐδοξάσατε*. Διὰ νὰ δεχθῶ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ εἰδικὸς λόγος, ὁδηγὼν εἰς κατηναγκασμένην προσφορὰν (ἐμφασίς, ζωνρὰ εὐθεία ἐρώτησις, ἔντονος δείξις ἢ τι παρόμοιον). Τοιοῦτος ὅμως λόγος μεταξὺ τῶν δύο ε (*ψυχαι, αἶ...*) εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον δὲν εἶναι εὐδιάκριτος, τοσοῦτον μᾶλλον κατ' ὅσον τὸ ἀναφορικὸν *αἶ* πρὸ τοῦ *ποὺ* εἶναι στοιχεῖον συντακτικῶς περιττόν, ὁ δὲ τόνος του πρὸ τοῦ τονιζομένου *ποὺ* θὰ ἦτο διὰ τὸν Κάλβον «*ἀνέμφατος*».

Ὁ κ. Δημαρᾶς, ἐν τῇ προσπάθειά του νὰ μὲ ἀποδείξῃ ἄγνοοῦντα νεοελληνικὴν μετρικὴν, γράφει περὶ τοῦ ἀνωτέρω στίχου, ὅτι ὡς τὸν μετρῶ ἐγὼ, δύναται νὰ μετρηθῇ μόνον «*ἂν ἀπαρνηθῇ κανεὶς κάθε αἰσθησὴ τοῦ στίχου*», ἀλλ' ὅτι «*φυσικὰ... τέτοιο πρᾶγμα δὲν ὑποστηρίζεται*». Ὁ κριτὴς μου δηλαδή ἠθέλησε νὰ μὲ ἀποδείξῃ ἀστοιχείωτον, ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, ἐνέπεσεν ὁ ἴδιος εἰς δύσκολον δίνην.

Ὁ ἀνωτέρω στίχος εἶναι ἐκδεδομένος εἰς τὴν α' ἐκδοσὶν τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν Ὁδῶν (Γενεὺς 1824) ὡς ἑξῆς: «*ψυχαι αἶπον ἐδοξάσατε*». Ἄν μετρήσωμεν αὐτὸν ὅπως προτείνει ὁ κ. Δημαρᾶς, πρέπει βεβαίως νὰ δεχθῶμεν μετρικὸν τονισμόν τῆς 2ας καὶ 3ης συλλαβῆς τοῦ στίχου. Τοῦτο ὅμως ἀπαγορεύει

ρητή διδασκαλία τοῦ ποιητοῦ τῶν Ὁδῶν, ὅστις ἐν τῇ γνωστῇ «Ἐπισημειώσει» ποιεῖται λόγον περὶ τῶν κυρίων τόνων *κοὶ ὁποῖοι κατεργάζονται τὸ μέλος καὶ τὸ μέτρον* καὶ διδάσκει σαφῶς διὰ παραδειγμάτων τὸν τρόπον καθ' ὃν ἡ «θέσις αὐτῶν ποικίλλεται». Εἰς τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν τοῦ Κάλβου δὲν ὑπάρχει περιπτώσει στίχου τονίζοντος διὰ *κυρίου τόνου* τὴν 2 καὶ 3 συλλαβὴν.

Εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ ἰσχυρισθῇ ὁ κ. Δημαρᾶς, ὅτι αὐτὸς ἐμέτρησε τὸν στίχον, ὡς εἶχεν ἐκδοθῇ ἐν τῷ βιβλίῳ μου, ἦτοι: *ψυχαι αἶ ποὺ ἐδοξάσατε* καὶ ὅτι δὲν τονίζει ἐπὶ τῆς 3 ἀλλ' ἐπὶ τῆς 4 συλλαβῆς. Αὐτὸ ὅμως θὰ ἀπεδείκνυνεν, ὅτι ὁ κ. Δημαρᾶς στερεῖται πράγματι *«κάθε αἰσθήσεως τοῦ στίχου»*, διότι κύριος τόνος εἰς τὸ *«ποὺ»* ἀποκλείει νὰ δεχθῶμεν τὴν ὑπ' αὐτοῦ προτεινομένην χασμωδίαν καὶ περαιτέρω τὴν συνίζησιν. Πῶς θὰ ἐξήρετο καὶ θὰ προεκάλει τὴν χασμωδίαν ὁ ἀνέμφατος *«αἶ»* καὶ πῶς θὰ ἐπετυγχάνετο ἡ συνίζησις *ποὺ+ε*, ἀφοῦ θὰ ἐτονίζετο διὰ *κυρίου τόνου* ὁ *ποὺ*;

Ὁ στίχος ἔχει παραδοθῇ ὁρθῶς ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς Γενεύης, μετρεῖται δὲ μόνον ἂν δεχθῶμεν, ὡς ὑπεστήριξα ἐν τῷ βιβλίῳ μου, μετρικὴν συνίζησιν τῶν δύο *ε* (αι) καὶ ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ τρίτον περὶ τῶν κυρίων τόνων παράδειγμα τοῦ Κάλβου ἐν τῇ «Ἐπισημειώσει»: *Σβησθὲν λιβανιστήριον*, ἦτοι ἔχει κυρίους τόνους εἰς τὴν 2αν καὶ τὴν 6ην συλλαβὴν.

Δὲν ἄγνοῶ λοιπὸν ἐγὼ τὴν νεοελληνικὴν μετρικὴν, ἀλλὰ τὴν ἄγνοεῖ ὁ κριτὴς μου κ. Δημαρᾶς. Αὐτὸ ἀπέδειξεν ὁ ἔλεγχος τοῦ κυριωτέρου περὶ τῶν μετρικῶν μου γνώσεων παρατηρήματός του, τὸ ὁποῖον ἐφρόντισε νὰ ὀπλίσῃ διὰ τῶν ἀνωτέρω δηκτικῶν φράσεων, διότι ἦτο ὑπερβέβαιος περὶ τῆς ὁρθότητος αὐτοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι τὸ σφάλμα του αὐτὸ δὲν εἶναι ἀσήμαντον, ἀλλὰ τοῦναντίον σοβαρὸν καὶ θεμελιῶδες, ἐλέγχει πράγματι *«τεράστια ἄγνοια»* καὶ στερεῖ τὸν κ. Δημαρᾶν τοῦ δικαίωματος νὰ κρίνῃ τοὺς ἄλλους ἐπὶ ζητημάτων τῆς νεοελληνικῆς μετρικῆς.

Εἰς τὸν δεύτερον στίχον: *«φωναί, ὁποῦ τὰ δεῖπνα»* ἔχει πράγματι δίκαιον ὁ κριτὴς μου. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι δὲν ἐσφάλην δι' οὗς ἐμπειρικοὺς λόγους ἐκθέτει οὗτος, ἦτοι διότι ἂν δεχθῶμεν συνίζησιν εἰς τὸ *φωναί+ὁπου «ἔχουμε ἄρρυνθμο στίχο ἢ μᾶλλον μὲ ἀλλαγμένον ρυθμὸ καὶ μὲ μιὰ συλλαβὴ λιγώτερον ἀπὸ τὸ κανονικόν»*. Τίποτε ἐξ ὧν αὐτῶν. Ἐσφάλην διότι ἐκ μετεωρίας ἀνέγνωσα *«φωναί, ὁπου»*, ἀντὶ τοῦ ὁρθοῦ *«φωναί, ὁποῦ»*, χωρὶς νὰ προσέξω τὸν «τελικόν» τόνον τοῦ Καλβείου αὐτοῦ στίχου. Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ μὲ ἐμποδίσῃ νὰ δεχθῶ τὴν συνίζησιν καὶ ὄχι τὰ ἀνωτέρω κομπογιαννίτικα τοῦ κ. Δημαρᾶ, διότι ὅπως ἐμέτρησα καὶ εὐρυθμὸς εἶναι ὁ στίχος καὶ διὰ τῆς μᾶς ὀλιγωτέρας συλλαβῆς δὲν ἀποκλείεται ἀπὸ τὴν στροφὴν τοῦ Κάλβου. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπορρίπτει τὴν μέτρησίν μου εἶναι ὁ τελικὸς τόνος καὶ ὄχι ὁ ρυθμὸς δῆθεν καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν συλλαβῶν του.

Ἐτελείωσεν ὁ ἔλεγχος. Παρὰ τὴν προσπάθειαν τὴν ὁποίαν κατέβαλεν ὁ κ. Δημαρᾶς διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν «ἄγνοιάν» μου, ἐν καὶ μόνον παρατήρημά του εὐσταθεῖ, χωρὶς ὅμως καὶ πάλιν νὰ κατορθώσῃ οὗτος νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἐπιστημονικῶς πρὸς ἐπὶ κρισίν μου τὸ ἐν αὐτῷ εὐσταθὲς παρατήρημα. Τὸ σφάλμα μου δὲ αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐκ διαισθήσεως μᾶλλον ἢ ἐξ ἐπιστημοσύνης διεπίστωσεν ὁ κ. Δημαρᾶς εἶναι τόσον μικρὸν καὶ ἀνάξιον λόγου, ὥστε τὸ δέχομαι εὐχαρίστως καὶ εὐχομαι ὅπως ὅλαι μου αἱ πραγματεῖαι, ἐλεγχόμεναι, ἀποδεικνύουν τσαῦτα καὶ τηλικαῦτα σφάλματα.

Καὶ ὅμως ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω δύο σημείων, τοῦ Τρόγου δηλαδὴ καὶ τῶν ἀνεπιτυχῶν μετρικῶν παρατηρήσεων, ἐστηρίχθη τὸ βάρος τῆς κριτικῆς τοῦ κ. Δημαρᾶ. Ὡς ἦτο φυσικὸν δὲν ἠδύνατο νὰ πυργώσῃ ἐπὶ σαθρῶν θεμελιῶν τὸν ἔλεγχόν του, ἂν πράγματι ἠθελε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του. Ἐπρεπε νὰ ἀναμετρήσῃ τὰς δυνάμεις του, διὰ νὰ μὴ αἰσθάνεται τώρα τὴν πικρίαν τῆς ἐπιστροφῆς φρά-

σεῶν του, ὅπως π.χ. αὕτη: *«ἂν ξέρει πῶς ἔχει ἀνεπαρκῆ κατάρτιση σ' ἓνα θέμα κι ὅμως τὸ καταπιάνεται, δὲν εἶναι ἐν τάξει»*.

Ἄν δὲν ἐνήργει ὡς ὁπαδὸς «κλίκας» ὁ κ. Δημαρᾶς, ἀλλ' ὡς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ἐλευθέρως σκεπτόμενος καὶ κρίνων, δὲν ἦτο δυνατόν ποτε νὰ πείσῃ τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι τὰ ἀνωτέρω σημεία ἦσαν ἱκανὰ νὰ ἀνατρέψουν τὰ συμπεράσματα τοῦ βιβλίου μου ἔστω καὶ ἂν εἰς πάντα ταῦτα ἐπιστοποιεῖτο «ἄγνοιά» μου. Ἀπλῶς θὰ ἐχαρakterίζε ταῦτα ὡς ἐπὶ μέρους παρατηρήσεις.

Ἄλλ' εἵπομεν δὲν ἦτο ἐλεύθερος γράφων ὅσα ἔγραψε. Διὰ τοῦτο στεροῦνται οἰασδῆποτε ἀξίας καὶ σημασίας καὶ οὐδένα ὑγιῶς σκεπτόμενον δύνανται νὰ πείσουν τὰ συμπεράσματά του: *«Συνοψίζω λοιπὸν: μέθοδος κακὴ ποὺ ὀφείλεται σὲ ἄγνοια. Ὁ συγγραφεὺς, δηλαδὴ, δὲν μπόρεσε νὰ χρησιμοποίησῃ τὴ σωστὴν μέθοδο, ποὺ ὁ ἴδιος τὴν ὑπέδειξε, γιατί δὲν γνωρίζει οὔτε τὰ κείμενα ποὺ θὰ τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ τὴν ἐφαρμόσῃ, οὔτε τὰ εἰδικὰ ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας»*. (σ. 767β). Ἐπειδὴ λοιπὸν παρεπλανήθη ἀπὸ τὸν κ. Τριανταφυλλίδην εἰς ἐν καὶ μόνον ζήτημα, τὸ ζήτημα τοῦ Τρόγου, ἠγνόουν τὰ κείμενα; Καὶ ἐπειδὴ δὲν γνωρίζει νὰ μετρήσῃ τοὺς στίχους τοῦ Κάλβου ὁ κ. Δημαρᾶς καὶ ἐλέγχει τὰ καλῶς ἔχοντα, ἄγνοῶ ἐγὼ τὰ εἰδικὰ ζητήματα τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας; Πολὺ φοβοῦμαι, ὅτι θὰ δυσκολευθῇ πολὺ ὁ κριτὴς μου νὰ εὕρῃ ἀνθρώπους τόσον ἀφελεῖς ὥστε νὰ τὸν πιστεύσουν.

Τὸ ζήτημα τῆς κριτικῆς καὶ τῶν κριτικῶν ἔχει πολλάκις συζητηθῇ παρ' ἡμῖν. Ἐσχάτως μάλιστα διαπρεπεῖς νεοέλληνες λογοτέχναι ἠμφεσβήτησαν τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου τῶν κριτικῶν. Ἐγὼ ἀντιθέτως πιστεύω ὅτι ἡ κριτικὴ, κατ' ἐπιστήμην καὶ κατὰ συνείδησιν ἀσκουμένη, συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τῶν καλλιτεχνικῶν καὶ τῶν καλολογικῶν καὶ γενικῶς πάντων τῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων. Ἀσκουμένη εὐσυνειδήτως ἡ κριτικὴ, ἐξαιρουσα τὰ ὁρθὰ καὶ ἐλέγχουσα τὰ ἐσφαλμένα, ἐμφανίζει ἐπιτεύγματα, τὰ ὁποῖα πολλάκις δὲν δύναται νὰ ἐπιτύχῃ ἡ θετικὴ ἐργασία. Διότι καλλιεργεῖ καὶ προάγει τὴν συζήτησιν, τὸ μέγα αὐτὸ ἐπίτευγμα τῆς ἀνθρωπίνης προόδου.

Ὁ ἄξιος τοῦ ὀνόματος κριτικὸς ἀσκεῖ θεῖον λειτουργίαν, ὑποχρεοῦται δὲ ὡς ἐκ τούτου νὰ ἐμφορῇται δικαστικῆς ἐντιμότητος. Διότι ἄλλως κακοεργεῖ, ἐκθέτει πρῶτον ἑαυτὸν καὶ ἔπειτα ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι δὲν τοῦ ἐπτασαν. Εἶναι δὲ πολλάκις ἀνεπανόρθωτοι αἱ ζημίαι, τὰς ὁποίας προξενοῦν ἐπιπόλαιοι κριτικοί. Διότι οἱ κρινόμενοι ἄλλοτε μὲν στεροῦνται τῆς διαλεκτικῆς δυνάμεως τῶν κριτῶν των, ἄλλοτε δὲ ἐξ αἰδημοσύνης ἢ δειλίας δὲν τολμοῦν νὰ κατέλθουν εἰς συζητήσεις καὶ ἄλλοτε πάλιν δὲν προλαμβάνουν νὰ ἀναιρέσουν τὴν εἰς βάρος των ἀδικίαν, διὸ καὶ παραμένουν ἢ ἀπέρχονται τοῦ κόσμου τούτου διαβεβλημένοι ἢ ἀναπολόγητοι.

Ἄν ὅμως τὰ κακὰ ταῦτα εἶναι δυνατόν νὰ διαπράξουν ἀπλῶς ἐπιπόλαιοι κριτικοί, εἶναι εὐκόλον νὰ φαντασθῇ τις ποῖον μέγα κακὸν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ κριτικὸς ἐκείνος, ὁ ὁποῖος γράφει ὄχι διὰ νὰ εὕρῃ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ συσκοτίσῃ αὐτὴν πρὸς ἐπίτευξιν δολίου σκοποῦ.

Λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν πάντα ταῦτα ἀντιλαμβάνεται εὐκόλως, διατὶ ἐπέμεινα τόσον πολὺ εἰς τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἀναξιολογίας κριτικῆς τοῦ κ. Κ. Δημαρᾶ.

Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΑΡΓΕΝΤΙΝΗ

Ταξίδια των διδασκάλων ανά την χώραν.—Το Υπουργείον της Δικαιοσύνης και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως ἐξήτησε παρὰ τοῦ Υπουργείου Δημοσίων ἔργων νὰ παρέχῃ ἐκ νέου εἰς τὸ διδάσκον προσωπικὸν τῶν σχολείων τὰ καὶ πρότερον παρεχόμενα εἰς αὐτὸ εἰσιτήρια διὰ ταξίδια 90 ἡμερῶν μετὰ ἡλαττωμένας τιμὰς. Ἐν τῷ πρὸς τοῦτο ἐγγράφῳ προσθέτει ὅτι θεωρεῖ ὑψίστης σημασίας διὰ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων γενικῶς τὸ νὰ ταξιδεύουν οἱ καθηγηταὶ καὶ οἱ διδάσκαλοι εἰς τὰς διαφόρους περιοχὰς τῆς χώρας διὰ νὰ τὰς γνωρίσουν ἀκριβῶς καὶ πλήρως. Ἐὰν δὲ οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐκφράσουν τὴν πρὸς τοῦτο ἐπιθυμίαν, δύναται νὰ κρατηθῇ ἐκ τοῦ μισθοῦ τῶν τὸ ποσὸν τὸ ἀπαιτούμενον διὰ τὰ εἰσιτήρια αὐτά.

Ἡ ἐβδομάς τῆς θαλάσσης.—Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς «ἐβδομάδος τῆς θαλάσσης», οἱ καθηγηταὶ τῆς γεωγραφίας ὀφείλουν νὰ διδάξουν εἰδικὰ μαθήματα περὶ τῆς σημασίας τῆς θαλάσσης ἐν Ἀργεντινῇ καὶ περὶ τῆς μεγάλης συμβολῆς τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἐπὶ πλέον ἡ γενικὴ ἐπιθεώρησις τῆς ἐκπαιδεύσεως ἔλαβε τὰ ἀναγκαῖα μέτρα, ὅπως ἐν ἐκάστῳ σχολεῖῳ οἱ μαθηταὶ γράψουν ἑκθεσὶν ἐπὶ τῶν δύο τούτων θεμάτων, ἡ καλυτέρα ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει ν' ἀποσταλῇ εἰς τὴν Ναυτικὴν Ἐνωσιν τῆς Ἀργεντινῆς.

Νέα Πανεπιστημιακὴ Σχολὴ τῶν Παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν.—Δυνάμει νεωστὶ ἐκδοθέντος Διατάγματος τὸ παιδαγωγικὸν Ἰνστιτοῦτον τοῦ San Luis προάγεται εἰς Πανεπιστημιακὴν Σχολὴν τῶν σχετικῶν μετὰ τὴν ἀγωγὴν ἐπιστημῶν. Ἡ Σχολὴ αὕτη θὰ παρέχῃ μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸν τίτλον τοῦ «καθηγητοῦ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας», ὡς καὶ τὸν τίτλον τοῦ «διδάκτορος τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιστημῶν».

ΑΥΣΤΡΙΑ

Προστασία τῆς παιδικῆς ἡλικίας.—Ὁ Αὐστριακὸς Σύνδεσμος «Χώρα τοῦ παιδιοῦ», ἰδρυθεὶς πρὸ ἐνὸς ἔτους, ἐπιδιώκει νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν παιδιῶν

εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ἐχὼν ὡς ἀρχὴν ὅτι τὸ μέλλον τῆς νέας γενεᾶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνῶσιν ὧν — ἄνευ διακρίσεως θρησκευτικοῦ δόγματος, κοινωνικῆς θέσεως καὶ πολιτικῶν φρονημάτων—ὁ σύνδεσμος ἐπιδιώκει νὰ συνενώσῃ τὰς προσπάθειας ὧν τῶν κοινωνικῶν κύκλων. Οὕτω παιδαγωγοί, γονεῖς καὶ ἄλλοι κοινωνικοὶ παράγοντες μετέχουν εἰς τὸ ὅραϊον τοῦτο ἔργον κατὰ τὸν ἑντελῶς ἀνιδιοτελεῖ. Ἐχουν δὲ ἤδη προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὄρων τῆς ζωῆς τῶν παιδιῶν. Οὕτω χιλιάδες παιδιῶν μετὰ ὑγιαν ἐπισφαλῆ ἔχουν τύχει περιθάλψεως. Ὁ Σύνδεσμος διένειμε θερμὰ ἐνδύματα καὶ θρεπτικὴν τροφὴν εἰς μεγάλας ποσότητας. Ἠσχολήθη πρὸς τούτοις μετὰ τὴν ἰδρυσιν οἴκων παιδιῶν, παιδικῶν κήπων καὶ ἀθλητικῶν ὁμάδων καὶ παρέσχεν ὡσαύτως εἰς πολλοὺς νέους εὐάρεστον ἐν ἐξοχαῖς ἀνάπαυσιν. Ὁ Σύνδεσμος προτίθεται νὰ ἐπεκτείνῃ ὅλοεν καὶ περισσότερον τὴν εὐεργετικὴν ἰου δρᾶσιν μετὰ τὸν ἀπώτερον σκοπὸν, ὅπως βελτιώων τὸς ὄρους τῆς ζωῆς κατορθώσῃ νὰ διεγερῇ παρὰ τῷ λαῷ ἕνα νέον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς χώρας.

ΚΟΛΟΜΒΙΑ

Ἰδρυσις ἀγροτικῶν διδασκαλείων.—Ἡ παρατηρούμενη ἐν Κολομβίᾳ ζωηρὰ κίνησις ὑπὲρ τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἐδημιούργησε τὴν ἀνάγκην μορφώσεως 10.000 νέων διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν. Ὁ ἐσχάτως ψηφισθεὶς νόμος προβλέπει πρὸς τοῦτο τὴν ἰδρυσιν 10 ἕως 20 νέων διδασκαλείων προωρισμένων νὰ μορφώσουν διδασκαλίσσας διὰ τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς. Αἱ μέλλουσαι αὗται διδασκάλισσαι θὰ ἐκλέγωνται ἐκ τῶν ἀγροτικῶν κύκλων καὶ θὰ ἐξασκοῦν τὸ ἔργον τῶν εἰς τὸν τόπον τῆς κατοικίας τῆς οἰκογενείας τῶν.

Η ΥΛΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Γενικὴ διδακτικὴ καὶ παιδαγωγικὴ ἐγκυκλοπαιδεῖα, συνταχθεῖσα ὑπὸ Ἐπιτροπῆς ἐξ εἰδικῶν ἐπιστημόνων καὶ παιδαγωγῶν ὑπὸ τὴν παιδαγωγικὴν διεύθυνσιν τοῦ κ. **Καρ. Σκαλισσιάνου.**

Τὸ μνημειώδες τοῦτο ἔργον διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐκπαίδευσιν, παρέχει εἰς πάντας τοὺς Ἕλληνας δημοδιδασκάλους μίαν εὐρείαν μετεκπαίδευσιν, διότι προσφέρει, εἰς αὐτοὺς, πρὸς διαρκὴ χρῆσιν, πᾶν οὐτινος ἔχουσιν οὗτοι ἀνάγκην, ἥτοι ὅλην τὴν διδακτέαν ὕλην τοῦ προγράμματος μετὰ ὅλας τὰς σχετικὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ ὅλας τὰς ἀπαραιτήτους διὰ τὸ μεθοδικῶς διδάσκειν διδακτικὰς ὁδηγίας, συμφώνως πρὸς τὰς νεωτάτας παιδαγωγικὰς καὶ διδακτικὰς κατευθύνσεις.

Πλὴν τῆς διδακτέας ὕλης καὶ τῶν βασικῶν ἀρχῶν τῆς Γενικῆς Διδακτικῆς ἡ **ΥΛΗ** καὶ **ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ** περιέχει καὶ τὴν **εἰδικὴν διδακτικὴν ἐκάστου μαθήματος**, ὡς καὶ παιδαγωγικὰς μελέτας καὶ διατριβὰς, σχετικὰς μετὰ τὰ προβλήματα τῆς ἀγωγῆς καὶ διδασκαλίας, ἀπαντήσεις εἰς διδακτικὰς ἀπορίας, συμπληρωματικὰ τῆς διδασκαλίας ἀναγνώσματα, ἐποπτικὰς εἰκόνας καὶ χάρτας, ὥστε ὁ διδάσκαλος εἰς πᾶσαν στιγμὴν δύναται καταφεύγων εἰς αὐτὴν νὰ λύσῃ τὰς ἀπορίας του καὶ νὰ ὑποβοηθῇται σημαντικῶς εἰς τὸ ἔργον του.

Η ΥΛΗ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ

τῶν μαθημάτων τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου

περιλαμβάνει εἰς 8.000 περίπου σελίδας μεγάλου σχήματος μετὰ 4.000 εἰκόνας καὶ χάρτας τὴν ὕλην καὶ διδακτικὴν τῶν τεσσάρων ἀνωτέρων τάξεων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου.

Πωλεῖται χρυσόδετος εἰς 7 μεγάλους τόμους ἢ 18 μικροτέρους

ΤΙΜΟΛΟΓΙΟΝ

Σειρὰ πλήρης	Τάξεις Γ', Δ', Ε' ΣΤ'		
	Δεμένη εἰς 18 τόμους.		Δρχ. 500.000
	Χρυσόδετος εἰς 7 τόμους		» 500.000
ΤΟΜΟΙ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΟΙ			
(τῆς Γ' τάξεως δὲν πωλῶνται χωριστὰ)			
Μαθήματα Δ' τάξεως			
Δεμένα εἰς 4 τόμους	Δρχ. 120.000	Μαθήματα Ε' τάξ. τόμος Β'	
Χρυσόδετα εἰς 2 τόμους	» 120.000	Δεμένα εἰς 3 τόμους	Δρχ. 80.000
Μαθήματα Ε' τάξ. τόμος Α'		Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 80.000
Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 80.000	Μαθήματα ΣΤ' τάξ. τόμος Α'	
Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 80.000	Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 80.000
		Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 80.000
		Μαθήματα ΣΤ' τάξ. τόμος Β'	
		Δεμένα εἰς 3 τόμους	» 100.000
		Χρυσόδετα εἰς 1 τόμον	» 100.000

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ: ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.—ΑΘΗΝΑΙ
Ὁδὸς ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9—Τηλέφ. 24-271

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΠΕΤΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΑΘΗΝΑΙ—ΟΔΟΣ ΠΕΣΜΑΖΟΓΛΟΥ 9

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ROMAIN ROLLAND

ΜΑΧΑΤΜΑ ΓΚΑΝΤΙ Η ΖΩΗ ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

Τιμή Δρ. 10.000

ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ

ALFRED ADLER

ΑΝΘΡΩΠΟΓΝΩΣΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Ν. ΠΑΛΑΙΟΔΟΓΟΥ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἐξαντληθείσης τῆς Ἀγ. ἐκδόσεως καὶ κατόπιν τῆς πανταχόθεν ζητήσεως, ἐξεδόθη εἰς Βαν ἐκδοσὶν ἡ μετάφρασις τοῦ περιφήμου συγγράμματος τοῦ Adler «ΑΝΘΡΩΠΟΓΝΩΣΙΑ», ἀναθεωρηθεῖσα ὑπὸ τοῦ μεταφραστοῦ καὶ κατὰ πολὺ βελτιωθεῖσα. Πολύτιμος σύμβουλος διὰ γονεῖς, διδασκάλους, κλπ. καὶ γενικῶς διὰ κάθε ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἐπιθυμεῖ νὰ λύσῃ ὀρθῶς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς του, χωρὶς συγκρούσεις πρὸς τὸ ἄμεσον περιβάλλον καὶ τὴν κοινωνίαν.

Ἐκδοσις ἐπὶ κοινοῦ χάρτου Δρ. 20.000

» » ἐκλεκτοῦ » » 25.000

ΚΑΘΕ ΝΕΟΣ ΚΑΙ ΚΑΘΕ ΝΕΑ

Διαφωτίζεται στὰ ζητήματα τῆς κληρονομικότητος, τῆς εὐγονικῆς καὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ γάμου

ΚΑΘΕ ΜΗΤΕΡΑ

Θὰ ἀναθρέψῃ μὲ λιγώτερο κόπο τὸ παιδί της καὶ θὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ σιδερένια ὑγεία μὲ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

τοῦ ἱατροῦ-καθηγητοῦ ΚΩΣΤΗ ΧΑΡΙΤΑΚΗ

Ἀποτελεῖ τὸν ἀπαραίτητο σύντροφο κάθε μητέρας

Πλήρης βρεφοκομία καὶ παιδοκομία. Ὑγιεινὴ καὶ περιποίηση τοῦ βρέφους καὶ τοῦ παιδιοῦ μῆνα πρὸς μῆνα. Πρόχειρη ἱατρικὴ τοῦ σπιτιοῦ. Οἰκογενειακὸ Φαρμακεῖο, νοσηλευτικὴ, πρῶτες βοήθειες κλπ.

Μὲ παράρτημα : Τὸ τετράδιο τῆς ὑγείας τοῦ παιδιοῦ.

Τόμος πολυτελὲς πλουσίως εἰκονογραφημένος μὲ 415 σελίδας.

Τιμᾶται Ἄδευτος Δρ. 30.000 Χρυσόδετος 40.000